

BÜLTEN'DEN

BÜLTEN

Eylül-Aralık 2009

Yıl 20 Sayı 71

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Yayın Kurulu **Ali Pulcu, Faruk Deniz,
Mustafa Demiray, Salih Pulcu,
F. Samime İnceoğlu, Semih Atış**

Baskı **Elma Basım**

Baskı Tarihi Şubat 2010

Vefa Cad. No. 35 34134 Vefa İstanbul

Tel: 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bsv@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarna aittir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

BSV HAVADİS 2

Arkadaşları Adnan Büyükdeniz'i Anlattı 6

KAM Küresel Araştırmalar Merkezi 12

MOLA İki Cihan Âresinde / Hacı Bayram Veli 21

MAM Medeniyet Araştırmaları Merkezi 22

MOLA Rübai / Nasirüddin et-Tüstî 38

SAM Sanat Araştırmaları Merkezi 39

MOLA Gazel / Fuzûlî 56

TAM Türkiye Araştırmaları Merkezi 57

SEVRÜSEFER Kuala Lumpur Notları

/ Harun Küçükcaladağlı 72

MESNEVİ Suyun sesini duymak... 80

MECMUA

Bilginin İlkelliği: Antropolojik Bir Çalışma

Örneği Olarak "Yanomamö-Savaşa Doğanlar" /

Abdussamed Aydeniz 82

Bilim ve Sanat Vakfı 23. yılını geride bıraktı. 1986 yılından bugüne kadar bu çatı altında bir araya gelen insanlar, tarihî tecrübemiz üzerine 'tefekkür' ederek bilim, sanat ve kültür hayatına katkıda bulunmaya çalışıyor. *Bülten* de bu katkıya dair notlarla 20 yıldır yayımlanıyor.

23. yılın ilk aylarında (22 Şubat 2009) Turgut Cansever Hocamızı; 2009 Ekiminin 19'unda da Adnan Büyükdeniz Hocamızı kaybettik. Her iki hocamızı da rahmetle anıyoruz. Havadis sayfalarının ardından 26 Aralık 2009'da Vefa'daki merkezimizde düzenlenen Adnan Büyükdeniz'i anma programının özetini bulabilirsiniz.

Eylül-Aralık 2009 döneminde 40. dönem seminerlerinin yanı sıra Yuvarlak Masa toplantıları, panel, ihtisas ve atölye grupları başlığı altında pek çok program düzenlendi. Bu programlardan bazıları bu dönemde başladı: Küresel Araştırmalar Merkezi "Ekonomi Seminerleri"ne ve "Avrasya Konuşmaları: Din, Kimlik, Siyaset" başlıklı Özel Etkinlik programına; Sanat Araştırmaları Merkezi "Mimari Düşünceler" başlığıyla yeni bir toplantı serisine başladı. Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin de yeni bir başlığı var: "Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz". Bu programlara dair değerlendirmeleri -diğer Yuvarlak Masa toplantılarıyla birlikte- merkezlerin sayfalarında bulabilirsiniz.

Sanat Araştırmaları Merkezi (SAM) tarafından 5 Aralık 2009'da "Türk Sineması Nereye?" başlıklı bir panel düzenlendi. 30 Kasım 2009'da kaybettiğimiz Ahmet Uluçay'a ithaf edilen panele dair değerlendirme yazısı SAM'a ayrılan sayfalarda yer alıyor.

Mecmua sayfalarımızda yer alan makale de 20. Öğrenci Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunuldu: Abdussamed Aydeniz, "Bilginin İlkelliği: Antropolojik Bir Çalışma Örneği Olarak 'Yanomamö-Savaşa Doğanlar'".

5 / 6 Mart 2010 tarihinde başlayacak 41. dönem seminerlerine insanlığınun yeryüzünde bıraktığı ilk izden beri devam eden 'arayış'ımı dert edinen herkesi bekliyoruz.

Hayırda kalın!

Adnan Büyükdeniz anıldı

19 Ekim 2009'da kaybettiğimiz Dr. Adnan Büyükdeniz Bilim ve Sanat Vakfı, Albaraka Türk, Boğaziçi Yöneticiler Vakfı ve Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın ortaklaşa düzenledikleri bir program ile 26 Aralık 2009 tarihinde anıldı. Bilim ve Sanat Vakfının Vefa'daki merkezinde gerçekleştirilen programda Vakıf Başkanımız Mustafa Özel'in dışında Candan Karlıtekin, Ahmet Ertürk ve Fahrettin Yahşi de söz aldılar. Program dahilinde açılan Adnan Büyükdeniz Fotoğraf Sergisi Bilim ve Sanat Vakfı 3. katta 26 Aralık 2009-23 Ocak 2010 tarihleri arasında gezilebilir.

Dimitri Gutas BSV'deydi...

İslam felsefesi ve İbn Sînâ üzerine kaleme aldığı eserlerle tanınan Yale Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü öğretim üyesi Prof. Dimitri Gutas, 23 Aralık 2009 tarihinde BSV'yi ziyaret etti. İstanbul ve Marmara üniversitelerinde İslam felsefesi alanında çalışan öğretim üyeleri ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin de katıldığı sohbet toplantısında Prof. Gutas'ın İslam felsefesine bakışı ve İbn Sînâ felsefesine yaklaşımı yanında Batı'da bu sahada yapılan çalışmalara dair değerlendirmeleri tartışıldı.

KAM Ekonomi Seminerleri'ne başladı...

Küresel Araştırmalar Merkezi "Ekonomi Seminerler" başlığı altında yeni bir toplantı serisine başladı. Küresel ekonomik ve finansal sistem, uluslararası ekonomi politik, Türkiye ekonomisi, para politikaları, uluslararası ekonomik ve finansal kurumlar ile politikalar gibi konularda gerek sektör tecrübesi olan gerekse akademik çalışmalar yapan uzmanların görüş, düşünce ve önerilerinin tartışılacağı serinin 31 Ekim 2009'da yapılan ilk toplantısında Ahmet Faruk Aysan "Yönetişim Kurumlarının Gelir Dağılımı ve Hükümet Harcamaları İlişkisindeki Gölgeleyici Rolü" başlıklı bir seminer sundu.

Panel: Türk Sineması Nereye?

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesinde faaliyet gösteren *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*, 14. sayısının dosya konusuna paralel seçilen "Türk Sineması Nereye?" başlıklı bir panel düzenledi. 30 Kasım 2009 tarihinde aramızdan ayrılan Ahmet Uluçay'a ithaf edilen panelde 2008-2009 vizyonu ağırlıkta olmak üzere Türk sinemasının geldiği nokta tartışıldı. İhsan Kabil'in yönettiği panele Asuman Suner, Nezih Erdoğan ve Zahit Atam katıldı.

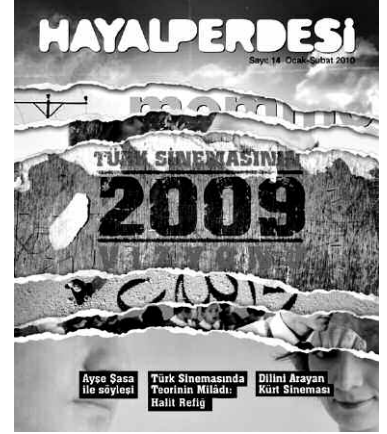
2009 Güz Seminerleri sona erdi

16 Ekim-12 Aralık 2009 tarihleri arasında, toplam sekiz hafta süren Güz seminerleri Genel, Giriş, Temel ve Özel olmak üzere 4 grupta ve 53 başlık altında gerçekleşti.

Fanzinden “e-dergi”ye: Hayal Perdesi

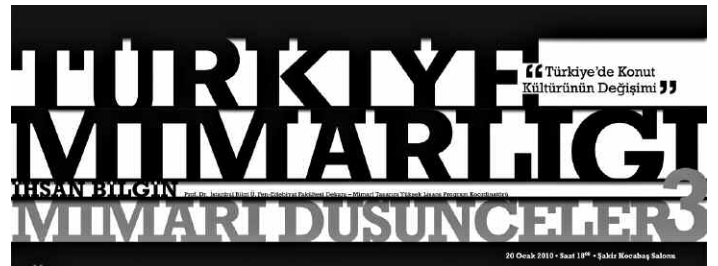
Hayal Perdesi 2003-2009 aralığında sürdürdüğü on üç sayılık sinema fanzini yolculuğunu Ocak-Şubat 2010 tarihli 14. sayısından itibaren profesyonel bir mecraya taşıyor. İki ayda bir yayınlanacak dergi, www.hayalperdesi.net adresinden okuyucularıyla buluşacak. *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*, zengin içeriğiyle birlikte özgün tasarımıyla da dikkat çekiyor. Son yıllar-

da Türk sinemasındaki hareketlilik sinema yazınında da kendini gösteriyor. *Hayal Perdesi*, film eleştirisine getirdiği yeni solukla bu kuldarda mütevazı bir adım atmaya ve tabii ki bu adımların yankılarını izlemeyi hedefliyor. Vizyon, sinema haberleri, söyleşilerle zenginleşen içeriği ve sürprizleriyle *Hayal Perdesi* web sitesi, “Türk Sinemasının 2009 Vizyonu”nu ele alan 14. sayı ile okuyucularıyla buluştu. Dergiye www.hayalperdesi.net adresinden ulaşılabilir.

2010 Bahar Seminerleri başlıyor

Bilim ve Sanat Vakfı'nın 41. dönem seminerleri 5-6 Mart 2010 tarihinde başlıyor. Bu dönemki seminer programında, edebiyat, sinema, tarih, felsefe, iktisat, iletişim psikolojisi, sosyal teori, sosyal bilim gibi farklı disiplinlerden seminerler yer alacak. 2010 Bahar seminerleri, Cuma ve Cumartesi günleri vakfın Vefa'da yer alan merkezinde 8 hafta boyunca sürecek. Seminerler ücretsiz olup, katılım için önceden kayıt yaptırmak gerekmektedir.

SAM'dan yeni bir program: Mimari Düşünceler

Sanat Araştırmaları Merkezi, Kübra Turangil ve Feyza Köse'nin hazırladığı *Mimari Düşünceler* başlıklı yeni bir programa başladı. 2009-2010 döneminde aylık olarak planlanan *Mimari Düşünceler* başlıklı program dizisinin ilk ikisi Kasım ve Aralık aylarında gerçekleşti. “Kültürel, Dinî ve Mimari Etkileşim; Cumhuriyet'ten Günümüze Cami Mimarîsinin

Değişim ve Gelişim Süreci” başlıklı 18 Kasım 2009 tarihinde gerçekleşen ilk toplantının konuğu Prof. Dr. Sadettin Ökten'di.

16 Aralık 2009 tarihinde gerçekleşen ikinci toplantının konuğu ise Prof. Dr. Uğur Tanyeli idi. Bu programda 1870'den bu yana Türkiye'deki mimarlık kimlik bağlamında tartışıldı. 2010 yılı boyunca devam etmesi planlanan *Mimari Düşünceler* toplantı dizisinde yapılan sunumların kitap halinde yayınlanması planlanıyor.

10. dönem Osmanlıca Seminerleri başladı

Üç senedir başarı ile devam eden Osmanlıca okuma grubu 10. dönemine 3 Ekim'de yapılan seviye tespit sınavı neticesinde oluşan 9 grup ile 12 Ekim'de başladı.

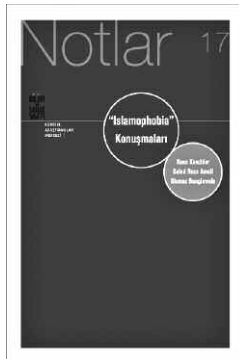
1 Mart-18 Haziran 2010 tarihleri arasında Matbu, Yazma ve Arşiv olmak üzere üç ayrı seviyede devam edecek 11.

dönem seminerleri için başvurular 20 Ocak-5 Şubat 2010 tarihleri arasında alınacaktır.

Notlar 17 çıktı

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin "Islamophobia Konuşmaları" başlığı ile davet ettiği Prof. Hans Koechler, Dr. Samed Reza Ameli ve Shenaz Bunglawala'nın son dönemde konu üzerinde yapılan tartışmalara dikkat çektikleri konuşmaları *İslamofobianın* çok yönlü doğasının anlamak açısından önemli açımlar sağlamaktadır. Konuşmalar Melahat Yalçın, Gülnur Kılıçoğlu ve Talha Üstündağ tarafından Türkçeye tercüme edildi ve Sevinç Özcan tarafından yayına hazırlandı.

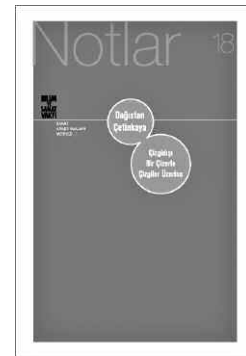
Dîvân 26 çıktı

Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi'nin 26. sayısı siyasi düşünceler tarihinden 17. yüzyıl Osmanlı siyasi tarihine, yine aynı yüzyılda Osmanlı'da cereyan eden faiz ve mu'amele-i şer'iyye tartışmalarından 1909'da Meşrutiyet'e karşı Halep-Kosova hattında ortaya çıkan isyana, Cumhuriyet sonrası yaşanan hilafet tartışmalarından eğitim tarihine kadar geniş bir alanı kapsayan altı makale yanında kitap ve sempozyum değerlendirmeleriyle okuyucularının karşısında.

Notlar 18 çıktı

Karikatür, illüstrasyon ve grafik tasarımları ile tanıyan, "Kral ve Soyтары" adlı çizgi bantlarını halen sürdüren, çok sayıda çocuk kitabına ve çocuk dergisine "renk veren" Dağıstan Çetinkaya, 18 Şubat 2009 tarihinde Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Kırkambar Sohbet programının konuğu olmuştu. Neslihan Demirci'nin yayına hazırladığı *BSV Notlar* serisinin on sekizincisinde, sanatçının samimiyetle dışa vurduğu zihin dünyasıyla dinleyicilere yepyeni pencereler açtığı "Çizgidışı Bir Çizerle Çizgiler Üzerine" başlıklı bu söyleşiyi bulabilirsiniz.

Türkiye’de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar yayınlandı

Medeniyet Araştırmaları Merkezi bünyesinde Kasım 2007’de kurulan Felsefe Zümresi’nin ilk faaliyeti olan Türkiye’de/Türkçede Felsefe toplantı serisinin çözümleri Küre Yayınları tarafından yayınlandı. İsmail Kara, Ş. Teoman Durallı, Ömer Naci Soykan, Doğan Özlem, Zeynep Direk, Ahmet Arslan ve İhsan Fazlıoğlu’nun katılımıyla Mayıs 2008-Haziran 2009 tarihleri arasında yedi oturum şeklinde gerçekleştirilen toplantıların ana eksenini şu iki soru oluşturuyor: Dil ile düşünce arasındaki ilişkinin mahiyeti nedir? Felsefenin evrensel niteliğiyle Türk, İngiliz, Alman, Amerikan, İran felsefesi vb. kültür ya da milliyet zemininde tanımlanan felsefî faaliyetler arasında ne tür bir ilişki vardır?

Fetâvâ-yı Fezziye yayınlandı

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen Osmanlıca Seminerlerini tamamlamış bir grup arkadaşın katılımıyla oluşan Fetva Mecmuaları Neşir Grubu’nun ilk çalışması olan *Fetâvâ-yı Fezziye* yayınlandı. Grubun ikinci çalışması; *Behcetü’l-Fetâvâ* yayına hazırlanmaktadır.

Hayal Perdesi Sinema Topluluğu ilk ürünlerini verdi

Küre Yayınları’nın İhsan Kabil editörlüğündeki *Hayal Perdesi Kitaplığı* adını taşıyan sinema dizisinin ilk kitapları, aynı zamanda Kabil’le gerçekleştirilen uzun soluklu atölye çalışmasının da ilk ürünleri. Ayşe Pay’ın hazırladığı *Yönetmen Sineması* serisinin ilk üç kitabı sırasıyla yeni kuşak yönetmenlerden Derviş Zaim, Nuri Bilge Ceylan ve Zeki Demirkubuz’a odaklanıyor.

Son yıllarda Türk sinemasındaki hareketlilik sinema yazınında da kendini gösterirken çalışma, nitelikli film eleştirisine sıklıkla rastlamadığımız bu kulvarda önemli bir çaba olarak konumlanıyor. Filmlerin kavramsal dünyasına girerek okuyucuları bu imgelerin anlamına yaklaştırmayı hedefleyen yazılar Celil Civan, Ümit Aksoy, Ayşe Pay, Fırat Er, Hilal Turan, Esra Bulut, Betül Demirel ve Barış Saydam imzasını taşıırken Tuba Deniz, Ayşe Pay ve Ebru Afat’ın Zaim ve Demirkubuz’la yaptıkları söyleşiler, yönetmenlerin sinema anlayışlarına tanıklık ediyor.

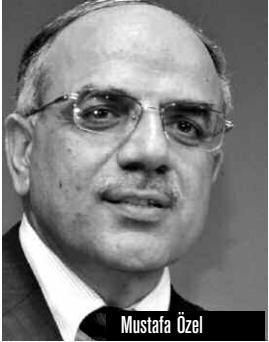
Farklı disiplinlerden beslenerek kaleme alınan eleştiri yazılarından oluşan *Yönetmen Sineması* serisi, Yeni Türk Sineması’nın çitasını belirleyen yönetmenlerin kurdukları sinema evrenine birer yolculuk vaat ediyor.

ARKADAŞLARI ADNAN BÜYÜKDENİZ'İ ANLATTI

İbrahim Ethem Gören

26 Aralık Cumartesi günü Bilim ve Sanat Vakfı, Boğaziçi Yöneticiler Vakfı, Türkiye Milli Kültür Vakfı ve Albaraka Türk Katılım Bankası'nın birlikte düzenledikleri toplantıya STK mensuplarından öğrencilere, akademisyenlerden Büyükdeniz'in çalışma arkadaşlarına ve bürokratlara kadar Dr. Adnan Büyükdeniz'i seven yüzlerce kişi katıldı. Bilim ve Sanat Vakfı'nın Vefa Salonu'nda düzenlenen toplantının konuşmacıları Adnan Büyükdeniz'in yakın arkadaşlarıydı. Dr. Mustafa Özel'in yönetiminde düzenlenen toplantının açılış konuşmasında Dr. Özel programın bir *anma* toplantısı değil; *anlama* toplantısı olduğuna vurgu yaparak, genç nesle Adnan Büyükdeniz'i anlatmak gibi bir görevlerinin olduğunu söyledi.

Mustafa Özel

Mustafa Özel

*Bilim ve Sanat Vakfı
Mütevelli Heyeti Başkanı*

Adnan benim 30 yıllık arkadaşım, vakıfta yoldaşımdır. Uzun yıllar beraber olduk, birlikte öğrencilik yaptık, vakıflarda hizmet ettik. Son 10 yılda Adnan Büyükdeniz'in çok yakınında bulunamadım.

Adnan, hayatın dışındaki şeylerle de ilgilenirdi. Mesela fotoğraf çekerdi. Büyükdeniz'in çektiği fotoğraflara bakacak olursanız çocukları ve yaşlıları görürsünüz. Bu onun için tabii bir şeydi. Merhum, masumiyeti arıyordu. Çocukları çekiyordu, çünkü onlar henüz dünyaya bulaşmış değillerdi; yaşlıları çekiyordu çünkü onlar da dünyadan el etek çekmişlerdi.

Adnan, hayatın dışındaki şeylerle de ilgilenirdi. Mesela fotoğraf çekerdi. Büyükdeniz'in çektiği fotoğraflara bakacak olursanız çocukları ve yaşlıları görürsünüz. Bu onun için tabii bir şeydi. Merhum, masumiyeti arıyordu. Çocukları çekiyordu, çünkü onlar henüz dünyaya bulaşmış değillerdi; yaşlıları çekiyordu çünkü onlar da dünyadan el etek çekmişlerdi.

Adnan çalışkandı, uzmandı ve adamdı

Adnan çalışkandı, uzmandı ve adamdı. Adnan Büyükdeniz güzel konuşurdu, konferans verir gibi konuşurdu. Çalışkan; çok çalışkan biriydi. Pek çok insan çalışkan olabilir. Onun çalışkanlığı bir baş-

kaydı; kendinden geçer gibi çalışır, yaptığı işe odaklanırdı. Bir hatıramı nakledeyim... Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenci asistanlığı diye bir uygulama vardır. Seçkin öğrenciler hocalarına yardım eder... 1970'li yılların sonlarına doğru Adnan Büyükdeniz Boğaziçi Üniversitesi'nde Tansu Çiller'in öğrenci asistanıydı. Çiller'in sınav kağıtlarını da zaman zaman Adnan okurdu. Bir gün Adnan'ın 1. Erkek Yurdu'ndaki odasına gittim. Oda arkadaşı Selçuk ders çalışıyor; Adnan, ranzanın üst katında uyuyordu. Kapı açılınca masanın üzerinde duran sınav kağıtları uçtu. Adnan uykusunda hemen fırladı, kağıtları topladı ve tekrar uyumaya devam etti.

Büyükdeniz bize hayatın farkına vardırıdı

Adnan bize hayatın farkına vardırıdı. Ölümüyle de bizi ölümün şuuruna vardırıdı. Genç nesil ölümü ve hayatı film gibi "uzaktan" seyrediyor. Günümüz şehircilik anlayışı da ölümü hep bir kenara iterek, mezarlıkları şehirlerin dışına taşıyor.

Klasik şehirlerimizde şehrin merkezinde mezarlık, cami, pazaryeri ve hamam yan yanadır. Pazaryeri

iktisadî olarak şehrin hayatta kalmasını temin eder. Pazara hamamda temizlenerek girilir; cami- de de insanlar manevî olarak arınır. Hemen şehrin yanı başındaki mezarlıklarda da ölüm hatırlanır. Adnan, ölümle hayatın en yakın yerlerini birleştirerek yaşardı. Şimdi insanların ölümle hayatın en uzak yerlerini birleştirerek yaşıyor.

Adnan ciddi bir adamdı. Karşısında espri yapmaktan çekindiğim tek kişiydi. Adnan'ın "Biraz ciddi ol" der gibi bir bakışı vardı. Sanki bir boşluğa bakar gibiydi. Karşısındakine bakarken onun ötesine bakıyormuş gibi bakardı. Bu bakış, dünyaya "takılmayan" insan olmanın bir göstergesiydi.

Adnan'ın mübalağaya ihtiyacı yoktur. Hakkında söylenen/söylenecek sözler mübalağa değildir; eksigi vardır, fazlası yoktur.

Ahmet Ertürk

TMSF Başkanı

Adnan Beyle 24 yıllık bir dostluğumuz; arkadaşlığımız vardı. Onun dostluğunu kazanmak anlamlı bir şeydi. Her iki işinde de Adnan Beyin halefi oldum. Hem TÜSİAD'da hem de Al Baraka'da...

Önemli olan hayatın trajedisini konuşmaktır

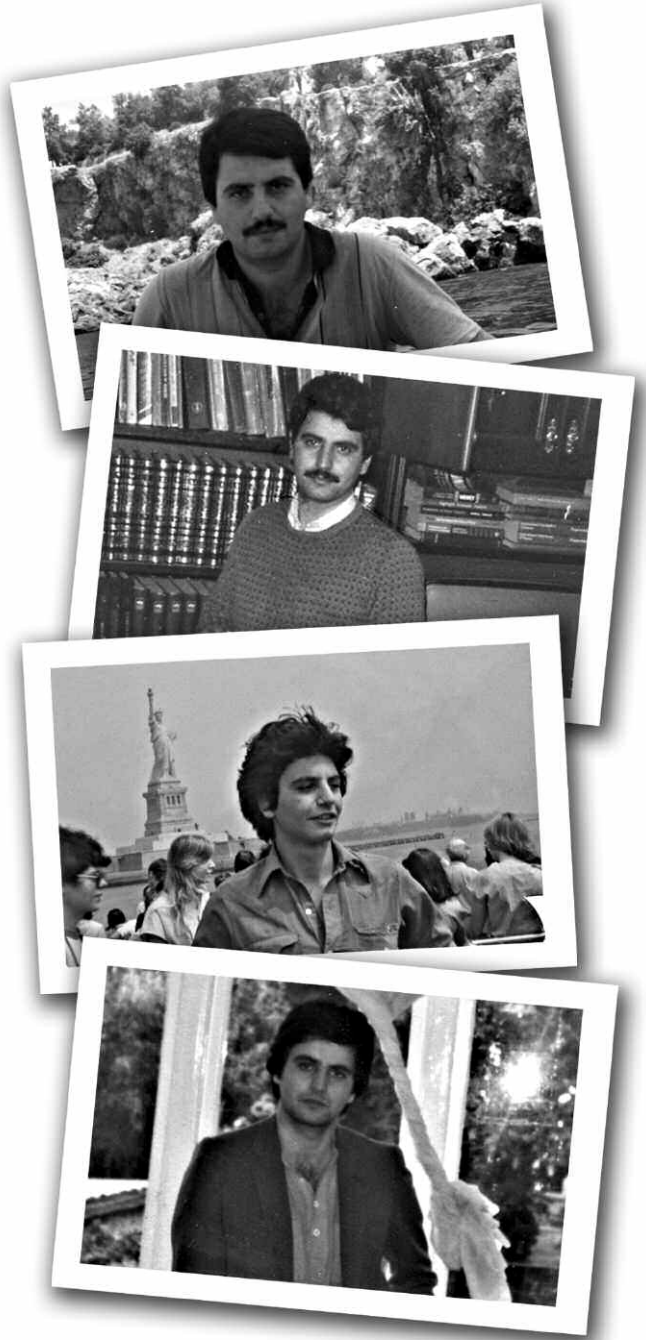
Kayı vesilesiyle duygusallığı en fazla hissettiğim arkadaşım Adnan Büyükdeniz oldu. Önemli olan ölümün değil; hayatın trajedisini konuşmaktır. Adnan Beyin vefatından kısa bir süre önce onu hastanede ziyaret etmiştim. Ölüm üzerine konuştuk. Ve birbirimize sorular sorduk.

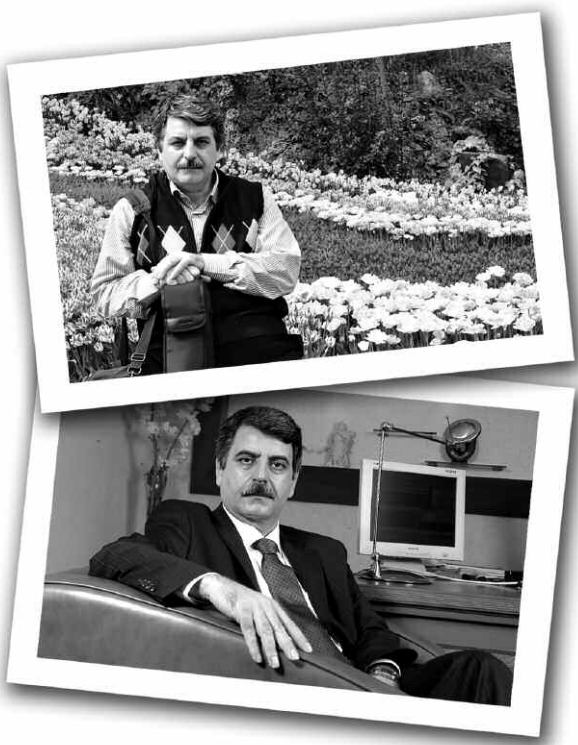
Ölüm nasıl bir bireysel tecrübe ise hayatın da bireysel yanlarına eğilmeli değil miyiz? Hayatın göz ardı edilen pek çok tarafı var. Büyük davaların, ideallerin peşinde koşarken hayatın görünmeyen taraflarını göz ardı etmek trajedi değil midir? Küçük meselelere değinmemek trajedi değil midir? Arkadaşlıkları, dostlukları, yardımlaşmayı ihmal etmek büyük bir trajedi değil midir? Ölüm sadece

bireye özgü bir durum mudur? İktidarlar da, büyük servetler de ölümlü değil midir? Birtakım düşünce sistemleri ölümün trajik akabetine maruz kalmaz mı? Bu ve benzeri sorular üzerine Adnan Beyle konuştuk.

Ahmet Ertürk

Adnan Bey iyi bir insandı

Adnan Bey iyi bir insandı. “İyi insan” lafı sanki Adnan Bey için sözlüklere girmiş de onu tarif ederdi. Hemen herkesin vefatının ardından iyi şeyler söylendiği gibi bazı olumsuz yönleri de söylenir. Şahıslar hakkında izlenimler çoğunlukla iyi ya da kötü şeklindedir. İnsan, iyi ve kötü izlenimlerinin toplamıdır. Bununla birlikte Adnan Bey hep iyi bir insan olarak anıldı. Çünkü “iyi insan” sıfatı ona uygun bir tanımlamaydı.

Adnan Bey gybet, dedikodu gibi toplumda yer eden kötü alışkanlıklardan hep uzak durdu. Bunlar bireysel hastalıklardır. Kendisi havai şeylerle meşgul olmadığı gibi bu türden meseleleri de hiç konuşmazdı.

Adnan Bey geriye önemli miraslar bıraktı. Çocukları bunlardandır. Cüneyt, Ayşe ve Tarık...

Dr. Candan Karlıtekin

BYV Kurucular Kurulu Üyesi

Adnan Ağabeyi 1978 yılında, Boğaziçi Üniversitesi'nin Güney meydanındaki erkek yurduunun arkasındaki demir parmaklıklara yaslanmış vaziyette

yeteyken tanıdım. Yakışıklı bir insandı Adnan Ağabey. Onu tanıdıkça daha çok sevdik. Adnan Ağabey Boğaziçi Üniversitesi'nde hep rehberimiz, öncümüz oldu. Hep güvendiğimiz, örnek aldığımız, hayata dair planlarımızda nirengi noktası olarak aldığımız iyi bir insandı o.

Adnan Büyükdenez'in ahlâkî duruşuna gıpta ettik

Boğaziçi'ne taşradan gelenler sudan çıkmış balığa döner. O Boğaziçi'ne Anadolu'dan geldi... Ve hep Anadolu olarak kaldı. Bizler İstanbul'da; Fatih'te büyüdük, piyasayı gördük. Bununla birlikte onun ahlâkî duruşuna hep gıpta ile baktık.

Adnan Ağabey bizlere sadece ahlâkî duruşuyla örnek olmuş değil. Onun kat ettiği her merhale bizim için yeni bir ufuk çizgisi oldu. Onun her öncü girişi mi bizi motive etti. Onun varlığı her zaman bize güç telkin etti. Biz hep biliyorduk ki Boğaziçi Üniversitesi'nde bir Adnan Ağabeyimiz var. O bizim için bir dağ mesabesindeydi; güvendiğimiz bir dağdı...

Bizim dönemde ilk yurtdışına çıkan o oldu. Bu noktada da pek çok arkadaşımıza öncülük etti. Türkiye'nin iktisadî meselelerine yaklaşımıyla, farklı, yerel düşünceleri ve araştırmalarıyla, her zaman söylenecek bir sözü olmasıyla arkadaşlarına her daim güç verdi. Kısacası Adnan Ağabey bizim yakıtımız oldu.

Boğaziçi Yöneticiler Vakfı'nda da bir referans noktası oldu. Bizim vakfın faaliyetlerinde de ciddi mânâda itici gücümüz oldu. Hep yanımızda, yakınıımızda oldu. O güvenle faaliyetleri yürüttük.

Adnan Ağabey çekişmelerin olduğu ortamlardan kendini hep uzak tuttu. Güce uzanan/dayanan yerlerde maalesef entrikalar vardır. Bürokrasinin önemli mevkileri için kendisine çok teklifler geldi. Bunları hep reddetti. TCMB başkanlığına aday gösterildiği dönemlerde bazı çevreler kendisi için olmadık şeyler söyledi. Söylenen her konuda ilgililere belgelerle cevap verdi. Bürokraside kendi kumaşına uygun bir atmosfer bulamadı.

Candan Karlıtekin

İstikrar adamıydı

İstikrar adamıydı. Sabit ve kararlı bir çizgisi vardı. Adnan ağabeyin önemli bir hususiyeti de dünya ile kararınca birlikte olması; âhireti de kararınca hatırlaması idi.

Adnan Beyle birlikte Bosna'ya gittik. Mostar Köprüsünün hemen yanındaki camiinin minaresine çıktık. Fikri Kançal arkadaşımız fotoğrafımızı çekti. Bilgisayarımı her açtığımda bu fotoğrafı görüyorum ve arkadaşımı rahmetle yâd ediyorum.

Fahrettin Yahşi

*Al Baraka Türk
Genel Müdürü*

Adnan Bey çok yönlü bir insandı. Gerek insan olarak, gerek akademisyen olarak, gerek yazar olarak, gerek aile babası olarak mükemmel bir insandı. Hangi yönünden bahsetmeliyim bilemiyorum.

Kendisiyle 1998-2009 yılları arasında 11 yıl boyunca birlikte çalıştık. Çok yakın bir dostluğumuz, mesai arkadaşlığımız oldu.

Mükemmeliyetçiydi

Adnan Beyin mükemmeliyetçi bir kişiliği vardı. Yaptığı işi en ince ayrıntısına kadar inceler ve en iyisini ortaya koyar; işini adanmışlık çerçevesinde yapardı. Onun iş ve hizmet üretimlerinde hata olmazdı. Şahsen Adnan Beyin yapıp da “iyi olmamış” denilen bir işine şahit olmadım.

Birikim açısından da ender insanlardan biriydi. Kendisini pek çok yerden konuşmaya davet ederlerdi. İktisat ilmine de son derece vakıftı. Hadisenin sadece rakamsal boyutlarıyla ilgilenmez, ekonomiye insan nazarından bakar ve felsefi yönüyle de alakadar olurdu.

Düşmanları da kendisini severdi

Çalışkan, hoşgörü sahibi ve nezih bir insandı. Ona kızdığımız, kırıldığımız bir hadise hatırlamıyorum. Düşmanlarının bile sevdiği, vefatı üzerine

üzüldüğü bir insandı. Merkez Bankası Başkanlığı için aday gösterildiğinde çok satan bir gazetenin muhabiri, Adnan Bey hakkında aslı astarı olmayan bir haber yapmıştı. Muhabirle, Adnan Beyin vefatından sonra bir şekilde görüştüğümde merhum için ağladığını söyledi. Kendisine zihniyet olarak karşı olan insanlar bile onu tanıdıktan sonra saygı duyardı.

Al Baraka'da emekleri büyüktür

Adnan Beyin Al Baraka Türk'ün bugünlere gelmesinde büyük emekleri vardır. 25 yılını bankamıza adamıştır. Türkiye'de katılım bankacılığının öncülerindedir; önemli kilometre taşlarından biridir. Adnan Bey Türkiye'de faizsiz bankacılığı en iyi bilenlerden biriydi. Yurtdışından pek çok banka faizsiz bankacılıkla ilgili Adnan Beyden eğitim alırdı.

Adnan Bey çok samimi bir mümindir. Al Baraka'da herkese yardımcı olmuştur. Onun demokratik bir yönetim anlayışı; paylaşımcı bir liderliği vardı. Şimdilerde yokluğunu hiss ediyoruz. Her sabah genel müdürlük makamına girdiğimde hem üzülüyorum hem de onun bıraktığı mirasla gurur duyuyorum.

Erhan Erken

*İstanbul Ticaret
Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı*

Adnan Büyükdeniz güzel bir insandı, ardından güzel izler bıraktı. İlgilendiği konularda derinlemesine bilgi sahibiydi. Adnan Beyle 1980'li yılların başında tanıştık. Fatih Karagümrük'te komşumuzdu. Ben Adnan Beyden önce evlendim. Adnan Bey evlenince Anadolu yakasına taşındı. Adnan Beyle pek çok yerde birlikte çalıştık. Bilim ve Sanat Vakfı'nda, Boğaziçi Yöneticiler Vakfı'nda, MÜSİAD'da Adnan Beyle birlikte hizmet ettik.

Öncü oldu

Adnan Bey önde gidenlerden biri oldu, pek çok alanda öncü oldu. Evvela sağlam bir duruşu vardı.

Alanına hâkimdi, derin teorik bilgisiyle eksen olan bir insandı. İstikrarlı çalışmalarıyla Türkiye’de İslâmî bankacılığa hizmet etmiştir. Kendisinden pek çok konuda istifade ettik. Adnan Büyükdeniz güzel yaşadı, arkasında güzel işler bıraktı. Çevresine ve hemen herkese örnek oldu.

Adnan Bey ardında güzel evlatlar bıraktı...

Tuncay Dinç

*Boğaziçi Yöneticiler Vakfı
Mütevelli Heyeti Başkanı*

Adnan Beyi öğrencilik yıllarımızdan itibaren tanıdık. Bizim için hemen her alanda her zaman güzel bir örneklik oldu. Bizlere; arkadaşlarımıza ciddi, vakur duruşuyla ve alanındaki hâkimiyetiyle yol gösterdi.

Adnan Beyin heyecanından, dinamizminden çok istifade ettik. Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun.

Mustafa Büyükbacı

BYV Kurucular Kurulu Üyesi

Adnan Bey çok iyi bir insan ve bir ekonomisti. Türkiye’de İslâmî bankacılık alanında çok güzel çalışmalar yaptı, ardında güzel izler bıraktı. Dünyanın pek çok ülkesinde İslâmî bankacılıkla ilgili olarak Türkiye’den Dr. Adnan Büyükdeniz tanınır ve referans olarak gösterilir.

İyi bir ekonomistti. İktisadî hadiseleri sadece belirli yönden değil; oldukça geniş bir açıdan değerlendirdi. Çok büyük bir kayıp. Mekanı cennet olsun.

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu

Dışişleri Bakanı

Adnan hiç değişmedi. Hep aynı kaldı. Önünde epey bir alan açıldı. Hep “Adnan” olarak kaldı. Adnan’ı şu üç şey ifade eder: Ciddiyet, samimiyet ve aşk.

Görev adamıydı. Kedisine herhangi bir vazife verildiği zaman tüm ayrıntıları düşünür; konuyu büyük bir ciddiyetle ele alırdı.

Çok samimi bir insandı. Adnan’daki samimiyeti o ölçüde hiç kimsede görmedim.

Adnan’ın hayatı hesap üzerineydi, fakat hayatında hesap yoktu. Hesap insanı değildi.

İktisatçı olmayanlara da iktisat ilmini sevdirdi

Güzel ahlâklıydı. Hayatı mahviyete dayalıydı, oldukça mütevazı idi. Benden biraz büyüktür, Boğaziçi Üniversitesi iktisat bölümünden ağabeyimizdi. İktisat çok sıcak bir ilim değildir. İnsanları bu haliyle cezbetmez. Fakat Adnan iktisadı sever. Ekonomi ilmini büyük bir aşkla anlatır, talebelerine bu ilmi sevdirdi. İktisatçı olmayanlara da iktisadı anlatır ve sevdirdi.

Bilim ve Sanat Vakfı’nın kuruluşunda da çok emekleri geçmiştir. Bilim ve Sanat Vakfı’ndaki çalışmalara kendi ahlâkını da katmıştır.

Adnan çok güzel bir hayat yaşadı. İlkeli bir hayat yaşadı. Onun gibi ilkeli bir insan bulmak gerçekten çok zordur. Adnan imrenilecek bir hayat yaşadı. Kimsenin üzerinde hakkı kalmamıştır.

Hayatı olduğu gibi hastalığını da ciddiye aldı. Ama hiçbir zaman panik içerisinde olmadı, karamsarlığa düşmedi, iyimserliğini hep devam ettirdi.

İktisatçı bir neslin yetişmesine öncülük etti

Adnan Büyükdeniz iyi bir iktisatçı neslin yetişmesine öncülük etmiştir. Talebeleri, emanetine sahip çıkacaklardır.

Sabahattin Zaim talebelerine nasıl bir rehberlik ettiyse Adnan Büyükdeniz de iktisat öğrencilerine aynı şekilde bir iktisatçı prototipi olarak her zaman öncülük edecektir. Talebeleri her zaman emanetine iftiharla sahip çıkacaktır. Mekânı cennet olsun.

Ahmet Davutoğlu

Adnan Büyükdeniz'in Bilim ve Sanat Vakfı'nda verdiği seminerler ve katıldığı panel, sempozyum ve toplantılar

Tarih	Türü	Başlık	Saat	Yer
1989 güz	Seminer	İktisadi Düşünce ve İktisad Teorisi	5X1,5	Sultanahmet
1991 bahar	Seminer	İktisat Politikaları ve Türkiye Ekonomisi	8X1,5	Yusufpaşa
1991 güz	Seminer	İktisat Politikaları ve Türkiye Ekonomisi	6X1	Yusufpaşa
1992 güz	Seminer	İki İktisadi Sorun: Sigorta ve Döviz	4X1	Yusufpaşa
1993 bahar	Seminer	Alternatif İktisadi Sistemlerde Para	2X1	Yusufpaşa
1993 güz	Seminer	İslam ve Sigorta	2X1	Yusufpaşa
1994 bahar	Seminer	Türkiye Ekonomisi	2X1	Yusufpaşa
1994 güz	Seminer	İktisatta Seçilmiş Konular	4X1	Yusufpaşa
1995 bahar	Seminer	İktisatta Seçilmiş Konular	3X1	Yusufpaşa
1995 güz	Seminer	Dünyada ve Türkiye'de Döviz Hareketleri	1X1	Yusufpaşa
1996 bahar	Seminer	İslam İktisadında Seçilmiş Konular (Sigorta)	2X1	Yusufpaşa
1996 bahar	Seminer	Türkiye Ekonomisinde Yapısal Sorunlar (Borçlanma)	2X1	Yusufpaşa
1997 güz	Seminer	Türkiye'de Son Dönem İktisat Politikaları	4X1	Yusufpaşa
1998 bahar	Seminer	Türkiye'de Mali Sistem ve Özel Finans Kurumları	2X1	Yusufpaşa
2000 bahar	Seminer	Türkiye Ekonomisine Giriş	9X1	Yusufpaşa
2001 güz	Seminer	Finansal Krizler ve İstikrar Programları III	3X1	Vefa
2002 bahar	Seminer	Uluslararası Finansal Sistem III	2X1	Vefa
2002 yaz	Seminer	Faizsiz Ekonomide Sigortacılık Uygulamaları	2X1	Vefa
2003 güz	Seminer	Çok Ortaklı Şirketler ve Faizsiz Bankacılık II	2X1	Vefa
2004 bahar	Seminer	Çok Ortaklı Şirketler ve Faizsiz Bankacılık II	2X1	Vefa
21 Mart 2003	Tercüman-ı Ahval	İkinci Yılında Ekonomik Kriz		Vefa
20 Eylül 2002	EKOD (Ekonomik Konjonktür Değerlendirme)	Kur Politikalarında Son Gelişmeler		Vefa
16 Şubat 2008	Panel (Ekonomide Kriz Tartışmaları ve 2008'den Beklentiler)	Küresel Piyasalarda Kriz		Vefa
29 Mart 2004	Sempozyum (Küreselleşme)	Oturum başkanlığı (2. oturum)		Vefa
8 Haziran 2003	Sempozyum (1453'ten 2053'e İstanbul Şehir ve Medeniyet)	İlk Osmanlı Borsası ve Yakın Tarihte Bir Finans Merkezi Olarak İstanbul		Vefa

KAM Tezati

Türk Dış Politikasında Yumuşak Dengeleme: 2003 Irak Krizi Örneği **Murat Yeşiltaş**

24 Kasım 2009

Değerlendirme: K. Zafer Şen

Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü doktorantlarından Murat Yeşiltaş, *Perception: Journal of International Affairs* dergisinde yayınlanacak olan “Soft Balancing in Turkish Foreign Policy: The Case of the 2003 Iraq War” (Türkiye'nin Dış Politikasında Yumuşak Dengeleme: 2003 Irak Savaşı Örneği) adlı makalesine ilişkin sunumunda 2003 Irak Savaşı öncesinde Türkiye'nin temel dış politika motivasyonlarının bir analizini yaptı.

Konuşmasının ilk kısmında Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı'na yönelik dış politikasına dair kavramsal çalışmaların azlığından bahseden Yeşiltaş, kendi analizinin neo-klasik realist uluslararası ilişkiler teorisine dayandığını belirterek, bu döneme yönelik dış politikanın sözkonusu kavramsal çerçeve ile daha iyi anlaşabileceğini savundu. Yeşiltaş'a göre, Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı öncesindeki temel dış politika motivasyonunun ABD ile birlikte hareket ettiği ya da hareket etmek niyetinde olduğunu ifade eden dış politika çalışmalarında yanlıcı bir bakış

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZAT

Cumhuriyet Dönemi Devlet Söylemi: Bir Dönemleştirme	Ali Balcı 8 Ekim 2009
Türk Dış Politikasında Yumuşak Dengeleme: 2003 Irak Krizi Örneği	Murat Yeşiltaş 24 Kasım 2009

GÜNCEL MAKALE VE RAPOR TARTIŞMALARI

Goldstone Raporu/BM Gazze Raporu	Yunus Sönmez 14 Kasım 2009
The Borders of Islam: Exploring Samuel Huntingdon's Faultlines: From Al-Andalus to Virtual Ummah	Tuncay Kardaş 14 Aralık 2009

ETKİN YÖNETİM SÖYLEŞİLERİ

İşletmelerde İnsan Kaynakları'nın Rolü	Bahattin Aydın 7 Kasım 2009
İSPARK'ın Yönetim Serüveni	Kadir Gurbetçi 5 Aralık 2009
Etkin Yönetim Film Gösterimleri: Remember the Titans	21 Kasım 2009

EKONOMİ SEMİNERLERİ

Yönetişim Kurumlarının Gelir Dağılımı ve Hükümet Harcamaları İlişkisindeki Gölgeleyici Rolü	Ahmet Faruk Aysan 31 Ekim 2009
---	-----------------------------------

ÖZEL ETKİNLİK

Avrasya Konuşmaları (1): Dünya Politikasında Rusya: Medeniyet ve Kimlik	Vitaly Naumkin 14 Ekim 2009
Fighting against Islamophobia: Youth Engagement	Bashy Quraishy 17 Aralık 2009

Yeşiltaş, yaptığı analizde Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı öncesindeki dış politikasının standart realist kavramsallaştırmalarla anlaşılamayacağını savundu ve Türkiye'nin dış politikasını üç düzlemde ele alınması gereken "yumuşak dengeleme" (*soft balancing*) olarak tanımladı.

açısı bulunmaktadır. Yeşiltaş, yaptığı analizde aksine bir durumun söz konusu olduğunu ileri sürerek, Türkiye'nin söz konusu savaş öncesindeki dış politikasının standart realist kavramsallaştırmalarla anlaşılamayacağını savundu ve Türkiye'nin dış politikasını üç düzlemde ele alınması gereken "yumuşak dengeleme" (*soft balancing*) olarak tanımladı.

2003 Irak Savaşı öncesine ilişkin yapılan çalışmalar -kavramsal olarak bu konuda fazla değerlendirme olmasa da- Türkiye'nin ABD ile "birlikte hareket etme" motivasyonunu "zayıf bir gücün kuvvetli bir gücün peşine takılması (*bandwagoning*)" şeklinde kullanmaktadır. Sunumunda Yeşiltaş, ortaya çıkan söz konusu genel eğilimin aksine Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı öncesindeki dış politika motivasyonlarının açık bir şekilde "peşine takılma" olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürdü.

Yeşiltaş, standart realist kavramsallaştırmaların devletlerin dış politika motivasyonlarını yapıya mahkûm ettiğini ve bu yolla devlet motivasyonlarını açıklamının oldukça eksik ve zayıf kalacağını ileri sürdü. Aynı şekilde söz konusu kavramlar ile ittifak ilişkilerini açıklamının zorluğuna değinen Yeşiltaş'a göre 1 Mart süreci iki analiz düzleminde, yani hem makro hem de mikro düzeyde ele alınırsa anlaşılabilir. Bu durumda, realist kavramsallaştırmanın bize sunduğu analiz düzeylerinin dışında hem bölgesel düzlemi hem de kimlik ve karakter bakımından dış politikanın tarihsel süreklilik unsurlarını dikkate alan çok boyutlu bir analiz yöntemi belirlemek gerekir:

Buna göre ilk düzlem dönüşüm ve değişim bağlamında sistemik unsurlara odaklanan *makro analiz*

düzlemidir. Türkiye'nin benimsemiş olageldiği uluslararası oryantasyon geleneği (uluslararası hukuka uygunluk ve uluslararası kurumlarla uyum) ve kültürel bağlamda tarihsel süreklilik unsurları makro analiz düzeyinde ele alınabilir. İkinci düzlem ise, dış politika amaçları, dış politika araçları, bölgesel güvenlik kompleksi ve ulusal çıkar-güvenlik algılamasından oluşan *mikro analiz* düzlemidir. Bu çerçevede Türkiye açısından bakıldığında, *sistemik dönüşüm* makro politikaların belirlenmesinde, *krizin seyri* kısa vadeli öncelik ve tehditlerin belirlenmesinde; *tarihsel süreklilik unsurları* temel dış politika amaçlarının belirlenmesinde; *iç siyasal mekanizmalar* ise kriz döneminde ortaya çıkan öncelik ve tehditlerin şekillenmesinde belirleyici olmaktadır.

Yeşiltaş'a göre makro-sistemik açıklama, devletlerin kendi dışında etkili olan ve daha çok sistemik kısıtlamaların ortaya çıkardığı motivasyonlarla ilgili-

dir. Sözkonusu analiz düzleminde bir devletin dış politika davranışında ilk bakılması gereken eğilimlerden biri, 11 Eylül sonrasındaki uluslararası sistemin temel parametrelerinin ve -varsa- dönüşümlerin hangi düzlemde nasıl algılandığıdır. Makro düzlemin ikinci önemli ayağını ise Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun ve uluslararası hukuktan kaynaklanan ve buna paralel olarak içinde yer aldığı kurumsal/örgütsel bağlantıların Türkiye'ye yüklediği sorumluluklardır. Yeşiltaş'a göre bu, bir bölgesel kriz ve bu krize müdahale durumunda, Türkiye'nin ilk ilgilendiği alanlardan birinin sözkonusu müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu ve en önemlisi de meşru bir müdahale olup olmadığını sorgulaması anlamına gelmektedir. Üçüncüsü ise, sistemik düzeyden bölgesel düzeye odaklanarak, bölgesel faktörlerin de dış politika motivasyonunda etkili olup olmadığına bakmaktadır. Sözkonusu bölgesel düzlem sadece bir ülkenin ait olduğu toplumsal düzenlerin önemini vurgulamakla kalmaz, bunlara ilaveten, ülkenin parçası bulunduğu alt sistemin, diğer bir ifadeyle bölgesel güvenlik kompleksinin etkilerini de hesaba katmak zorundadır. Yeşiltaş'a göre Türkiye, bölgesel bir güç olmanın getirdiği özelliklerden ötürü bölgesinde ortaya çıkan bir krizde, doğrudan bir küresel aktörün çıkarlarıyla birlikte hareket etmekten ziyade, izleyeceği dış politikanın muhtemel sonuçlarını ileriye dönük olarak dikkate almak zorundadır. Bu unsur daha çok kimliğe ait dinamikler tarafından belirlenirken, mevcut bir krizi yalnızca bir güvenlik ya da istikrar meselesi olarak ele almamaktır.

Yeşiltaş için ikincil devletlerin birincil devletin peşine takılma motivasyonu ile hareket etmesinin di-

şında bu stratejiden ayrı olarak bir dengeleme politikası izleyip izleyemeyeceği önemli bir tartışma konusudur. Yeşiltaş konuşmasında, neo-klasik realist kuramcılarının bir kavramsallaştırması olan *yumuşak dengelemenin*, yukarıda özet olarak verilen makro sistemik düzeyde ittifak oluşumları sorunu ile doğrudan ilgilenmeden, Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı öncesindeki dış politika anlayışıyla örtüştüğünü ileri sürmüştür. Yumuşak dengeleme, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistem içinde ABD'ye karşı diğer devletlerin motivasyonlarını klasik anlamda dengeleme olarak değil, "ABD'yi zorlamaya ve kısıtlamaya yönelik bir takım politikaların-stratejilerin geliştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Yeşiltaş'a göre tek kutuplu sistemin varlığını verili kabul edip, bu sistem içinde sözkonusu kutbun liderliğini elinde bulunduran süper güce karşı "sert dengeleme"nin (*hard balancing*) yapıl(a)madığı ve bundan dolayı da ikincil derecede güçlü devletlerin *yumuşak dengelemeyi* tercih ettiğini savunan yeni-klasik realistler, sözkonusu motivasyonun sebebinin ABD'nin sistem içindeki güç dağılımında ilk sırada olması dolayısıyla ikinci dereceden güçlerin süper güç karşısında askerî ittifak yapılarına gönderme yapan klasik anlamda dengeleme arayışında olmadıklarını öne sürmektedir.

Konuşmasının teorik çerçevesini geniş bir şekilde özetleyen Yeşiltaş, ardından Türkiye'nin yumuşak dengeleme politikasını üç düzlemde ele aldı:

[i] *Diplomatik yumuşak dengeleme*: Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı öncesi Ortadoğu'daki hareketli dış politikasının amacı ABD'nin Irak'a yönelik tek taraflı müdahalesini engellemektir. Bölgesel maliyet-

lerin ortaya çıkardığı bu yaklaşımın somut sonucunun 2003 Ocak ayında İstanbul’da yapılan Irak’a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı olduğu söylenebilir. Sözkonusu toplantıyla Irak’a ve muhtemel Amerikan işgaline karşı bölgede ortak bir pozisyonu şekillendiren Türkiye, böylece, ABD’nin üzerinde kurduğu diplomatik baskıyı da dengelemiştir. Bu politika kısa vadede savaşı geciktirmiş ve ABD’yi bölgesel düzlemde yumuşak bir şekilde dengelemiştir.

[ii] *Kurumsal yumuşak dengeleme*: Türkiye, uluslararası sistem içinde ABD’ye karşı oluşan pozisyonu kullanarak Birleşmiş Milletler, NATO ve AB başta olmak üzere çeşitli hükümetler arası kuruluşlarda Irak krizinin uluslararası hukuka uygun bir düzlemde çözülmesi gerektiği yönünde bir politika takip etmiştir. Bu düzlemin en güzel örneği ise Türkiye’nin Irak tehdidine karşılık NATO’dan bir savunma kalkanı talebinde bulunmaması, böylece Irak’ı bir tehdit olarak görmediğini ABD’ye iletmış olmasıdır.

[iii] *Toprak kullanım reddi olarak yumuşak dengeleme*: Yumuşak dengeleme politikasının en güzel örneği -iç politik faktörlerin oldukça etkili olduğu- 1 Mart tezkeresinin meclis tarafından kabul edilmemesiydi. 1 Mart tezkeresi öncesinde yaşanan bir dizi olay (AKP grubunun toplu karar almaması, MGK’nın meclisi işaret etmesi, siyasal ve toplumsal muhalefet, TSK’nın net bir açıklama yapmaması) tezkerenin bir kaza olmadığına en açık göstergesidir.

KAM Etkin Yönetim Söyleşileri

İnsan Kaynakları’nın Rolü

Bahattin Aydın

7 Kasım 2009

Değerlendirme: C a n a n U l u s

Yıldız Holding İnsan Kaynakları Gıda & İçecek Grubu Müdürü Bahattin Aydın ile İnsan Kaynakları’nın şirketlerin başarılı olmasındaki rolü üzerine konuştuk. Değişik bir tarz uygulayacağını söyleyen Aydın, önce katılımcıların sorularını aldı, ardından bu sorular çerçevesinde sunumuna başladı.

“İnsan Kaynakları ne iş yapar?” sorusuna cevap arayarak konuşmasına başlayan Aydın, İnsan Kaynakları yönetimi çerçevesinde ele alınan konuları “idari işler, ücret yönetimi, işe alım, personel eğitimi, performans ve kariyer yönetimi, liderlik, organizasyon gelişimi, yetenek yönetimi ve elde tutma” olarak ifade etti. Buna paralel olarak, yapılan araştırmalarda, rekabet eden iki şirket arasında daha iyi konumda olanın temelini inildiğinde, insan faktörünün önemli bir gösterge olarak ortaya çıktığını vurguladı.

Aydın *mekân* ve *imkân* kelimelerinin aynı kökten geldiğine vurgu yaparak, her mekânın kendi imkânını oluşturduğunu çeşitli örneklerle açıkladı. Çalışan kişiden iyi ve başarılı bir performans göstermesi ile yaratıcı olması bekleniyorsa mekânın bu özellikleri ortaya çıkaracak şekilde tasarlanması gerek-

Etkin Yönetim Söyleşileri'nin üçüncü konuğu Bahattin Aydın ile şirketlerdeki ana fonksiyonları yerine getiren insanların ihtiyaçlarını giderecek birimlerden biri olan İnsan Kaynakları'nın şirketlerin başarısındaki rolü üzerine konuştuk.

tiğini belirten Aydın'a göre bir şirketin başarısı için tüm bu unsurlar önemlidir. Bu nedenle İnsan Kaynakları'na çeşitli boyutları da kapsayan geniş bir perspektiften bakmak gerekir.

Aydın konuşmasına şirketi yöneten liderlerin temel özelliklerinden bahsederek devam etti. Başarılı liderlerin tepkisel değil, proaktif, yani olayları önceden sezip ona göre tutum geliştirenler olduklarının da altını çizdi. Davranışların bulaşıcılığından hareket eden Aydın'a göre liderin davranışı tüm organizasyonu etkilediğinden en başta liderlerin doğru bir insan olması gerekir.

Aydın şirketlerdeki birimlerin, *destek* ve *ana* fonksiyonlar olarak ikiye ayrılabilceğini belirtti. Ana fonksiyonlarda üretim ve satış işlemleri, destek fonksiyonunda ana fonksiyonu yerine getirecek insanların ihtiyaçlarını giderecek birimler yer alır ki bunlar içinde İnsan Kaynakları önemli bir rol oynamaktadır. İnsan Kaynakları'nın şirket içindeki en iyi rolü, İnsan Kaynakları iş ortaklığıdır. Aydın'a göre, İnsan Kaynakları bölümünün hem şirketle bütünleşmiş olması, diğer bir deyişle, şirketin politikaları ve hedefleri hakkında söz sahibi olması hem de şirketin diğer birimleri hakkında bilgi sahibi olarak kendini farklılaştırması önemlidir.

Aydın, İnsan Kaynakları'nın bugünü ve geleceği ile ilgili şu çarpıcı değerlendirmeyi yaptı: İnsan Kaynakları'nın öncelikli olarak bugünün -iş hukuku ve prosedürler gibi- iş süreçleri ve -alıştırma ve motivasyon gibi- insanî konularında çözüm üretmesi zaruridir. Söz konusu alanlarda çözüm üretmeyen İnsan Kaynakları'nın geleceğin süreçleri olarak görülen *verimlilik* ve *yeniden yapılandırma* ile *liderlik*

ve *kariyer yönetimi* gibi yeni insanî konularda söz söyleyebilmesi oldukça zordur.

Aydın, ilkokulda aldığımız karne metaforunu kullanarak bir benzetme yaptı. İlkokulda karnelerin sol tarafında matematik, Türkçe, hayat bilgisi gibi derslerin notları, sağ tarafta ise hâl ve gidişat yer alırdı ve sol taraf daha önemliydi. Aydın'a göre iş hayatında ise, karnenin sağ tarafı, yani tavır ve davranışlar daha önemlidir.

Aydın'a göre üniversitenin aynı bölümünden mezun olan öğrencilerin çalışma hayatında aynı başarıyı gösterememesinin temel sebebi, duygusal zekâdır. Toplumda kurduğu ilişki biçimi ve tarz gibi beşerî beceriler, başarının oluşmasında önemli bir rol oynar. Bölüm yöneticileri genelde kişinin teknik boyutuna (*hard stuff*) bakar, İnsan Kaynakları'yı yöneticileri ise bunun yanında kişinin beşerî özelliklerine (*soft stuff*) bakmalıdır. Zira -Aydın'ında vurguladığı gibi- yeteneksiz insan yoktur; sadece her insanın kendine has yeteneği vardır. Bu durumda şirketler, kendisine uygun yeteneği almalıdır. Bu nedenle iş görüşmesinin amacı; kişinin gelecekteki performansını öngörmeye çalışmaktır.

Kişinin davranışları görünen buzdağdır. Buzdağının altında ise kişinin yetkinlikleri (bilgi, beceri ve tutum) vardır. Bilgi ve beceri sonradan değiştirilebilir, ancak tutum kolay kolay değişmez. İşe alım yaparken sadece bilgi ve beceriye değil, kişinin tutumuna da inmek gerekir. Örneğin kırmızı ışıkta durması gerektiğini bilmeyen biri bilgisizdir, bu durum öğretilir. Kırmızı ışıkta durulması ge-

rektiğini bilen ama acemi olduğu için gaza basıp geçen birisi beceriksizdir, bu da öğretilebilir. Ama keyfi sebeplerle kırmızı ışıktaki durmayıp geçen biri olumsuz bir tutuma sahiptir. Bu durum, kolay kolay değiştirilemez. Kaldı ki şirketlerin insanların tutumlarını değiştirmek gibi bir durumu olmamalıdır.

Aydın, İnsan Kaynakları'nda yapılan bir formülü bizlerle paylaştı. Formül şöyle: Performans = İletişim x Motivasyon x Yetkinlik. Arada çarpım olmasının nedeni, birbirlerini etkilemesidir. İletişim “ne yapmalıyım?”, motivasyon “neden yapmalıyım?”, yetkinlik “nasıl yapmalıyım?” sorularına cevap verilmesidir. Performansın ortaya çıkmasında zorunlu olan 5 kritik faktör vardır. Bilgiye özgürce ulaşılır, yeterli kaynak saptanır ve kişinin psikolojisine, zihni özelliklerine ve mesleki eğilimlerine uygun bir iş olursa kişinin performansı %74'e çıkar.

Kariyer yönetiminde çok önemli bir noktada şudur: Kariyer planlaması yapılırken kişi şirketteki değerini değil, piyasadaki değerini düşünmelidir. Kişinin şirketteki değeri, sözkonusu kişiyi önemli bir insan yapabilir, piyasadaki değeri ise o kişiyi kritik bir insan yapar. Bu nedenle hem önemli hem de kritik bir insan olmak gereklidir. Önemli insan işini iyi yaptığı halde her zaman bir başkası ile değiştirilebilir. Kritik insan ise, şirketin ihtiyaç duyduğu gelecekteki bilgiye sahip kişidir: Bir üst pozisyona terfi etmek istiyorsanız, şimdiden o üst pozisyonadaki gibi düşünmeniz ve davranmanız gerekir.

Aydın'ın sunumu kısaca şöyle özetlenebilir: Kurum içinde iyi bir İnsan Kaynakları yönetiminin hâkim olabilmesi için öncelikle; İnsan Kaynakları

birimi, kurumun organizasyon ve kültür yapısını, sermaye ve üretim fonksiyonlarını temel bilgi olarak edinmeli, kurumun ana fonksiyonlarına uygun bir strateji geliştirmeli, yeniliklere açık bir süreç ortaya koymalı, çalışanların kariyer haritalarını performans ve yetkinlikler setine göre hazırlamalıdır.

KAM Özel Etkinlik

Avrasya Konuşmaları 1 Dünya Politikasında Rusya: Medeniyet ve Kimlik Vitaly Naumkin

14 Ekim 2009

Değerlendirme: *Sevinç Alkan Özcan*

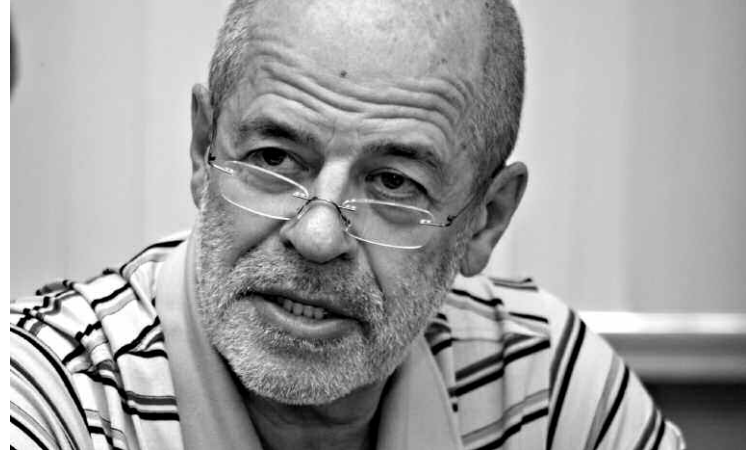
Bilim ve Sanat Vakfı, Küresel Araştırmalar Merkezi'nin 2009 yılı itibarıyla başlattığı “Avrasya Konuşmaları: Din, Kimlik ve Siyaset” başlıklı konuşmalar dizisinin ilk konuşğu, Rusya Bilimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü Direktörü Vitaly Naumkin oldu. Merkez'in Kasım ayında konuk ettiği Naumkin, Rusya'da yaşayan Müslüman topluluklar ve Rusya'nın İslâm Dünyası ile ilişkileri konusunda bir konuşma yaptı. Naumkin'in hem Sovyet dönemi hem de Sovyet sonrası İslâm üzerine çok sayıda eseri bulunmaktadır. Biyografisinde 500 adet yayınının

Rusya'da yaşayan Müslüman topluluklar ve Rusya'nın İslâm Dünyası ile ilişkileri üzerine konuşan Naumkin, Müslümanların yaşadıkları bölgeleri temelde "Volga Havzası" ve "Kafkasya" olmak üzere ikiye ayırarak, bu iki bölge arasında ortaya çıkan farklılıklardan bahsetti.

olduğundan bahsedilmektedir. Yayınları Rusça, İngilizce, Fransızca, Arapça, Almanca ve İtalyanca olarak yayınlanmış kitaplar, kitap bölümleri, makalelerden oluşmaktadır.

Naumkin'in konuşmasında en çok dikkat çeken husus, "Rusya'nın kendisini Avrupalı olduğu kadar İslâm Dünyasının da bir parçası olarak gördüğü" yönündeki tespiti oldu. Ona göre "Rusya kendi içinde Ortodoks-Müslüman bir devlet anlayışı oluşturmuştur". 20 milyon civarındaki Müslüman nüfusun en az Ruslar kadar bölgenin yerli halkı olduğunu söyleyen Naumkin, Müslüman halkın Ruslarla yüzyıllardır birlikte yaşayan aslî unsurlar olduğuna dikkat çekti.

Müslümanların yaşadığı bölgeleri temelde "Volga Havzası" ve "Kafkasya" olmak üzere ikiye ayıran Naumkin bu iki bölge arasında ortaya çıkan farklılıklardan bahsetti: Kafkasya kendi kendine yeten bir ekonomisi olmadığı için merkezden destek almaya ihtiyaç duyarken, örneğin Tataristan ekonomik fazlasını merkeze vermektedir. Kafkasya'daki merkeze ekonomik bağımlılık ve pek çok etnik grubun varlığı bölgedeki dengeleri kırılğan hâle getirmektedir. Müslümanların yaşadığı bölgelerin oldukça dinamik bölgeler olduğunu dile getiren Naumkin, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi sonrasında Avrasya coğrafyasında diğer dinler gibi İslâm'ın da ciddi bir canlanma sürecine girdiğini, mescitlerin, camilerin yeniden açıldığını, İslâmî eğitimin ivme kazandığını söyledi. Moskova, Kazan ve Ufa gibi başkentlerde çözülme sonrasında açılan İslâm üniversitelerini zikretti. 1990 sonrasında çok sayıda insanın çevredeki ülkelere eğitim amacıyla gitmesi,

yaşanan sözkonusu canlanmanın bir parçası olarak görülmeliydi. Ancak yurt dışına gidenlerin Rusya'ya döndükten sonra *Selefi* fikirleri de beraberlerinde getirdiklerini belirten Naumkin, devletin bundan endişe duymasının yanında sözkonusu geleneğin yerleşik Nakşibendî ve Kâdirî gelenekleri ile çatışma içine girdiğine de dikkat çekti.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin ardından, Rusya'nın özellikle son dönemde İslâm Dünyası ile ivme kazanan ilişkileri, Naumkin'in konuşmasının diğer bir bölümünü oluşturdu. Ona göre İslâm Konferansı Örgütü'ne gözlemci üye olarak kabul edilen Rusya'nın Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, İran ve Türkiye ile ekonomi ve turizm alanlarındaki ikili ilişkileri, Rusya'nın dış politikasındaki önemli unsurlardan biridir. Dinleyicilerin Çeçenistan sorunu ve Türkiye'nin Ermenistan açılımı üzerine yoğunlaşan sorularını yanıtlayan Naumkin, Grozni'nin bugün Kafkasya'nın en istikrarlı başkenti olduğunu ve orada Rusya'nın düzeni sağladığını söyleyerek Rusya'nın Çeçenistan politikasını savundu. Ancak dinleyicileri bu konuda ikna ettiğini söylemek zor. Ermenistan açılımı ile ilgili olarak Türkiye'nin hem Azerbaycan hem de Ermenistan'la görüşebilen bir ülke olarak Kafkaslar'da önemli bir aktör olduğunu belirten Naumkin, Rusya'nın bilindiğinin aksine Ermenistan'la olduğu gibi Azerbaycan'la da iyi ilişkilere sahip olduğunu ve Ermenistan açılımını desteklediğini söyledi.

İslamofobia ile Mücadele: Genç Girişim

***(Fighting Against Islamophobia:
Young Engagement)***

Bashy Quraishy

17 Aralık 2009

Değerlendirme: *B e t ü l U z u n*

Küresel Araştırmalar Merkezi, geçtiğimiz yıllarda ele aldığı *İslamofobia* sorununu, konunun önemine binaen 2009 yılının son ayında yeniden ele aldı. Bu sefer konuk olan kişi, bir dönem Hz. Peygamber'le ilgili karikatürler nedeniyle *İslamofobia* tartışmalarının odağına oturan Danimarka'dan Bashy Quraishy idi. ENAR (European Network Against Racism) Başkanı olan Quraishy, sunumunda *İslamofobia*'nın tanımlanması, bununla mücadele ve bu konuda gençlerin neler yapabileceği konularına değindi.

Günümüzde sadece Batı toplumlarında değil, hemen her yerde çokça tartışılan bir konu hâline gelen *İslamofobia*'nın özellikle medyanın da etkisiyle bir kültürel ırkçılığa dönüştüğüne vurgu yapan Quraishy, *İslâm*'ın neden bir hedef hâline getirildiği konusunda kendisince önemli olan sebepleri şu şekilde sıraladı:

1. Komünizm'in bir alternatif olmasının sona ermesiyle Batı'nın topyekun hakimiyetinin karşısında tek alternatif olarak *İslâm*'ın kalması.

2. *İslâm* ile Hıristiyanlık arasında tarihten gelen ve daha fazla inanana ulaşmayı amaçlayan mücadele.
3. Özellikle Ortadoğu bölgesindeki önemli doğal kaynakları elde etme mücadelesi.

İslamofobia kavramının ilk defa 1980'li yılların ikinci yarısında kullanıldığını dile getiren Quraishy, kökenleri geriye doğru gitse de Müslümanlara yönelik korku ve nefretin son yirmi yıl içerisinde daha aşırı ve tehlikeli hâle geldiğini söyledi. Unutulmamalıdır ki, Müslümanların Endülüs'te hâkim oldukları döneme kadar geri götürülebilecek bu nefret Haçlı Seferleri'nin gerçekleştirilmesinde de etkili olmuştur.

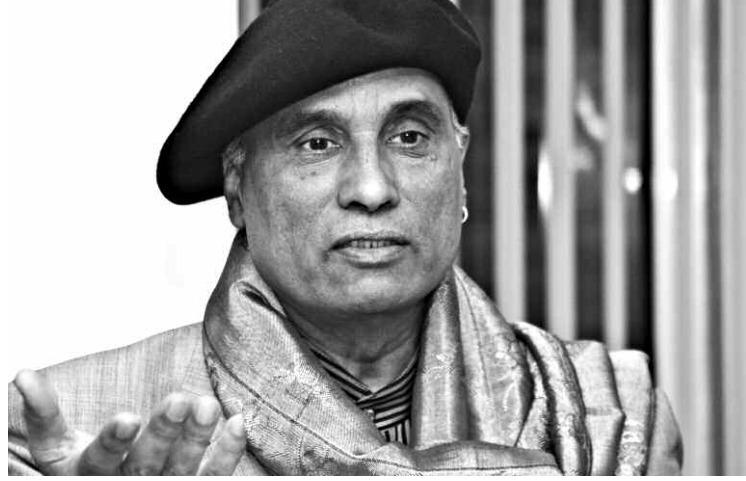
İslâm'a uygulanan çifte standarda dair çeşitli örnekler veren Quraishy, insanlığa karşı bir suç işleyen kişi eğer Müslüman ise medyanın hemen onun dinî kimliğini öne çıkardığını, ama Hitler veya Miloseviç gibi örneklerde bu kişilerin Hıristiyan olduklarına vurgu yapılmadığına dikkat çekti. Ruanda'da gerçekleşen soykırım sırasında bazı rahiplerin işin içine karışmasına ve Ruandalıların Hıristiyan olmasına rağmen olayların din ile ilişkilendirilmediğini hatırlatan konuşmacı, Bin Ladin'in yaptığı açıklamalar nedeniyle *İslâm*'ın eleştirildiğini ama Irak'a saldıran neo-conların ya da Bush ve Blair'in dinî meşrulaştırmalarının medyada yeterince yer bulmadığını söyledi.

Danimarka'daki karikatür krizi sırasında yaşananları da hatırlatan Bashy Quraishy, bu noktada Yahudileri ve diğer bazı dinî grupları koruyan hukukî düzenlemeler varken Müslümanları koruyacak bu türden hukukî araçların olmamasının çok önemli

bir eksiklik olduğuna dikkat çekti. Sunumunun bundan sonraki kısmında ise medya araçlarında İslâm ile ilgili çıkan haberlerin detaylı bir şekilde ele alındığı bazı örneklerden bahseden Quraishy, Danimarka'da Müslümanlar nüfusun yalnızca %3'ünü oluşturduğu hâlde medyada %35 oranında yer aldıklarını ve bunun da %67 oranında olumsuz olduğunu belirtti. Konuşmacının Danimarkalı siyasetçilerin açıklamalarından verdiği örnekler de, medya kadar siyasetçilerin de bu türden olumsuz bir imajın oluşmasında önemli bir rol oynadığını ortaya koydu.

İslamofobia ile ilgili sorunların sebepleri ile ilgili olarak ENAR'ın yaptığı araştırmalarda zayıf sosyo-ekonomik koşullar, kimlik sorunları, engeller nedeniyle toplumun diğer kesimleriyle uyum sağlayamama, İslâm'ın olumsuz algılanışı, azalan kültürlerarası etkileşim ve gençlik sorunları ön plana çıkmış. Bu sebepler göz önüne alınarak tespit edilen İslamofobia ile mücadelede yapılması gereken başlıklardan bazıları şunlardır: Toplumdaki dindar ve seküler güçlerin açık bir şekilde tartışmaları; İslâm'ın bir etnisite veya milliyet olmadığını ve bir din olduğunun anlaşılması, medyada Müslümanlarla ilgili haberler yapılırken daha dikkatli bir dilin kullanılması; medyada İslâm ile terörizm arasında kurulan bağlantının sona ermesi; BM, AGİT, Avrupa Konseyi gibi saygın örgütlerin İslamofobia ile mücadelede kesin kurallar uygulamaları; Müslüman toplulukların daha açık davranmaları ve medyada yer alan yanlış haberlere çabuk tepki verilmesi; ilk ve ortaokul düzeyinde İslâm ile ilgili derslerin konularak bilgilendirmenin sağlanması.

İslamfobia ile mücadelede tek yolun dinlemek ve rasyonel bir şekilde hareket etmekten geçtiğini dile getiren Quraishy, duygularla hareket edilmesinin kısa vadede insanları tatmin edebileceğini ama uzun vadede Müslüman toplulukların kabul edilmesine ve saygı duyulmasına hizmet etmeyeceğini söyledi.

Tüm bu gerçekler ışığında önümüzdeki tek yolun dinlemek ve rasyonel bir şekilde hareket etmekten geçtiğini dile getiren ENAR Başkanı, duygularla hareket edilmesinin kısa vadede insanları tatmin edebileceğini ama uzun vadede Müslüman toplulukların kabul edilmesine ve saygı duyulmasına hizmet etmeyeceğini söyledi. Quraishy, kendisinin Batı Dünyasındaki 40 yıllık tecrübesine göre, gelecek bazen çok karanlık görünse bile küçük de olsa bir umut ışığının varlığının harekete geçmek için yeterli olduğu belirterek sözlerini tamamladı.

İki Cihan Âresinde

Hacı Bayram Veli

Calabım bir şâr yaratmış
İki cihan âresinde
Bakıcak dîdar görünür
Ol şârın kenâresinde

Nâgihan ol şâre vardım
Anı ben yapılır gördüm
Ben dahı bile yapıldım
Taş ü toprak âresinde

MAM Dîvân Toplantıları

**Devrim Sonrası İnan'da
Entelektüel Hareket:
Abdülkerim Sürüş Örneği**
(*Post-Revolutionary Intellectual
Movement in Iran: Case Study of
Abdalkarim Soroush*)

Heydar Shadi

26 Eylül 2009

Değerlendirme: Harun Küçük kaladağlı

Almanya Erfurt Üniversitesi Religious Studies Bölümü'nde doktora çalışmasını sürdüren Heydar Shadi ile İnan'daki dinî-entelektüel hareketin 1990'lardaki etkin ismi Abdülkerim Sürüş'a dair hazırlamakta olduğu doktora tezi çerçevesinde Sürüş'un entelektüel biyografisi ve temel tezleri üzerine konuştuk.

Müslüman düşünürlerin *fundamentalist*, *gelenekçi*, *modernist* ve *sekülerist* şeklinde dörde ayrılabilmesini savunan Shadi, Abdülkerim Sürüş'un da *modernist* olarak değerlendirilebileceğini söyledi. İnan'daki mevcut entelektüel hareketleri, hususene Sürüş'u anlamak için eğitim sistemine bakmak gerektiğini belirten Shadi, Sürüş'un eğitimini üç dönemde inceledi:

1. Birinci dönemde (ilköğretim), hem modern bilimleri hem de İslâmî ilimleri birarada veren Şii

MAM Yuvarlak Masa Toplantıları

DÎVÂN TOPLANTILARI

Devrim Sonrası İnan'da Entelektüel Hareket: Abdülkerim Sürüş Örneği	Heydar Shadi 26 Eylül 2009
20. Yüzyıldan Ne Öğrendik, 21. Yüzyılda Neyi Bilmeliyiz?	Seyyid Hüseyin Nasr 14 Ekim 2009
İslâm Siyaset Düşüncesi Nasıl Ele Alınabilir?	Hızır Murat Köse 14 Kasım 2009
Osmanlı Entelektüel Hayatının Genel Hatları	İhsan Fazlıoğlu 12 Aralık 2009

TEZGÂHTAKİLER

İslâmî İlimler-6: Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı	Soner Duman 20 Ekim 2009
Felsefe-2: Fahreddin er-Râzî'nin İbn Sînâ Yorumu ve Eleştirisi	Eşref Atlas 27 Ekim 2009
İslâmî İlimler-7: Hadis Rivayetinde Fakih Râvinin Rolü	Hamdi Çilingir 17 Kasım 2009
Felsefe-3: Kripke'nin Şüpheli Wittgenstein'i ve Karşıt Cevaplar	Sümeyye Parıldar 15 Aralık 2009
Felsefe-4: Felsefenin Doğası	Ömer Mahir Alper 22 Aralık 2009

İHTİSAS TOPLANTILARI

Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları-2: Hegel	Enver Orman 12 Kasım 2009
---	------------------------------

bir okulda eğitim gördü. Modernliğin ve geleneğin harmanladığı bir okulda eğitimini sürdürmesi, iki “dünya” arasında gidip gelmesine sebep oldu.

2. Tahran Üniversitesi’nde eczacılık eğitimi aldığı ikinci dönemde, Ali Şeriatî’den etkilendi. Zira İslâm Dünyasını saran ve güçlü bir eylem imkânı bulan anti-emperyalist düşünce, 60’lı ve 70’li yıllarda İran’da da siyasal anlamda etkili olmaya başlamıştı. Bu bağlamda İslâm’ın siyasal yorumlarından etkilenen Süruş, Kur’an’ın insanlığın tüm sorunlarına cevap verdiğini düşünür; İslâm’ın bilimsel, felsefi ve siyasî yönleriyle kusursuz ve kapsamlı bir siyasal sistem ve çözüm içerdiğine inanır.
3. Süruş’un İngiltere’deki eğitimi üçüncü dönemidir. Londra’da analitik kimya alanında yüksek lisans eğitimini tamamlayan ve bu dönemde kendisini tarih, din ve bilim felsefesi çalışmalarına adayan Süruş, özellikle Karl Popper ve Thomas Kuhn üzerine çalıştı. Bu dönemde Batı felsefesiyle yüzleşen Süruş’un İngiltere’de geçirdiği 6 yıl, değişik toplumsal ve felsefi düşünce akımlarını doğrudan öğrenerek çalışmalarını derinleştirmesine vesile oldu. Aynı zamanda Molla Sadra, İmam Gazzâlî ve Mevlana Celaleddin Rumî gibi büyük sufi düşünürlerin de üzerindeki etkisi büyüktür. Dolayısıyla Süruş, bu dönemde, beslediği sufi kaynakları ve Batı felsefesini, temel eğitimini oluşturan Şîî geleneği ile yoğurarak düşüncesini şekillendirmeye başlar. Martin Luther ve Erasmus da Süruş’u etkileyen düşünürler arasında sayılabilecek diğer isimlerdir.

Almanya Erfurt Üniversitesi’nde doktora çalışmalarını sürdüren Shadi, Müslüman düşünürlerin *fundamentalist*, *geleneççi*, *modernist* ve *sekülerist* şeklinde dörde ayrılabilceğini dile getirdi ve Abdülkerim Süruş’u *modernist* düşünürler arasında değerlendirdi.

İran İslâm Devrimi’ni destekleyen Abdülkerim Süruş, 1979 yılında Tahran’a döndü ve Humeyni tarafından eğitim alanında görevlendirildi. Ancak 1982 yılında devrim bürokrasisindeki tüm görevlerinden istifa etti. Shadi’ye göre, Süruş’un bu tarihten itibaren devrim yönetiminin uygulamalarını sert biçimde eleştirerek dinin siyasallaşmasına karşı verdiği mücadele ile bugünkü düşünceleri şekillenmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra akademik çalışmalara aktif bir şekilde katılarak, Tahran Üniversitesi’nde özellikle bilgi felsefesi ve siyaset felsefesi üzerine dersler vermiştir. Shadi, Süruş’un temel argümanını şu şekilde özetledi:

Dinî hakikat ve dinin bilgisi iki ayrı şeydir; dinî hakikate karşısında din bilgisi insanî ve eksiktir. Dinî hakikat, inançların ve amellerin bütünüdür. Bunlar dinin temel özüdür, değişmeyen ve değiştirilemez kısımdır. İnsanların din anlayışı ise, tarihsel ve hatalı olabilir; yani biz sadece

sosyal konulardan oluşan ve kendi algıladığımız dine ulaşabiliriz. Bu din anlayışı ve algısı ise insandan insana toplumdansa topluma değişkenlik gsterir, dolayısıyla değiştirilemez değildir.

Heydar Shadi'ye ggre Süruř'un İran'daki ynetime ynelik eleştirilerinin temelini oluşturan bu dűřünce, dine dayalı ynetimi basite indirgemektedir: "Çünkü insanların din anlayışı hatalar içerir; dolayısıyla 'masum imamlar' bile olsa şeriatı Allah'ın adıyla uygulamak konusunda hiç kimse hak iddia edemez."

Heydar Shadi sunumunu, Süruř'un dünya genelinde tartıřmalara yol ačan, Hz. Peygamber'in Kur'an'ın oluřmasında eksen bir role sahip olduđuna ve vahyin beřeri yönüne vurgu yapan dűřünceleriyle bitirdi. Yaklařık iki saat devam eden program Abdülkerim Süruř'un dűřüncelerine dair katılımcılardan gelen sorular etrafında yapılan müzakerelerle sona erdi.

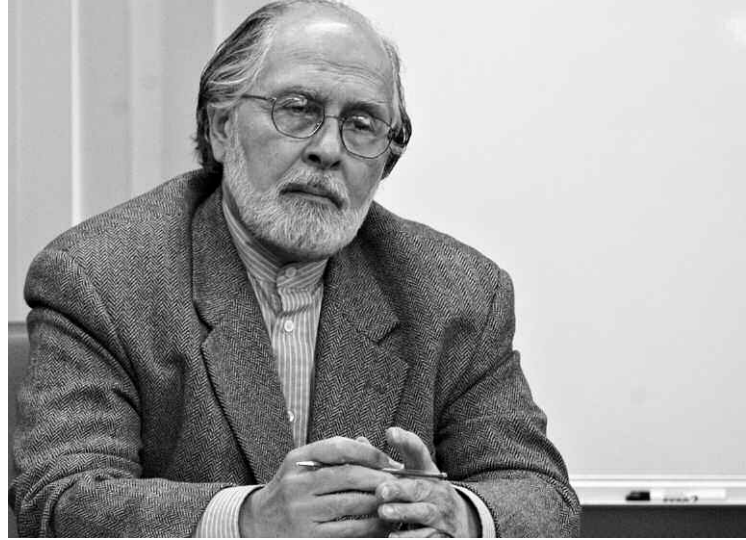
20. Yüzyıldan Ne Öğrendik, 21. Yüzyılda Neyi Bilmeliyiz? Seyyid Hüseyin Nasr

14 Ekim 2009

Değerlendirme: Tahir Bulut

Çağımızın önde gelen İslâm dűřünürlerinden Seyyid Hüseyin Nasr, 20. yüzyıldaki en büyük gelişme-

Seyyid Hüseyin Nasr, sözlerini 21. yüzyılda Müslümanların kendi hakikî sorularını kendilerinin sorması ve cevaplamasının önemine işaret ederek noktalandı.

nin modernist paradigmanın çözülüşü olduğunu vurgulayarak, aydınlanma projesinin başarısızlığa uğradığını ve Dođu'nun gittikçe önem kazandığını belirtti. Dođu felsefesi ve Dođu mistisizminin daha otantik bir şekilde anlaşılmaya başlandığı bu yüzyılda, Batı'nın beklentisinin aksine toplumlar daha fazla sekülerleşmek yerine dinileşmeyi tercih etti. Bu süreçte hem şiddet içeren hareketler hem de ateist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknolojinin sonuçları dűřünülmeden kör bir şekilde uygulanması neticesinde meydana gelen büyük yıkımlar da 20. yüzyılın bize öğrettikleri arasında yer almakta. Bu yüzyılda öne çıkan bir başka mesele de küreselleşme eğilimidir. Nasr'a göre küreselleşme sayesinde Batı'nın tek ve baskın bir medeniyet olarak dünyaya hâkim olamayacağı daha yaygın bir şekilde anlaşılmış oldu.

Nasr'a göre 20. yüzyılda insanlığın gündemine gelen en önemli müspet gelişmelerin başında geleneğin yeniden keşfi gelmektedir. Geleneği merkeze alan yaklaşımlar sayesinde modern dönemde zahir eden *insan* algısının yanlışlığı da gün yüzüne çıktı. Bu insan algısının temelinde insanın tanrılaştırılması ve Tanrı'nın hkimiyetinin hiçe sayılması yatmaktaydı. Ayrıca, insanı sadece maddi ihtiyaçları açısından değerlendiren bir anlayıştı bu. İnsanı mutlaklaştırıp merkeze alan bu tavır, nihayetinde insanın ötesindeki bütün varlıkları dışlayıp yok saydı. 20. yüzyılda, başta Ren Gunon olmak üzere geleneği önemseyen düşünürler, bu insan algısının doğurduğu ve doğuracağı vahim sonuçları gözler önüne serdi.

21. yüzyılda Müslümanların bütünleyici bir İslâm anlayışı tesis etmeleri gerektiğine işaret eden Nasr, bunun da İslmi geleneğin bir bütün olarak (yani hukukî, felsefi, teolojik, ekonomik ve siyasî açıdan) yeniden kurulmasıyla mümkün olabileceğini belirtti. Bunun yanı sıra yeni bir Müslüman entelektüel tanımı geliştirilmesi gerektiğini vurgulayan Nasr, ikinci sınıf Batılı düşünürleri, yani Batılı aydınları taklit eden fakat söyledikleri ve yazdıklarıyla Batı'da hiçbir Şekilde itibar görmeyen, ilgi uyandırmayan sözde-düşünürler yetiştirmeye bir son vermek gerektiğini ifade etti. Nasr, Őimdiye kadar İslâm Dünyası ve Müslümanlara dair soruları Batı'nın sorduğunu ve bu sorulara yine Batı'nın, istediği Şekilde cevap verdiğine değinerek, 21. yüzyılda Müslümanların kendi hakiki sorularını kendilerinin sorması ve cevaplamasının önemine de işaret etti.

İslâm Siyaset Düşüncesi Nasıl Ele Alınabilir?

Hızır Murat Köse

14 Kasım 2009

Değerlendirme: Özgür Kaya

alışmalarına Hızır Murat Köse'nin öncülüğünde 2003 yılında başlayan Siyaset Düşüncesi Atölyesi bir yandan İslâm siyaset düşüncesinin kadim birikimini keşfetme çabasını sürdürürken, öte yandan "İslâm siyaset düşüncesi nasıl ele alınabilir?" sorusuna cevap bulmaya gayret etmektedir. Köse'nin *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* için kaleme aldığı "Siyaset" maddesi (İstanbul 2009, c. XXXVII, s. 294-299) bu sorunun peşine düşen bir deneme niteliğindedir.

*Divn Toplantıları'*na konuk olan Hızır Murat Köse atölye çalışmalarıyla başlayan bu serencamı ve başlıkta yer alan soruya dair tespitlerini mezkr maddeyi merkeze aldığı bir sunumla paylaştı. *İslâm* ve *siyaset* kavramlarının biraraya getirilmesine dair değerlendirmelerinde, İslâm'ın bünyesindeki farklı yaklaşımların, mezheplerin ve literatürün dikkate alınması gerektiğine işaret ederek, benzer bir durumun *siyaset* başlığı altında ele alınabilecek birikim için de geçerli olduğunu vurguladı. Buna göre fıkıh ve kelâm gibi ilimlerinin yanı sıra, felsefeden siyasetnmelere, ahlâk kitaplarından ıslahatnme/nasihathmelere kadar zengin bir literatürün varlığı "Siyaset olarak nitelenmesi mümkün, sınırları çizilmiş bir alan var mıdır?" sorusunu gündeme getir-

Hızır Murat Köse, Cüveynî'nin *el-Gıyâsî* adlı eserinde yer alan "kat'ıyyat-zanniyyat" tasnifine dayandırdığı bir kavramsallaştırmadan hareketle "siyaset düşüncesinin" nasıl okunabileceğine dair "deneme niteliğindeki" yaklaşımını dinleyicilerle paylaştı.

mektedir. İslâm siyaset düşüncesine dair çalışmalarda vuzuha kavuşturulması gereken hususların başında bu mesele gelmektedir.

Öte yandan, günümüz çalışmalarında bu birikimi doğru bir şekilde anlamının önünde birtakım engeller bulunmaktadır. Bu engeller arasında, (a) klasik eserlerin kaleme alındığı tarihî bağlamın göz ardı edilmesinden kaynaklanan *anakronik yanılama*; (b) sosyal bilimlerin mevcut tasniflerini esas alarak metinleri ait oldukları disiplinlerden kopartarak incelemekten doğan *disipliner yanılama* ve (c) Leo Strauss ve ekibinin siyaset metinlerinin anlaşılmasına dair geliştirdikleri bir okuma tarzı olan *bâtınî yanılama* yer almaktadır. Esas itibarıyla oryantalist yaklaşımın malul olduğu bu tür yanılmaları aşıp hem İslâm medeniyeti içerisinde varlık bulan ve siyasetin konularını içeren birikimi ihya ederek günümüze taşımaya hem de günümüz dünyasına hitap etmeyi sağlayacak farklı bir siyaset dili geliştirmeye matuf çalışmalara duyulan ihtiyaca dikkat çeken Köse, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin *el-Gıyâsî* adlı eserinde yer alan "kat'ıyyat-zanniyyat" tasnifine dayandırdığı bir kavramsallaştırmadan hareketle "siyaset düşüncesinin" nasıl okunabileceğine dair "deneme niteliğindeki" yaklaşımını dinleyicilerle paylaştı.

Bu tasnifi, fıkıh literatürünü aşacak şekilde daha geniş bir çerçevede ele alan Köse'ye göre, "İslâm düşüncesinde siyaset kurumu *Allah, insan, toplum* ve *tabiat* arasındaki ilişkiye dair İslâm'ın ontolojik tasavvuruna dayanmaktadır. Sadece aksiyolojik düzlemde mekanizmaya indirgenemeyen siyaset, sosyal bilimlerde olduğu gibi ekonomi ve hukuk-

tan bağımsız bir disiplin olarak düşünülmez. Kur'an ve Sünnet siyasetin kurucu ilkelerini (*kat'ıyyât*) vaz etmiş, bunların uygulama aşamasında alacağı teorik yapı ile *zanniyyât* alanını zaman içinde yapılacak icthadlara bırakmıştır. Sözgelimi âdil ve meşru bir devlet başkanı seçme gereği *kat'î* bir hüküm, nasıl seçileceği ise *zannî* bir meseledir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifelerin seçiminde farklı usüllerin uygulanması, Sün-nî âlimlerce bu durumun açık delili olarak gösterilir. İslâm tarihi boyunca *kat'î-zannî* ayrımı sayesinde, zaman ve mekân değışmesine bağılı farklılıklara göre uygun çözümler uygulamaya konabilmiş, bunun sonucu olarak totaliter rejim modellerinin önü tıkandığı gibi İslâm toplumlarında farklı inançlara sahip zümrelerin kendi din ve kültürlerini korumalarına imkân sağlayan modeller gelişmiş; asli ilkelere aykırı olmamak şartıyla değışik kurumsal ve siyasal tecrübeler kabul edilmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Yine bu sayede *kat'ıyyât* boyutuyla toplumun ve siyasetin inşasını mümkün kılacak ortak bir zemine vurgu yapılırken, modern Batı tecrübesindeki sosyal zemin dışında bir temel kabul etmeyen rölativist anlayışın egemen olmasının da önüne geçilmiştir."

Hızır Murat Köse sunumunu, İslâm siyaset düşüncesi alanında, kapsamlı bir proje dâhilinde, değışik disiplinlerden araştırmacıların katkısıyla yapılacak zenginleştirilmiş çalışmaların önemine dikkat çekerek sonlandırdı.

Osmanlı Entelektüel Hayatının Genel Hatları

İhsan Fazlıoğlu

12 Aralık 2009

Değerlendirme: Abdurrahman Toksöz

Bir süredir Kanada McGill Üniversitesi Institute of Islamic Studies'te çalışmalarını sürdüren İhsan Fazlıoğlu, Osmanlı entelektüel hayatını iki boyutta inceledi: (a) Osmanlı entelektüel tarihi araştırmalarında içine düşülen psikolojik sorunlar ve yöntem sorunları. (b) Osmanlı entelektüel hayatını dönemlendirme sorunu.

Fazlıoğlu'na göre Osmanlı entelektüel tarihi araştırmalarında içine düşülen psikolojik sorunlar ve yöntem sorunlarının başında, entelektüel faaliyetleri tanımlama biçimimizin güç ilişkisine göre şekillenmesi gelmektedir. Bunun yanında, entelektüel tarih okumalarının "öteki"ne göre yapılması; incelenen dönemin kavramsal dünyasının iyi bilinmemesi; ilişkilerin kuruluş şekli ile olgu ve olaylar arasındaki ilişkilerin nasıl ilerlediğinin dikkate alınmaması; entelektüel hayatın mantık örgüsünün göz ardı edilmesi; entelektüel faaliyet olarak *ilim* ile sosyal bir enstrüman olarak kullanılan *bilimi* birbirinden ayırmamak/birbiriyle ilişkisini iyi tahlil etmemek, yani bilginin tanımı, mülkiyeti, üretim faktörleri ve bu faktörlerin kimler tarafından kontrol edildiği gibi soru(n)lara cevap vermemektir.

Söz konusu sorunları örneklerle daha belirgin hâle getiren Fazlıoğlu, konuşmasının ikinci kısmında

Osmanlı entelektüel hayatını beş döneme ayırarak incelemenin doğru olacağını belirtti:

1. *Teşekkül Dönemi*: Bu dönem, *dil ağırlıklı*, toplumsal ihtiyaçlardan dolayı, *tatbikî/uygulamalı* karakteri yüksek ve kelâmı dikkate alan irfanî yönelimin ilk nüvelerini taşır. Sultan Yıldırım Bayezid'in yüksek İslâm kültürüne dayalı beylikten devlete geçiş siyaseti gereği Mehmed Fenârî'nin eliyle mantık, usûl ve matematik ilimler yavaş yavaş Osmanlı ilmî-felsefî hayatında yer bulmaya başlar. Unutulmamalıdır ki, hem İstanbul'un fethini mümkün kılan hem de Fatih Sultan Mehmed'in yeniden örgütlediği entelektüel hayatın kurucuları Fenârî ve çevresinin yetiştirdiği isimlerdir. Bu dönemde, çağın ruhuna uygun olarak varolan, Abdurrahman Bistamî gibi Hurufîler de dikkate alınmalıdır.

2. *Birinci İstanbul Felsefe-Bilim Çevresi*: İstanbul'un fethinden 1585'e kadar, yani Takiyeddin'in ölümüne kadar süren dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, bizzat Fatih Sultan Mehmed'in yürüttüğü *muhâkemât projesi* çerçevesinde, İslâm medeniyetinin kendi dönemindeki kültür havzasında mütedavil ilmî-felsefî okullar temel konularda *mukayese* edildi. Bu muhâkeme de, daha önceki Kayserî-Fenârî hattındaki *irfanî-kelâmî* çizginin, başta Ali Kuşçu olmak üzere, Semerkand Matematik-Astronomi Okulu mensuplarının da katılımıyla *riyazî* bir içerik kazanmasına neden oldu. Bu dönemde, nazarî ayakta *kelâmî*, keşfi ayakta ise *irfanî* yöntem benimsendi. Bu ilkelerin ışığında, tüm farklı düşünceler dikkate alındı: *bilgi*, *varlık*, *varolan*, *cisim*, cismin temel nitelikleri olması bakımından *mekân*, *hareket* ve *zaman* gibi konular ele alındı; bu konu-

İhsan Fazlıoğlu, Osmanlı entelektüel hayatını, hem bu alanda araştırma yapanların öndeki psikolojik engeller ve yöntem sorunları bağlamında hem de Osmanlı entelektüel hayatını dönemlendirme sorunu açısından ele aldı.

ların âleti olması bakımından dilin analizi üzerine kurulu mantık tüm yönleriyle incelendi; özellikle beş tümel ve tanım kuramı (*tasavvurât*) ile önerme, yargı ve çıkarım sürecini konu alan tasdikât kısımları birbirinden ayrılmaya yüz tuttu. Bu çerçevede, felsefî-ilmî araştırmalarda varlık-kanıtı (*burhan-ı innî*) ile niçin-kanıtı (*burhan-ı limmî*) ayrımı yeniden ele alındı. Öte yandan aklî dil kuramı (*ilm-i vad'*) çalışmalarını yeni bir ivme kazandı. Şemseddin Fenârî'nin daha Bursa'da başlattığı bu süreç, öğrencileri ya da onun inşa ettiği ilmî-felsefî ortamda hayat bulan âlimlerce sürdürüldü. Molla Hayâlî, Molla Hüsrev, Hızır Çelebi, Sinan Paşa, Molla Lütffî, Hatibzâde, Ramazan Efendi, Efdalzâde, Molla Ahaveyn, Fenarîzâde Ali Çelebî, Hocazâde, Alaaddin Tûsî, Hasan Çelebî, Muslihuddin Kestellî, Molla İzârî, Ebû İşhak Neyrizî, Müeyyedzâde gibi pek çok isim bu sürece katkıda bulundu. İlginçtir yine bu dönemde Oğuz Türkçesi hem edebiyat hem de felsefe-bilim sahalarında kullanılan bir dil hâlini almaya başladı.

3. Yaklaşık olarak 1585'den başlayıp 1702'ye kadar devam eden *üçüncü dönem*, amelî felsefe, simyevî doğa felsefesi ve *theosophynin* hâkim olduğu bir dönemdir. XVI. yüzyılın sonunda, iç ve dış değişkenlere bağlı, maddî ve manevî sıkıntılar sebebiyle daha çok *simyevî doğa felsefesi*, *theosophy* (*irfan*) ve -başta *ahlâk* ve *siyaset* olmak üzere- *amelî felsefe* üzerinde duruldu. Özellikle selefî Kadızâdeliler ile irfanî çevreler arasında mevcut durumun doğası hakkında dinî-ideolojik temelde patlak veren tartışmalar irfanî ve işrakî okulların üretimini zenginleştirdi: İsmail Hakkı Ankaravî, Mahmud Hüdâî, Abdullah Bosnevî, Sarı Abdurrahman

Efendi gibi pek çok isim Konevî-Kayserî çizgisindeki *irfanî keşf* ile Mevlânâ çizgisindeki *sufî zevk* yaklaşımlarının üst seviyeli theo-sophik terkibine yöneldiler. Yine bu dönemde İsmail Hakkı Ankaravî'nin, Şihabeddin Sühreverdi'nin *işrak* felsefesini *irfan* açısından değerlendirmesi dikkate değerdir. Nitekim bu yüzyılda, yukarıda zikredilen adlar tarafından, en önemli *Fusûs* ve *Mesnevî* şerhleri kaleme alınmıştır.

İktisadî bunalım, klasik simya ve kimya tekniklerinin tekrar gündeme alınmasını doğurdu ve İstanbul'da bir kimya laboratuvarı kurarak incelemeler yapan Fazıl Ali Bey'in bu sahada pek çok eser kaleme almasını sağladı. Bu tavır XVII. yüzyılda Paracelsus kimyasına dayalı yeni tıbbın İstanbul'da benimsenmesi için uygun bir vasatın oluşmasına neden oldu. Ali İznikî çalışmalarında yalnızca pratik-maddî amaçlarla yetinmedi; onun çalışmalarıyla

simyevî doğa felsefesi, tüm Osmanlı tarihinin en verimli dönemini yaşadı.

4. Dördüncü döneme gelince, XVII. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da, hem iç hem de dış (İran-Avrupa) değişkenlerle yavaş yavaş başlayan ve yukarıda özetlenen süreç, Abdülvehhâb Halebî, Alaaddin Niksârî, Müneccimbaşı Ahmed Dede, Kara Halil, İsmail Hakkı Bursevî, Saçaklızâde, Esad Yanyavî, Mehmed Emin Üsküdarî, Veliyüddin Carullah, Mehmed Darenevî, Mustafa Sıdkı, Mestçizâde, Muhammed Kürdî, Abdullah Amasî, Mehmed Kefevî, Mehmed Akkirmânî, Mehmed Hâdimî, İsmail Gelenbevî ve adlarını tek tek sayamayacağımız pek çok adın tarih sahnesine çıkmasını sağladı. Bu adların ortak bir kaygıdan hareket ederek üzerinde düşündüğü sorunlar ve ürettikleri yanıtlar, XVIII. yüzyıl İstanbul'unu tüm Osmanlı tarihinin en canlı entelektüel yüzyıllarından biri kılar. Fazlıoğlu'na göre -kendisinin İkinci İstanbul Felsefe-Bilim Çevresi diye adlandırdığı- bu hareketin içinde bulunduğu durum *bunalım*; tavır *arayış*; yöntem ve amaç *geçmişten hareketle geleceği kurmak*, başka bir deyişle, *yeniyil/cedidi eskiden/kadimden türetme*dir. Kısaca, Osmanlı bilginleri, XVII. yüzyıldan itibaren vuku bulan iç gelişmeler ve tartışmalar ile Batı Avrupa'dan gelen birikimin niceliksel artışı sonucunda mensup oldukları gelenekte şimdikiye değin yapılan felsefî-ilmî sorgulamaların oluşturduğu *birikimin* ve kullanılan *yöntemlerin*, *açıklama gücünden* şüphelenmeye başladı. Bu şüphe, içerisinde iş görülen çerçeveye karşı bir güven bunalımı doğurdu; bunun sonucunda bilginler mevcut birikimi yeniden üretti; tekrar sorguladı ve kadim köklerine geri giderek dönüştürmeye çalıştı. Amaç, yi-

ne İstanbul merkezli, kadim köklerle ilişkili *cedid* bir arayıştır. Bu arayış, *Nizam-i cedid*'i olanaklı kılacak; ancak siyasî bekâ kaygısı, arayışın önüne geçince Tanzimat'la birlikte *nazarî arayış*, *tatbikî çözüme* dönüşecektir.

5. Sanayi Devrimi'nin savaş meydanlarına yansımaya başlaması, yeni bilme tarzının yavaş yavaş kamusal etkisinin artması, öncelikle mikrobun keşfiyle bilimin zihnî-entelektüel bir etkinlik olmaktan çıkıp sosyal bir içerik kazanması, evrim kuramıyla birlikte insanın ve toplumun yeniden yorumlanması, Öklit-dışı geometrilerin keşfi, 1860'larda Güneş sisteminin dışına çıkılması, bilim ile teknolojinin üst seviyede izdivacı gibi, XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarında vuku bulan, burada sayılamayacak pek çok yeni gelişme, iç ve dış siyasî gelişmelerle birleşince hakikat yerini *siyasete*, *nazarîyat* da *tatbikata* bıraktı. Bu nedenle felsefî-ilmî sahada Salih Zeki, Vidinli Tevfik Paşa, Mehmed Nadir, Baha Tevfik, Ziya Gökalp, Babanzâde Ahmed Naim gibi pek çok ad, Batı Avrupa'daki gelişmeleri de dikkate alan, hatta birebir takip eden yeni bir dil ve yeni bir inşâ için uğraşırken, Cevdet Paşa, Ali Sedad ve Fatma Aliye Hanım gibi başka bazı adlar da *kadiminin tadil* edilerek, yer yer yeniye göre yorumlanarak varolan bilgi akışına dâhil edilmesine çalıştılar. Bu çizgide bile İstanbul, İslâm medeniyetinin en seviyeli eserlerini vermeye devam etti, Abdünnâfi, *Şerh-i Burhân*'da, Ahmed Avni Konuk, *Şerh-i Füsûs* ve *Şerh-i Mesnevî*'de, Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*'nde kadim nazarî bakış açısının son görkemli örneklerini vererek çekildiler.

MAM Tezgâhtakiler

İslâmî İlimler 6 Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı Soner Duman

20 Ekim 2009

Değerlendirme: Mustafa Demiray

Doktora çalışmasını ve bu çalışmanın kisve-i tab'a bürünmüş hâlini (*Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı*, İSAM, İstanbul 2009) ilgisi yüksek bir dinleyici topluluğu önünde sunmaktan duyduğu memnuniyeti ifade ederek konuşmasına başlayan Soner Duman, fıkıh usûlüne dair günümüze kadar ulaşan ilk eser *er-Risâle*'nin yanısıra geniş hacimli bir fûrû-ı fıkıh eseri *el-Ümm*'ün de sahibi olan Şâfiî'nin, bağımsız bir fıkıh ekolünün temellerini atmanın ötesinde İslâm hukuk metodolojisi üzerinde de derin etkiler bırakan bir âlim olduğunu, kendisinden sonra çeşitli ekollere mensup usûlcülerin şu veya bu şekilde Şâfiî'nin görüşlerinden etkilendiklerini ifade etti.

İslâm hukuk metodolojisinin oluşumunda ve şekillenmesinde önemli bir role sahip olan Şâfiî'nin *ictihad* ve *kıyas* kavramlarını eş anlamlı olarak kullanmış olması, farklı yorumlara sebep olmuştur. Kimi İslâm hukukçuları ve araştırmacılar Şâfiî'nin rey ichtihadını kıyasa indirgeyerek dinde insan aklına verilen önemi sınırlandırdığını, kıyas dışında rey ichtihadının kapsamında bulunan *istihsan*, *istislah* gibi prensipleri devre dışı bıraktığını söylemişlerdir. Bu görüşte olanlara göre Şâfiî *kıyas* kavramını, fıkıh

Soner Duman, Şâfiî'nin kıyasla ilgili açıklama ve uygulamalarının, dinin değerlerini özümsemiş bir aklın vahiyle ilişkisini ortaya koyması ve akıl-nakil, rey-rivayet dengesinin nasıl sağlanacağına dair canlı bir örnek teşkil etmesi açısından son derece önemli olduğunu söyledi.

usûlünde bilinen anlamıyla kullanmaktadır. Buna karşılık ilk dönemlerden bu yana Şâfiî'nin *kıyas* kavramını *istislah*, *istihsan* gibi prensipleri de kapsayacak şekilde kullandığına dair ifadelerle rastlamak mümkündür. Zamanımızda İslâm hukuku üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı da Şâfiî'nin *kıyas* delilini yalnızca fıkıh usûlündeki terim anlamıyla kullanmadığını, kimi zaman yorum faaliyetini de içinde barındıracak bir biçimde *istislah*, hatta *istihsan* prensibine de yer verdiğini belirtmektedir.

Duman, Şâfiî'nin *kıyas* (ve *ictihad*) kavramı ile neyi kastettiğini ve kıyas delilini nasıl kullandığını yalnızca *er-Risâle*'de dile getirdiği ifadelerle açıklamanın sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini vurguladı.

Şâfiî sonrasında oluşan fıkıh usûlü literatüründe karşılaşılan birçok metodolojik tartışmanın, doktrin sahiplerinin belli kavramları hangi içerikte kul-

landıklarının tam olarak bilinmemesinden kaynaklandığına işaret eden Duman, hem Şâfiî'nin usûl ilminin oluşumundaki başat rolünün hem de Şâfiî'de ictihad-kıyas ilişkisinin altını çizdi.

Duman, tezinde, *kıyasın* yalnızca teorik boyutu değil; aynı zamanda örnekler bazında uygulaması üzerinde de durarak, usûl kitaplarında kıyas konusunun sayılı birkaç örneğe hasredilmesinin kıyasın verimliliği konusunda ortaya çıkardığı tereddüt ve tartışmalara ışık tutmaya çalıştığını ifade etti.

Eserde ayrıca usûlün anahtar kavramlarından *kıyasın* usûle dair ilk eserde ve ilk dönem uygulamasında nasıl anlaşılıp algılandığı ortaya konmaya çalışılmış. Usûl ilmine dair başka kavramlar hakkında yapılacak benzer çalışmalarla usûlde yer alan anahtar kavramların tarihsel süreç içerisinde ne gibi değişimler geçirdiğini ortaya konabilir, ki bu çalışmalar fıkıh ve usûl mirasının daha sağlıklı anlaşılmasına, kavramların tarihsel süreç içerisinde kendi içinde ve başka kavramlarla benzerlik ve farklılıklarının tespitine yardımcı olacaktır.

Duman'ın çalışmasının farklı şahıs ve ekollerin kıyas konusundaki yaklaşımları arasında mukayeseler yapma imkânı için bir zemin teşkil ettiği de söylenebilir.

Şâfiî'den önceki dönemde başlayan ve pek çok müctehidin samimi gayretleri ile büyük bir ivme kazanan usûl ilminin, onun başarılı çalışmaları sonucunda netice verdiğini, başta *er-Risâle* olmak üzere eserlerinin fıkıh öğrenmeye ve bu yolda ilerlemeye talip olanlar için vazgeçilmez bir kaynak teşkil ettiğini söyleyen Duman, Şâfiî'nin kıyasla ilgili açıklama ve uygulamalarının, dinin değerlerini

özümsemiş bir aklın vahiyle ilişkisini ortaya koyması ve dinde akıl-nakil, rey-rivayet dengesinin nasıl sağlanacağına dair canlı bir örnek teşkil etmesi açısından son derece önemli olduğuna vurgu yaptı. Duman, çalışmaları sonucunda Şâfiî'nin bu dengeli başarılı bir şekilde kurduğu neticesine ulaştığını ifade ederek sunumunu bitirdi.

Felsefe 2

Fahreddin er-Râzî'nin İbn Sînâ Yorumu ve Eleştirisi

Eşref Altaş

27 Ekim 2009

Değerlendirme: Kerem Cansız

İslâm felsefesi geleneğinin en önemli ismi olarak değerlendirilen İbn Sînâ'nın kendisinden sonra nasıl algılandığı düşünce tarihinin önemli soru(n)larından biridir. Genellikle Gazzâlî'nin meşhur eleştirisi çerçevesinde ele alınan bu sürecin diğer unsurları da ciddi çalışmalara konu olmayı beklemektedir. Bu bağlamda Eşref Altaş, doktora tezinde İbn Sînâ felsefesini yorumlayışı ve bu felsefeye yönelttiği eleştiriler bağlamında Fahreddin Râzî'yi incelemektedir.

Fahreddin Râzî'nin hayatı ve eserleri hakkında genel malumat vererek sözlerine başlayan Altaş, Râzî'nin entelektüel yolculuğuna kelâm ile başlayıp

-Gazzâlî'nin açtığı yoldan ilerleyerek- felsefe okumaları ile devam ettiğini, eleştiri ve yorumlarıyla felsefe ile mezcedilmiş kelâm sistemini oluşturmak suretiyle en yüksek amacına ulaştığını belirtti. Altaş'a göre Râzî'nin kelâmın temel problemleri ağısından ele aldığı konular, problemler, bu problemlere sunduğu çözümler, kullandığı metot ve kavramsal çerçeve sadece kelâm geleneğine dayanılarak açıklanamaz. Râzî, aynı zamanda, İbn Sînâ dolayısıyla felsefe geleneğini de tevârüs etmiş, İbn Sînâ'nın *el-İşârat ve't-tenbîhât*'ı ile *Uyûnu'l-hikme*'sine şerh yazmıştır.

Altaş'a göre Râzî, çağındaki bütün bilimleri ihtiva edip ilişkilerini tayin eden felsefenin ilimler sınıflamasını kendi fikrî etkinliği ve amaçları ağısından anlamlı bulmamış; şerh etme dışında İbn Sînâ'nın ilimler sınıflamasına pek iltifat etmemiştir. Diğer yandan Râzî, kelâmı, fikrî faaliyetinin temel hedefi olan Allah'ın varlığının ispatına hizmet ettiği ölçüde felsefî ilimleri de ihtiva edecek şekilde yeniden tasarlamışır. Böylece nazarî ve amelî yetkinliğini sağlayacak ilimler sistemi olarak felsefe ve dinin usûllerini açıklayan, muhalif akımlara karşı mücadele eden klasik kelâm yerine kendi kelâm sistemini, metafizikte olduğu gibi varlığı ve ilintilerini araştıran, tanrının varlığını ve sıfatlarını ele alan, fıkıh, tefsir gibi cüzî dinî ilimlerin ve dünyevî sanatların en genel ilkelerini veren hakikatin araştırıcısı küllî bir ilim olarak tasarlamışır. Bu sebeple Râzî'nin kelâm eserleri mantık, fizik ve metafizik alanlarının hepsini içermektedir.

Râzî'nin ele aldığı her konunun filozof ve kelâmcılar tarafından nasıl ele alındığını naklettiğini ifade

Doktora tezinde İbn Sînâ felsefesini yorumlayışı ve bu felsefeye yönelttiği eleştiriler bağlamında Fahreddin Râzî'yi inceleyen Eşref Altaş'ın da ifade ettiği üzere Râzî'nin rolü, şüpheleri, soruları ve eleştirileriyle felsefenin önüne yeni entelektüel imkânlar sunmak, kelâmı dönüştürmek ve kendisinden sonraki entelektüel hayata istikamet vermektir.

eden Altaş, onun düşüncesinde “muhakkık”ın, devraldığı mirasın ne taklitçisi ne de reddedicisi olduğunu vurguladı. Râzî'nin yöntemi, gelenekten ulaşan bütün görüşlerin incelenerek doğru olanın ispat edilmesi, yanlış olanlara şüpheler ve itirazları sürülmesini gerektirmektedir. Bu yöntemin bir gereği olarak Râzî, klasik kelâmın kullandığı analogi, ilzam, in'ikâs-ı edile gibi delilleri eleştirmiş ve İbn Sînâ yoluyla mantığı ve kıyas yöntemini benimsemiştir.

Râzî'nin mantık, tabiat bilimleri ve metafizik alanlarında özellikle İbn Sînâ'dan ayrıldığı ve onu eleştirdiği hususları ana hatlarıyla aktaran Altaş'a göre Râzî iyi bir İbn Sînâ öğrencisi, onun gerçek bir hayranı ve nitelikli bir eleştirmenidir. Her ne kadar İbn Sînâ'nın fikirlerine ayrıntıları, ilkeleri, sonuçları ve gerektirdikleriyle karşı olduğunu belirtse de Râzî'nin bütün eserleri, kelâm sistemi, konuları ve

Hamdi Çilingir, hicrî ilk üç asırda râvilerin ilmî, ahlâkî ve itikadî kişiliklerinde rivayetlerinin etkili olup olmadığını *fakih râvi* kavramsallaştırmasıyla ortaya koymaya çalıştığını ifade etti.

kavramsal dünyası İbn Sînâ'ya bağlılığını göstermektedir. Bu açıdan Râzî'nin rolü, İbn Sînâ felsefesi ile müteahhirîn kelâmının kavşak noktasında diyalogu tesis etmek, şüpheleri, soruları ve eleştirileriyle felsefenin önüne yeni entelektüel imkânlar sunmak, kelâmı dönüştürmek ve böylece kendisinden sonraki entelektüel hayata istikamet vermek olmuştur. Dolayısıyla Râzî'nin yaptığı bir yıkım değil; yeniden inşa faaliyetidir.

İslâmî İlimler 7 ***Hadis Rivayetinde*** ***Fakih Râvinin Rolü*** **Hamdi Çilingir**

17 Kasım 2009

Değerlendirme: A. Taha İmamoglu

İslâmî ilimlerdeki alan yakınlaşmasının ürünü olan akademik araştırmalar, son zamanlarda birçok örnek verdi. Bunlardan birisi de geçtiğimiz sene Marmara Üniversitesi S.B.E. Hadis Bilim Dalı'nda savunulan Hamdi Çilingir'in "Hadis Rivâyetinde Fakih Râvinin Rolü" isimli yüksek lisans teziydi. Savunduğu yüksek lisans tezini ana hatlarıyla izah etme fırsatı bulan Çilingir, hicrî ilk üç asırda râvilerin ilmî, ahlâkî ve itikadî kişiliklerinde rivayetlerinin etkili olup olmadığını *fakih râvi* kavramsallaştırmasıyla ortaya koymaya çalıştığını ifade etti.

Tezinin birinci bölümünde haber-i vâhidin kıyasa aykırı olması durumunda Hanefilerin kabul şartı olarak ileri sürdükleri "râvinin fakih olması" şartının ilk dönem Hanefî usûl eserlerinde ne şekilde ele alındığı ve Cessas, Debûsî, Serahsî ve Pezdevî gibi bilginlerin konuyla ilgili yaklaşımları mercek altına alınmıştır. Ayrıca rivâyetin nakledilmesinde râvinin fakih olma şartını ve râvinin fakih olması şartına yöneltilen eleştirileri de bu bölümde ifade eden Çilingir, bunlara ilaveten mânâ ile rivâyette fakih râvinin rolünü de tezinin kapsamına dâhil etmiştir.

İlk olarak *fakih râvi* kavramının İsa b. Ebân (ö. 221/836) tarafından ortaya konulduğunu ve sahabenin fakih ve fakih-olmayan şeklindeki tasnifin de yine İsa b. Ebân'a ait olduğunu dile getiren Çilingir, sahabe içerisinde bu kavramsallaştırmanın Ebu Hureyre ve İbn Abbas üzerinden yürütüldüğünü; ancak bu tasnifin sadece sahabe nesli ile sınırlı kalmadığını ve sonraları diğer nesillere de intikal ettirildiğini vurguladı.

Tezinin ikinci bölümünde Hâkim en-Nisâburî ve İbn Nedim'in fakih râvi listelerinden yola çıkarak bazı tespitlerde bulunan Çilingir, fakih râvinin niçin tercih sebebi olduğuna dair klasik birikimi *arâ-yâ ve musarrât* hadisleri üzerinden özetledi. İsa b. Ebân'ın Hanefî âlimlerin bazı rivâyet ve râviler karşısındaki tutumunu tutarlı bir şekilde değerlendirdiğini ancak eleştirilerden de nasibini aldığını ifade etti.

İlk hadis usûlü müellifi Râmhürmizî'nin *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvi ve'l-vâi* adlı eserinden hareketle fakih râvinin konumu tezin üçüncü bölümünde detaylıca işlenmiştir. Ancak hadis usûlü eserle-

rinde ma'nen rivâyette râvinin fakih olması şartının zikredilmeyişine de atıfta bulunan Çilingir, Hanefilerdeki "kıyas mı yoksa haber-i vâhid mi önceliklidir" tartışmasına fakih râvi üzerinden bir açıklık getirmeye çalışıldığını ifade etti. Fakih râvinin hangi durumlarda tercih sebebi olduğunu açıklama yönünde bu araştırmanın bir ilk adım olduğunu vurgulayan Çilingir, araştırmasının neticesinde fakih râviye yapılan vurgunun hadis usûlü eserlerinde çok nadir, fıkıh usûlü eserlerinde daha yaygın olduğu tespitine ulaştığını ifade ederek sunumunu sonlandırdı.

Felsefe 3

Kripke'nin Şüpheli Wittgenstein'i ve Karşıt Cevaplar

Sümeyye Parıldar

15 Aralık 2009

Değerlendirme: E y ü p S ü z g ü n

Birmingham Üniversitesi (İngiltere) Felsefe Bölümü'nde tamamladığı "Kripke's Rule-Following Scepticism and Dispositionalist Answers" adlı yüksek lisans tezini bizlerle paylaşan Sümeyye Parıldar, sunuşuna, Kripke'nin hayatına ve çalışmalarına dair kısa bazı bilgiler vererek başladı. Wittgenstein'in *Felsefi Soruşturmalar*'ı kaleme aldığı ikinci dönemiyle ilgili çok fazla spekülâtif yorum yapıldığı için,

Kripke'nin 60'lı yıllardan itibaren Wittgenstein'in ne yapmaya çalıştığıyla ilgili bazı şüphelere sahip olmaya başladığını belirtti. Ardından, 1979'da yaptığı bir sempozyum konuşması ve 1982'de yazdığı bir kitapla da, o güne kadar yapılmış tüm ortodoks Wittgenstein yorumlarının dışına çıktığını vurguladı. Ancak burada sözü edilen Kripke yorumunun, *Tractatus*'un yazıldığı birinci dönem Wittgenstein'i değil, *Felsefi Soruşturmalar*'ın kaleme alındığı ikinci dönem Wittgenstein'i konu edindiğini belirtmekte fayda var.

"Özel dil" tartışmalarını ele alan Kripke, Wittgenstein'in, özellikle *Soruşturmalar*'ın 258-264 arasındaki paragraflarından itibaren ortaya attığı ve "bir kişinin, dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın, kendi iç-görüşleriyle elde ettiği/uydurduğu bir dil imkânsızdır" şeklindeki iddiasını değerlendirir. Parıldar, Kripke'ye kadar özel dille ilgili yapılan ortodoks tartışmaların merkezinde, yalnızca bir kimisenin kendisine ait bir özel dil oluşturup oluşturamayacağı meselesinin yer aldığını, Kripke'nin ise, bu özel dil sorununu, *Soruşturmalar*'ın 201 ve 202. paragraflarında yer alan ve "kural takibi" ile ilgili olan ikinci bir kısım ile irtibatlandırarak ortodoks özel dil tartışmalarından ayırdığını ifade etti. Böylece, daha önce birbirinden ayrı oldukları kabul edilen "kural takibi" ile "özel dil" tartışmalarını Kripke birbirine bağlamıştır.

Parıldar, Kripke'nin, *Soruşturmalar*'ın 202. paragrafındaki "[D]olayısıyla, özel olarak bir kurala tabi olmak olanaklı değildir" cümlesini kendi tezi için temel aldığı, ancak söz konusu paragraftan sonraki kısımların bu söylenenleri nakzeden ifadeler

Sümeyye Parıldar, Kripke'nin 1979'da yaptığı bir sempozyum konuşması ve 1982'de yazdığı bir kitap ile o güne kadar yapılmış tüm ortodoks Wittgenstein yorumlarının dışına çıktığını vurguladı.

içermesi nedeniyle, bütünlüğü içinde ele alındığında bu paragrafın Kripke'nin yorumuna çok müsait olmadığı iddia edilerek, Wittgensteinciler tarafından eleştirildiğini belirtti. Wittgensteincilerin Kripke'ye yönelttikleri ikinci bir eleştiri ise, onun sözkonusu metni sistematik bir okumaya tabi tuttuğu şeklindedir. Wittgensteinciler, *Tractatus*'taki sistematik analiz *Soruşturmalar*'da terk edildiğine işaret ederek, Wittgenstein'in ikinci dönemdeki felsefe yapma biçimine uygun olmadığı için Kripke'nin metni sistematik okuyuşunun yanlışlığına işaret etmişlerdir.

Peki, *kural takibi* ile *özel dil* tartışması bir araya getirildiğinde ortaya nasıl bir sonuç çıkmaktadır? Kripke'nin analizinden hareketle, Parıldar bunu şöyle ifade etti:

Dil de, anlam da bir kural takibi olduğu için, bir kişi kendine has özel bir kural icat edip onu kendi ba-

şına uyguladığını iddia edemez; böyle bir şey mümkün değildir. Kripke, bunu gösterebilmek için, matematikteki toplama işlemi örnek gösterir. Ona göre, daha önce matematik eğitimi almış, fakat 57'den daha büyük bir toplama işlemi yapmamış bir kimseye 57+68'in sonucu sorulduğunda, kendinden emin bir şekilde 125 cevabını verecektir. Kripke'nin şüpheci burada ortaya çıkar ve "57'den büyük bir toplama işlemi daha önce hiç yapmamış bir kimse, 125'in doğru cevap olduğunu nereden bilmektedir?" sorusunu sorar. Bu sorunun aritmetikle ilgili olmadığına dikkatleri çeken Parıldar, burada aritmetiği de aşan "meta-linguistik" bir sorunun sorulduğuna dikkatleri çekti. Bu nedenle, matematiksel olarak toplama işlemine dair yapılacak herhangi bir ispat veya sayıların ontolojisiyle ilgili getirilecek bir açıklama sözkonusu şüpheyi ortadan kaldıramaz. Buradaki asıl sorun, geçmişte 57'den küçük sayılar için uygulanan bütün toplama işlemleriyle, 57+68 için yapılan *toplama işleminin aynı olduğunun*, kendine ait bir gerçeklikten yola çıkarak, nasıl bilinebileceğidir. Kripke, Wittgenstein böyle bir soruyu eserinde doğrudan ortaya koymasa da, metnin tamamı göz önüne alındığında buna bazı telmihlerin bulunduğunu söyler.

Şüpheci, geçmişte sahip olduğumuz bazı zihni içeriklerden veya *yatkınlıklardan* (dispositions) yola çıkarak, aslında ikinci toplama işlemi için, ilkinde uyguladığımız kurallara bağlı kalmaya devam ettiğimizi belirtir. Parıldar, şüphecinin, burada anlamla ilgili sürekliliği sağlayan zihni hâllere veya *niyetlere/kasıtlara* (intentions) itiraz ederek, önceki *toplama işlemiyle* yeni toplama işleminin *aynı* olup ol-

madığının bilinemeyeceği sonucuna vardığını; bundan dolayı da, birtakım *davranışsal yatkınlık-lara* (behavioral dispositions) dayanarak yeni bir toplama işleminin hiçbir şekilde delillendirilemeyeceği iddiasında bulunduğunu ifade etti. Epistemolojik bir sorundan yola çıkan şüpheci, sonuçta metafizik bir soruna ulaşarak, böylece anlamın kendisine dayandırılabilenini insan bireyi merkezli hiçbir hakikatin olmadığını savunmuş olmaktadır.

Elimizde bir kural ve bu kuralın mümkün sonsuz sayıda uygulaması bulunuyor. Bir kural varsayıldığında ise, sonsuz uygulamaların herbiri için sonsuz sayıda doğru cevapları varsaymış oluyoruz. şüpheciye cevap vermek isteyen kimse, Parıldar'ın ifadesiyle, bireye dair öyle bir gerçek göstermeli ki; birincisi, o gerçeklik benim hangi kuralı uyguladığımı, ikincisi o gerçeklik benim hangi cevabın doğru cevap olarak vermem gerektiğini bana göstermeli. Diğer bir deyişle, bana bir *açıklama* (justification) sunmalı, *kural oluşturan* bir durum (normativity) vermeli.

Kripke'nin yatkınlıkı (zihinsel, kullanıma dayalı, sosyal, Platoncu yatkınlık) ve *indirgemeci olmayan* (non-reductive) gürüşlerin sorularına verdiği cevapları ele alan Parıldar, bunlardan hareketle şüphecinin, bireye dair hiçbir hakikatin anlamı varsaymayı gerektirmediği veya kuralın herhangi bir gerçekliğe dayanmadığı sonucuna vardığını belirtti.

Parıldar, son olarak, Kripke'nin sözü edilen Wittgenstein yorumu üzerine yapılan tartışmalara da kısaca değinerek konuşmasını nihayete erdirdi ve ardından soru-cevap kısmına geçildi.

Felsefe 4

Felsefenin Doğası

Ömer Mahir Alper

22 Aralık 2009

Değerlendirme: Hüme y r a Karagözoğlu

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Ömer Mahir Alper'in 2006 yılında yayımlanan kitabı *Felsefenin Doğası*, yazarın kitaba dair özet bir sunumu ve dinleyicilerin sorularıyla değerlendirilmeye çalışıldı. Sözkonusu eser, "felsefenin felsefesi"ni yaparak "meta-felsefe"nin alanına giren çalışmalardan biri olması bakımından, felsefe severlerin ilgisini çekmiş bir kitap idi. Bu sebeple Alper'in sunumu ve sorular, felsefenin tanımı, mahiyeti, insan hayatındaki yeri gibi felsefe faaliyetinin üzerine dūřünceler çerçevesinde gerçekleşti.

Sunumunun başında, felsefe üzerine dūřünmenin de felsefi bir iř olduğuna dikkatleri çeken Alper, bu yönüyle felsefenin diğer bütün disiplinlerden ayrıldığına işaret etti. Felsefenin, filozofun tanımıyla şekillenen ve bu tanıma göre varlık kazanan özelliği, felsefenin daima varoluş hâlinde olmasına sebep olmaktadır. Ancak Alper'e göre bu durum felsefenin belirsiz sınırlara sahip, hişbir şekilde bilinememez ve tanımlanamaz bir alan olduğu anlamına gelmemektedir. Kiřinin felsefi tecrübesi arttıa, felsefenin de kendini izhar etmeye başladığını belirten Alper, bir anlamda "felsefe okuya okuya" fel-

Felsefeyi, “bir düşünme faaliyeti olarak felsefe” ve “felsefe tarihinde ortaya konmuş ürünler olarak felsefe” şeklinde iki ayrı anlama biçimi olduğunu belirten Ömer Mahir Alper, zihindeki felsefe tasavvurunun her iki durumda da sözkonusu faaliyete tekaddüm ettiğine dikkat çekti.

sefenin ne olduğuna dair bir sezgi geliştirilebileceğini ifade etti.

Felsefeyi, “bir düşünme faaliyeti olarak felsefe” ve “felsefe tarihinde ortaya konmuş ürünler olarak felsefe” şeklinde iki ayrı anlama biçimi olduğunu belirten Alper, zihindeki felsefe tasavvurunun her iki durumda da sözkonusu faaliyete tekaddüm ettiğine dikkat çekti. Bu bağlamda, tek tek filozofların görüşlerini aktarma biçiminde bile olsa felsefe tarihinin felsefe yapmaktan uzak kalamayacağını, çünkü her halükârda felsefe tarihini değerlendirmek için “felsefeye” dair bir tasavvur elde etmek gerektiğini, nitekim bu elde etme sürecinin de bizzat felsefe yapmak olduğunu belirtti.

Ömer Mahir Alper konuşmasında, felsefi düşünüşün niteliğine dair bazı tespitlere de yer verdi. Düşünmenin en genel, en kapsamlı biçimi olarak felsefe, bir akıl yürütme faaliyetidir. Alper’e göre bu

faaliyetin zemini ise *hakikat* olmalıdır. Ancak felsefi düşünüşün hakikat zemininde olduğunu anlamak nasıl mümkün olacaktır? Bu soruya cevaben mantıklı ve olgusal tutarlılık ile değer alanında olumlu sonuç verme ölçütlerine işaret eden Alper, böylelikle tam bir felsefe tanımı vermemekle beraber birtakım temel ilkelerin varlığına da değinmiş oldu. Bu meseleye dair yöneltilen sorular karşısında Alper, felsefeyi tanımlamanın tehlikeli bir iş olduğunu ancak bunun, felsefenin ne’liğine dair hiçbir şey söylememek şeklinde bir tavır zorunlu kıldığını belirtti.

Felsefe yapılırken metaforik bir dil kullanımının da mümkün olduğuna dair yapılan bir katkı üzerine Alper, edebiyatın da bir felsefe dili olarak kullanılabilmesine, nitekim Platon’un diyaloglarının bunun en açık göstergesi olduğuna işaret etti. Bunun yanında Alper’in değindiği hususlardan biri de, dinin felsefi faaliyetin merkezinde yer alan bir mesele olduğu idi. Hemen her filozofun dolaylı ya da doğrudan dine dair düşünceler ortaya koyduğunu belirten Alper, dinin felsefi düşünceyi, felsefi kavramları zenginleştiren bir yönü olduğuna ilişkin örnekler vererek konuşmasını sonlandırdı.

Gündemine felsefeyi alan herkesin, bu faaliyete dair bir farkındalık elde etmesi ve böylece bir anlamda da felsefe yapmaya başlaması, Alper’in söylediği gibi “felsefenin doğası” gereğidir. Felsefenin doğası üzerine düşünenlerin dünyada olduğu gibi Türkiye’de de az olmasından hareketle, Ömer Mahir Alper’in çalışmasının dikkate değer bir deneme olduğu söylenebilir.

Rûbai
Nasîrûddin et-Tûsî
(çev. Hüseyyin Rifat)

O kavimler ki hakikî yolu buldum sandı
Ermeden doğru yola hepsini susturdu ölüm
Öyle bir ukde ki hal etmedi bir kimse onu
Vurdular hepsi düğüm üstüne bir başka düğüm.

SAM Kırkambar Tez / Sohbet

Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de Estetik

Ayşe Demirkaynak Taşkent

7 Ekim 2009

Değerlendirme: Zeynep Gökğöz

Bunca güzellikler inşa etmesini bilmiş ecdadımız bunların sırrına varacağımız kuramsal metinleri biz torunlarına neden bırakmamış diye hayıflanır dururuz. İnandıkları gibi yaşamasını bilmiş, yapıp etmelerini bu minvalde gerçekleştirmiş olanlardan ne kadar uzağa düşmüşüz ki elimizde açıklamalı kullanma kılavuzları olmadan işin içinden çıkamaz hâle gelmişiz.

Hayıflanmak yerine elde var olan verileri toplayarak bir yerlerden başlamayı yeğleyen Ayşe Taşkent, “Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de Estetik” başlıklı doktora tezini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü'nde bu yıl itibariyle tamamlamış. İslâm felsefesinde estetik teori kurmanın imkânına ve inşa sürecine katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışmada, ilk iş olarak modern estetik şablonları kullanma kolaylığı yerine filozofların kendi şablonlarını görünür kılmak amaçlanmış. Modern estetik kuramlardan yararlanmak hem tezin iddiasına ters düşmeyi hem de mantıksal olarak günümüzden Ortaçağ'ı okuma yanlışını getirecekti. Ayrıca bu başlangıç “duyusal bilginin bilimi” şeklinde bir tanımın kısıtlayıcılığından da kur-

SAM Yuvarlak Masa Toplantıları

KIRKAMBAR TEZ / SOHBET

Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de Estetik	Ayşe D. Taşkent 7 Ekim 2009
Bedensel Hafıza, Zihinsel Hafıza, Yazılı Kaynak: Hat San'atının Günümüze İntikalinin Bazı Boyutları	Irvin Cemil Schick 21 Ekim 2009
Başlangıcından Günümüze İran Çocuk Edebiyatı	Huşeng M. Kermani 7 Kasım 2009
Ahmedî Divanı'nın Tahlili	Melike E. Günyüz 12 Kasım 2009
Fotoğrafta Bakış ve Anlam İlişkisi	Yusuf Yakup Türkoğlu 3 Aralık 2009
İşk imiş her ne var âlemde/İlim bir kıl ü kâl imiş ancak: Fuzulî Ne Demek İstedi?	İhsan Fazlıoğlu 10 Aralık 2009

MİMARİ DÜŞÜNCELER

Kültür ve Mimari: Kültürel, Dinî ve Mimari Etkileşim; Cumhuriyet'ten Günümüze Cami Mimarîsinin Değişim ve Gelişim Süreci	Sadettin Ökten 18 Kasım 2009
Türkiye Mimarlığı: Türkiye'de Mimarlığı Kimlik Bağlamında Tartışmak	Uğur Tanyeli 16 Aralık 2009

OKUMA GRUPLARI

Sanat Okumaları

Sanat: İdeale Duyulan Özlem (Mühürlenmiş Zaman, Andrey Tarkovsky, çev. Füsün Ant, Agora Kitaplığı 2008, sf. 25-41)	Murat Pay 30 Eylül 2009
Filmsel Görüntü (Mühürlenmiş Zaman, Andrey Tarkovsky, çev. Füsün Ant, Agora Kitaplığı 2008, sf. 89-111)	İhsan Kabil 28 Ekim 2009
“İslâm Mimarisi Üzerine Düşünceler” (Turgut Cansever, Divan Dergisi 1996/1)	Nicole (Nur) Kañçal 25 Kasım 2009
Ritim (Şiir Nedir? / Yay ve Lir, Octavia Paz, Era Yayınları 1995, sf. 51-71)	Lütfi Şen 23 Aralık 2009

ATÖLYELER

Senaryo Atölyesi / Gökhan Yorgancıgil / Ekim 2009 (Her Cumartesi)
Kısa Film Atölyesi / Faysal Soysal / Temmuz 2009 (Her Cumartesi)

Hayal Perdesi Film Atölyesi - I

Kasım

Lumiere Kardeşler Kısa Filmleri (1895), Yön: Lumiere Kardeşler
Dr. Caligari'nin Muayenehanesi (Almanya, 1920), Yön: Robert Wiene
Potemkin Zırhlısı (S.S.C.B, 1925), Yön: Sergey Eisenstein

Aralık

Jeanne d'Arc'in Tutkusu (Fransa, 1928), Yön: Carl Th. Dreyer
M (Almanya, 1931), Yön: Fritz Lang
Modern Zamanlar (Amerika, 1936), Yön: Charles Chaplin

Hayal Perdesi Film Atölyesi - II

Kasım

Lumiere Kardeşler Kısa Filmleri (1895), Yön: Lumiere Kardeşler
Dr. Caligari'nin Muayenehanesi (Almanya, 1920), Yön: Robert Wiene
Potemkin Zırhlısı (S.S.C.B, 1925), Yön: Sergey Eisenstein

Aralık

Jeanne d'Arc'in Tutkusu (Fransa, 1928), Yön: Carl Th. Dreyer
M (Almanya, 1931), Yön: Fritz Lang
Modern Zamanlar (Amerika, 1936), Yön: Charles Chaplin

Hayal Perdesi Film Atölyesi - Kademe

Ekim

Büyük Umutlar (İngiltere, 1946), Yön: David Lean
Taraf Tutmak (İngiltere, Fransa, Almanya, 2001), Yön: Istvan Szabo

Kasım

Balathı Arif (Türkiye, 1967), Yön: Atif Yılmaz
Kısa Karşılaşma (İngiltere, 1945), Yön: David Lean

Aralık

Ayna (İran, 1997), Yön: Cafer Penahi

PANEL: TÜRK SINEMASI NEREYE? Oturum Başkanı: İhsan Kabil
5 Aralık 2009

Yeni Popüler Filmlerde Nostalji, Asuman Suner
Milliyetçilik ve Oldurulamayan Modernlik

Yeşilçam Sonrası Yeni Sinema Nezh Erdoğan

Son Dönem Türk Sinemasında Siyasal Söylem Zahit Atam

tulmak demekti ki böylece anlam alanı “duyularla algılanamayan güzellik”i de içerecek şekilde genişletilebilecekti.

Sadece filozofların metinlerini temel alan, ama hem onların devraldıkları mirası anlamak hem de kendi çağlarını doğru okuyabilmek için araştırmalarını Antikçağ ve Ortaçağ felsefesine dair okumaları genişletmek durumunda kalan Taşkent'in sırf bu üç filozofu konu edinmesinin sebebi ise Aristoteles'in *Poetika*'sı üzerine kaleme aldıkları eserler.

Başta da sözünü ettiğimiz gibi *estetik* ya da *güzel* kavramlarını merkeze alan metinlerin bulunmayışı Ayşe Taşkent'i de zorlamış. Bunun için her üç filozofun eserinde şu sorulara cevaplar arayarak kendine bir yol haritası çizmiş:

- İslâm filozofları *estetik* ya da *güzele* ilişkin düşüncelerini hangi kavramlar etrafında ele almışlardır?
- *Güzele* dair bir araştırma ontolojik bağlamda ele alınıp Tanrı'nın güzelliği ile ilişkilendirilebilir mi?
- Filozofların bütün bir âlemin güzelliğine ilişkin yaklaşımları nasıldır?
- *Güzele* zıt kavramlar var mıdır, nelerdir?
- Her üçünün de *Poetika*'ları, sanat felsefesine yaklaşımlarını anlama noktasında bize yeterli veri sağlayabilir mi?
- Filozoflar sanat ile hayal gücü arasında nasıl bir ilişki kurarlar?
- Aristoteles'in *mimesis* kavramının benzerini üçünde de bulmak mümkün mü ya da farklı bir taklit kuramı inşa edilebilir mi?

Ayşe Taşkent'in İslâm estetik teorisini bu şekilde ontolojiden, kozmolojiden, epistemolojiden ayrı düşünilemeyecek şekilde ve birbiriyle ilişkilendirilerek ele alması, belki de İslâm filozoflarını Batı estetik kuramcılarından ayıran farkların en başatı olarak karşımızda duruyor.

- *Poetika*'nın İslâm Dünyasında mantık külliyyatı içerisinde yer alışı, filozofları *Poetika* ile mantık arasında nasıl bir ilişki kurmaya yöneltmiştir?

Ayşe Taşkent tezini bu sorulara aradığı cevaplar doğrultusunda beş bölüme ayırmış:

1. Kavramsal Arkaplan: Grek Estetiği
2. Tanrı ve Güzel: Estetiğin Teolojik Temelleri
3. Âlem ve Güzel: Estetiğin Kozmolojik Görünümleri
4. Sanat Felsefesinin Psikolojik Açıdan Ele Alınışı
5. *Poetika*: Şiir Sanatının Mantuksal Kavranışı

Çalışmanın genel kavramsal çerçevesini kurmanın amaçlandığı ilk bölümde Platon düşüncesinde *kalokagathia* teriminde ifadesini bulan iyi-güzel ilişkisi; Aristoteles'in bütün sanatları taklide dayandığı *mimesis* kuramı; Plotinus'un *emanasyon* teorisi ile güzel ve aşk arasında kurduğu bağ, Fârâbi, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de buldukları karşılıklarla paralel okumalara zemin hazırlıyor.

İslâm felsefesinde "güzel" in metafizik açıdan ele alınışı Tanrı ile kurulan ilişki noktasında ontolojik bir değerlendirmeyi zorunlu kılar. Filozoflar İlk İlke'yi el-Cemâl, el-Behâ', el-Ziyne' ya da el-Cemâlu'l-Hakk (Gerçek Güzellik), el-Cemâlu'l-Mahz (Mutlak Güzellik) ile niteleyerek bize bir terminoloji sunarlar. Tanrı'nın güzelliğine, yetkinliğini ve mutlak iyiliğini de ekleyerek *iyilik* (hayır), *yetkinlik* (kemal), *güzellik* (cema) kavramlarını birbirine eşitlemeleri, onların sistemlerinde metafizik, etik ve estetik değerleri ayrılmaz bir bütün hâline getirir.

Tanrı'nın mutlak güzel, iyi ve yetkin olan zâtundan

dolayı ondan varlığa gelen her şeyin güzel, iyi ve mükemmel olması da zorunlu olacaktır. Sudûr süreci ile varlık kazanan âlem hiyerarşik bir düzen içerisinde aşağı doğru inerken iyilik, yetkinlik ve güzelliğin azalması devam ederek maddeye kadar gelinir. Tüm varlıklar gâiyyet prensibiyle Evvel'e doğru bir yönelişe geçerler ki bu her varlığın kendi mükemmelliğini arzulaması sebebiyle olur.

Güzele ilişkin metafizik değerlendirmelerin yapıldığı bu bölümlerden sonra Taşkent bizi filozofların sanat kuramlarını oluşturmasında esas teşkil eden *tahyil* ve *muhâkât* kavramlarıyla tanıştırdı. Sanatçı duyulur formları hayal gücünde işleyerek yeni formlar ortaya koyar. Sanatçı sanat eserini yaratmada nasıl mütehayyile gücüne dayanmak zorundaydıysa, sanat izleyicisi de eserin karşısında *haz* (lezzet) ya da *hayret* (ta'cib) gibi duygular üretme noktasında mütehayyile gücüne gereksinim duyar.

Muhâkât kavramı ise Aristoteles'in *mimesis* kavramıyla benzeşse de taklidin dışında içerdiği anlamlarla daha geniş bir içeriğe sahip. *Teşbih* (benzetme, kinaye), *tahyil* (hayale dayalı tasvirler, temsiller), *tasvir* (resmetme, bir şeyin benzerini yapma), *temsîl* (örnekleme) terimlerinin de katılımıyla genelde sanatsal etkinliğe, özeldir şiir sanatının gerçek ile ilişkisine işaret eden *muhâkât* kavramı "taklit etmek" anlamına gelen ilk kullanımından uzaklaşmıştır.

Tezinin son bölümünü şiir sanatının kavramsal kavranışına ayıran Taşkent, bu kısmın çok teknik bilgiler içerdiğini söyleyerek sunumunu burada kesmeyi uygun buldu. Ancak bilinmesi gereken önemli bir dipnot olarak *Organon* külliyyatı içine Aristoteles şarihlerince sonradan dâhil edilen *Po-*

etika'nın İslâm filozoflarınca mantık ile ilişkilendirilmesinin zenginleştirici bir etkisi olduğunu da eklemeyen geçemedi.

Bir İslâm estetik teorisinin ontolojiden, kozmolojiden, epistemolojiden ayrı düşünölemeyecek şekilde ve birbiriyle ilişkilendirilerek ele alınması belki de İslâm filozoflarını Batı estetik kuramcılarından ayıran farkların en başatı olarak karşımızda duruyor. Ve bu tez, aralamış olduğu perdenin kalınlığı nedeniyle övgüyü hak ediyor.

Bedensel Hafıza, Zihinsel Hafıza,

Yazılı Kaynak:

Hat San'atının Günümüze İntikalinin Bazı Boyutları

Irvin Cemil Schick

21 Ekim 2009

Değerlendirme: Sümeyye Cansız

SAM ve TAM'ın ortaklaşa düzenlediği Kırkambar Sohbet programında hat sanatı tarihi ve felsefesi üzerine uzun yıllar çalışmalarını sürdüren ve Sabancı Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yürüten Irvin Cemil Schick'i konuk ettik.

Hat sanatının bir yazma uygulaması olarak bedensel ve zihinsel hafıza ile iç içe olduğu münasebetiyle konuşmasında hat sanatının bedensel hafızaya

dayalı tarihî geçmişinden önce zihinsel hafızaya dayalı yakın geçmişine, sonra da yazılı kaynaklara dayalı şimdiki hâline kadar geçirdiği evreleri konu edinen Irvin Cemil Schick, konuşmasına sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki farkın önemine işaret ederek başladı. Schick, Marcel McLon'nun "iletişim aracının kendisidir" sözünün iletişim aracının anlam üretme ve tüketme süreçlerindeki merkeziliğini vurgulamasının önemine değindi. Öte yandan sözlü kültür ile yazılı kültür arasında kesin bir ayırım olmadığını, dolayısıyla bu iki kültürün geçiren bir özellik taşıdığını ifade etti. 11. ve 12. yüzyıl İngiltere'sinde mahkemelerin yazılı bir delilin yanında sözlü şahâdeti şart koşmaları Batı uygarlığında sözlü kültürün yazılı kültürden çok daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumu "söz merkezilik" (*logocentrism*) olarak eleştiren Derrida'ya göre Batı felsefesi her zaman sözü yazıdan üstün tutmuştur. Aynı durum benzer bir şekilde yazının vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu İslâm kültürü için de sözkonusudur. Yazılı kültürün anlam mahfazası nasıl toplumsal olarak kabul edilmiş simgeler, örneğin harfler vasıtasıyla bir ortama kaydedilen bir metin ise, sözlü kültürün anlam mahfazası da simgesel ve toplumsal şekille riyle hafızadır. Sözlü ve yazılı kültürlerin yan yana var olabileği göz önünde bulundurulduğunda yazılı kültürlerde hafıza araştırılmaya değer bir konudur. Hafızanın sözlü olduğu kadar yazılı kültürlerde de varlığını sürdürdüğu biçimlerden biri bedensel hafızadır.

Yapılan bazı hareketlerin, dik oturmak, yürümek bisiklete binmek gibi hareketlerin, insanın zihniyle değil bedeniyle yaptığı hareketler olduğunu belir-

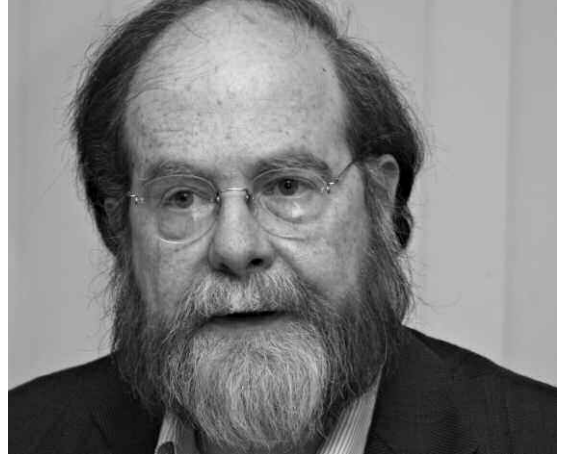
Irvin Cemil Schick'in de ifade ettiği gibi önemli olan hoca ile öğrenci arasında bir sözlü alışveriş gerektiren meşk alma usûlüdür. Bir hocadan meşk almaksızın hat sanatını icra etmek bir iki istisna dışında mümkün görünmemektedir.

ten Schick, John Connerton'nun iki toplumsal uygulama türünden bahsetti:

Bedensel uygulamalar ve yazma uygulamaları. Connerton'a göre bedensel uygulamalar söze ve dile dökülmemelerine rağmen son derece yapılandırılmış niteliktedir. Connerton buna sofrada adabını örnek gösterir. Diğer bir uygulama olan yazma uygulamasını ise bedensel uygulama içinde değerlendirir. Yazı yazma sanatı içinde asıl önemli olan, bedensel uygulamadır. Güzel yazı yazmanın ikincil olduğunu söyler.

Ancak Irvin Cemil Schick'e göre böyle bir şeyi iddia etmek hem Avrupa hem de İslâm kültürü bağlamında mümkün değildir. Connerton'ı eleştiren ve bu bağlamda konuyu hat sanatına getiren Schick, hat sanatında yazıyı güzel yazmanın başta gelen önemli bir unsur olduğunu, bedensel uygulamanın ise bu amaca hizmet eden bir tür araç olduğunu ifade etti. Diz üstünde yazı yazma, kullanılan araç gereçler, dik bir şekilde nefesi kontrol ederek yazmaya çalışmak bedensel uygulamanın ancak yazı uygulaması içinde var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Az önce bahsedildiği gibi hat sanatının vücuda dair daha pek çok âdeti ve kuralı vardır. Rivayete göre hattatlar yazarken harflerin düzgün çıkması için nefeslerini tutarlarmış. Yaradan herkese sayılı nefeslik bir ömür bahsettiği cihetle bu nefesleri daha uzun kullanan hat müntesiplerinin ömrü de bahşedilenden daha uzun sürermiş.

Hat sanatı tanımı itibarıyla bir yazma uygulamasıdır. Ancak harf inkılâbından önceki devirlerde önemli ölçüde sözlü kültür boyutuna sahip olmuş ve bedensel hafızayla iç içe olmuştur. Bir yazma

uygulamasının sözlü bir gelenek olması ilk başta garip gelebilir. İşte bu husus hat sanatının üslubunu da ortaya koyuyor, çünkü bir âlimden yüz yüze feyiz almadan bu bilginin intikali mümkün değildir. Önemli olan hoca ile öğrenci arasında bir sözlü alışveriş gerektiren meşk alma usûlüdür. Bir hocadan meşk almaksızın hat sanatını icra etmek bir iki istisna dışında mümkün görünmemektedir. Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinde dediği gibi "Her ne sanat ki cihanda işlenüp anı halk üstad elinden öğrenir".

Ayrıca Safevî döneminin büyük hattatlarından Aliyü'l-Meşhedî hat sanatına dair yazdığı manzum bir eserde:

Üstadların hatlarını topla.

Nazar eyle şuna buna

Kime tabiatın yatkinsa bakma yazısından başkasına

Ta ki gözün yazıya doysun

Sayesinde harflerin inci gibi olsun.

Şurası kesin ki meşk iki türlü

Sözüm sana ey güzel yüzlü

Birine kalemî de, diğerine nazari

Yoktur inkâr etmek bu sözleri.

Kalemî nakletmek demektir

Gündüz hafî, gece celi meşktir.

Nazari ise bakmaktır hatta

Agâh olmak kelimeye, harfe, noktaya...

1928 Harf Devrimi'nden sonra hat sanatının önemli ölçüde işlevselliğini yitirdiğini sözlerine ekleyen Schick, Harf Devrimi'nin sadece bir alfabenin yerine yenisini getirmekle kalmadığını aynı zamanda bir kültürü yerinden ederek bir başkasının temelini atmaya çalıştığını belirtti.

“Böylece Osmanlı Döneminin son mirasçıları olan birkaç hattat da ümitsizlik ve sefalet içinde ölüp giderken hocalık ve bilim adamlığı vasıfları daha ağır basan bir avuç insan da bu sanatın ayaklı hafızaları olma görevini üstelendiler.” Bu bir avuç insanı *köprü insanlar* olarak tanımlayan Irvin Cemil Schick’in de ifade ettiği gibi, bu köprü insanlar, zihinlerinde tuttıkları şeylerin yok olmasını önlemek için yazıya dökmek gerektiğini idrak ettiklerinden kitap ve makaleler üreterek kayda değer bir yazılı bilgi birikimi oluşturmuştur.

Schick’in tabiriyle, bu kutsal görevi omuzlayan köprü insan Uğur Derman’ın programa iştirakiyle kelimenin gerçek mânâsına büründüğü sohbet, muhabbete aktı. Feyizler alınıp bermurad olundu cümle hazirun elhamdülillah.

Başlangıcından Günümüze İran Çocuk Edebiyatı

Huşeng Muradi Kermani

7 Kasım 2009

Değerlendirme: Elif Konar

Sadece ülkesi İran’da değil uluslararası camiada da tanınan ödüllü yazar Huşeng Muradi Kermani ile yaptığımız sohbet, özelde İran çocuk edebiyatı ve Kermani’nin yazı hayatı, genelde çocuk edebiyatı bağlamında gerçekleşti. Yazara çeviri konusunda

yardımcı olan Veysel Başçı, yazarın kısa bir biyografisiyle programı başlattı.

Kermani, 1944 İran doğumlu. Yayımlanmış 16 kitabı olan Kermani’nin 5 kitabı Nezahat Başçı tarafından Türkçeye kazandırılmış. İsveç Hükümeti tarafından verilen Astrid Lindgren Ödülü’ne 2010’da üçüncü kez aday gösterilen Kermani, 2000’de UNICEF Çocuk Özel Ödülü ve 1992’de Hans Christian Andersen Jüri Özel Ödülü de dâhil olmak üzere pek çok uluslararası ödülün sahibi. İran’ın çocuk edebiyatı alanında önde gelen, dünyaca ünlü isimlerden Kermani’nin eserleri, başta Almanca, İngilizce, Fransızca, Felemenkçe, İspanyolca, Ermenice olmak üzere çeşitli dillere çevrilmiş ve pek çok filmde senaryo metni olarak kullanılmış. Ayrıca bu filmler de film festivallerinde ödüller almış.

Bu kısa tanışmanın ardından Kermani, aramızda çocuk edebiyatı alanında bir uzman olarak değil sadece bu alanda yazan bir yazar olarak bulunduğunu ifade ederek sözlerine başladı. Yazar olmak ile çocuk edebiyatı alanında uzman olmanın farklı şeyler olduğunu belirtti.

Çocuk edebiyatı alanının gerek İran’da gerekse Türkiye’de bakir bir alan olduğunu, bu alanda uzmanların yetişmediğini, ama bir taraftan da yeni yeni filizlenmelerin sözkonusu olduğunu vurgulamayı ihmal etmedi. Ülkesinde artık çocuğa daha sosyal bir değer vermeye başladıklarını anlattı. Aslında ülkesinde çocuk edebiyatının kökenlerinin çok eskilere İslâm öncesi döneme dayandığını; İslâm sonrası dönemde de klasik edebiyatta, çocukları ilgilendiren ve talim, terbiye babından bölümler olduğunu belirtti. Her toplumun çocuğa bakışı-

Sadece ülkesi İran'da değil uluslararası camiada da tanınan pek çok uluslararası ödülün sahibi Huşeng Muradi Kermani ile yaptığımız sohbet, özelden İran çocuk edebiyatı ve Kermani'nin yazı hayatı, genelde çocuk edebiyatı bağlamında gerçekleşti.

nın farklı olduğunu vurgularken söylediği cümleler bizim ülkemize de pek yabancı değildi doğrusu:

Sürekli kolaycılığa kaçar, bu meyvenin (çocuğun) pişmesini, yetişmesini bekleriz. Yetiştikten sonra da bize gelmesini diler, ondan nasıl yararlanacağımızı planlarız. Evet, bu bizim klasik bakış açımız.

İran'a -günümüz anlamında- çocuk edebiyatının, oryantalistlerin eliyle geldiğini; çocuk edebiyatını kapsayan halk masalları ve anlatılarının eskiden de olduğunu ama dağınık bir şekilde bulunduğunu; modern dönemle ilkin halk masallarının toplanarak çocuğa sunulduğunu ve şiirler, halk masalları, tiyatro metinlerinin hazırlandığını vurguladı. Çağdaş çocuk edebiyatının, ilk önce tercüme akımıyla başladığını belirttiikten sonra ülkesinde, çocuk edebiyatının ilk dönemlerinde en büyük sorunlardan birisinin “büyüklerin kendi düşündüklerini çocuğa verme isteği” olduğuna dikkat çekti:

Büyükler, biz nasıl düşünüyorsak çocuklar da öyle düşünsün istiyorlardı. Neye sahipseler çocukların da onun gibi olmasını bekliyorlardı. Mesela büyüklere söylenecek sözleri çocuklara söylediler. Dolaylı anlatımda en büyük malzeme çocuğu, çocukları kullandılar.

Meşrutiyet'ten sonra İran'da “Çocuk Kitapları Şurası”nın kurulduğunu, bu şuranın özellikle öğretmen ve eğitimcilerinden oluştuğunu; uluslararası kuruluşlarla da irtibatlı çalıştığını belirtti. Bu kurulun en önemli çalışmalarından birisinin de “çocuk edebiyatını teorize etmeleri ve akademik alana çekmeleri” olduğunu; çocuk edebiyatı alanında uzman görüşleri bildirdiğini; ayrıca özel bir şura olarak devlete bağ-

lı olmadığını vurguladı. Bu şura ile ilgili diğer önemli nokta da “her görüşten insan” a yer verilmesiydi.

Bunun dışında bir diğer kurulun “Çocuk Düşünce ve Geliştirme Vakfı” olduğunu anlattı. Akademisyenlerden oluşan bu vakıf, Şah'ın karısı Ferah Pehlevi tarafından kurulmuş. Çocuğa hitap eden yazarların da buluşma noktası olmuş. Bugün İran'da çocuk yazarı, yönetmen vs. kim varsa bu kuruldandır. Ayrıca kurul, geniş maddi imkânlarla da sahip olduğu için pek çok çalışmaya imza atabilmiş (sinema, kitap basma vs.). İran'ın en ücra köyüne kadar kütüphane götürerek çocuk okuyuculara ulaşmış. Kermani, “Genel olarak söyleyeyim, benim ülkem çocukları, bugün çocuk edebiyatına aşına olmuşlarsa bu iki bağımsız kurulun çalışmaları ile olmuşlardır” cümlesiyle bu iki kuruluşun İran'da çocuk edebiyatına hizmetlerinin önemine dikkat çekti.

Kermani'nin sunumundan sonra sohbet, katılımcıların soruları doğrultusunda devam etti. Kitaplarındaki çocuk dilini nasıl oluşturduğunu, hikayelerin nasıl olması gerektiğine dair düşündüklerini, İran'daki modern edebiyatın durumunu ve daha pek çok merak ettiğimiz soruyu hiç çekinmeden sorabildik. Ayrıca dikkatli okurlar olarak, *Mecit'in Maceraları*'ndaki Mecit'in yazarın kendisi olduğunu teyit ettirmeyi de ihmal etmedik.

Yazı serüvenini özetlemesi ve genel mânâda okurların yazarı tanıması adına Kermani sohbetinden, bazı altı çizili satırlarımı da aktarmak gerekli ve yerinde olacaktır düşüncesindeyim:

Sade yazmak için çaba sarf etmiyorum. Olduğumu yazıyorum. Dünyaya bakış açım da bu-

dur. Bunu kimseye öğretemem, bu bakış açısı benim zatumda olan bakış açısı. Düşüncemi en sade cümlelerle, en sade anlatımla nasıl anlattıysam öyle yazarım. Çok doğal sözcükleri kullanırım. Herkesin anlayabileceği şekilde yazmaya çalışırım.

Çocuk gibi düşünüyorum.

Genelde beni şöyle betimlerler: Yazdıkları gibi olan adam.

Çocuklar Allah'ın yarattığı en arı duru en temiz varlıklardır. Bu varlıklar üzerinden neden savaş, ideoloji vs. yürütelim. Biz de bu temizliğiyle kabul edelim onları. Çocuklara karşı sadakati gösterilebilir çok önemlidir. Hiçbir zaman çocuklardaki sadakati ve temizliği bozmayalım.

Ne zamanki biz, bir yazının kim tarafından yazıldığına bakmadan güzel olup olmadığını sorgularsak o zaman çocuklarımıza bir şeyler verebiliriz. Kimin yazdığına bakmadığımız güne gelsek işte o zaman başarılı oluruz.

Tandır kitabının girişindeki, Berlin'de ödül alırken yaptığı konuşmasında "Ben, insan zihninin şiir ve hayallerle dolu olduğu bir ülkedenim. Yaşama ve etrafa bakıp öyküler yazan çocuk ruhlu bir yazarım" diyerek nasıl tam da çocuk gibi düşündüğünü ve hangi pencereden yazdığını çok güzel özetleyen Kermani, sohbeti, kitaplarından bazılarını imzalayıp Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesindeki Çocuk Edebiyatı Kitaplığına hediye ederek ve memnuniyetlerini belirterek sonlandırdı.

Ahmedî Divanı'nın Tahlili

Melike Erdem Günyüz

12 Kasım 2009

Değerlendirme: Sena Tekcan

Melike Erdem Günyüz, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı bünyesinde hazırladığı "Ahmedî Divanı'nın Tahlili" başlıklı doktora tezini sundu.

Ahmedî, eğitimini Mısır'da, Memluk Türkleri döneminde yapmış bir âlimdir. Bizde divan şiirinde hep Fars edebiyatı referans gösterilir. Oysaki Ahmedî, Arap edebiyatından ve Türk kültüründen motifleri şiirlerine taşır. Fetret Devri'nde yaşamış olması nedeniyle beyliklerde gezmiş ve şehzade eğitimi ile ilgilenmiştir. Aynı zamanda hekim olması sebebiyle de toplumla iç içedir.

Eski Türk edebiyatını anlamak için elimizin altındaki birinci elden ilk kaynağın *Ahmedî Divanı* olduğunu vurgulayan Günyüz, tez çalışmasında şairin dünyasını bir bütün olarak algılamaya çalışarak diğer tahlillerden farklı bir çalışma ortaya koymaya gayret ettiğini ifade etti. Ancak her şeye rağmen modern yaşamın, zaman olgusunun ve kelimelerde yaşanan mânâ kaymasının divan şiirini anlamayı olumsuz etkilediğini örneklerle açıkladı.

Tezin hazırlanmasında *Marifetnâme*'de uygulanan metodu benimseyerek başarılı bir sistem uygulamış; zira çalışmanın sonucu itibarıyla *Ahmedî Divanı*'na ait herbir bahsin fişlendiğini ve başlıklandı-

Eski Türk edebiyatını anlamak için elimizin altındaki birinci elden ilk kaynağın *Ahmedî Divanı* olduğunu vurgulayan Günyüz, tez çalışmasında şairin dünyasını bir bütün olarak algılamaya çalışarak diğer tahlillerden farklı bir çalışma ortaya koymaya gayret ettiğini ifade etti.

ğını, ayrıca tüm benzetme, tabir ve terimlerin indekslendiğini belirtti.

Ahmedî'nin hekim olmasına büyük bir önem atfettiğini, divanda yer alan tababetle ilgili bahis üzerinde ise özellikle durduğunu ifade eden Günyüz, İstanbul'da düzenlenen *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi*'nde konu ile ilgili bir bildiri de sunmuş. Divanda çok sayıda tıp terimi geçince çalışmanın selâmeti açısından Günyüz, uzunca bir süre tıp tarihi yazmaları okumuş. Zira bir metnin tahlilini yapabilmek için o devrin sosyal, kültürel hayatını, musikisini, tababetini, gelenek ve göreneklerini, ahlâk anlayışını, tasavvufun hangi merhalede olduğunu bilmesi gerektiğini belirtti. "Kullanılan ifadelerin hiçbirisi tesadüfî değil, gerçek hayatta mutlaka bir şeye tekabül ediyor ve bunun aynı şekli ile şiire yerleştiğini görüyorsunuz" diyerek bunun divan şiiri-

nin hayattan kopuk olduğu iddialarını bertaraf eden bir durumu ortaya çıkardığına dikkat çekti.

Divan Edebiyatı ile ilgili ortaya konulan fotoğrafın tek amacının malzemeyi deşifre etmek olmasının ciddi bir sıkıntı olduğunu, "Ahmedî'nin kim olduğunu, neler yaptığını söyleyebilmiş olsam da sorun hâlâ Ahmedî'yi bütüncül bakış açısıyla bir yere oturtamamış olmamdır" diyerek açıkça ifade eden Günyüz, bunu söyleyebilmek için bir metodumuzun, karşılaştırmalı edebiyat geleneğimizin olmasından yakınıyor. Bu noktada yol kat edebilmek adına kendi metodumuzu oluşturmamızın gerekliliğinden bahsederek en pratik çözümün yurt dışında yapılan çalışmalarını gözlemleyip uygulamak olduğunu düşünmekte.

Fotoğrafta Bakış ve Anlam İlişkisi **Yusuf Yakup Türkoğlu**

3 Aralık 2009

Değerlendirme: Ayşenur Gönen

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin Kırkambar etkinliklerinin 2009'daki son konuğu Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde hazırladığı "Fotoğrafta Bakış ve Anlam İlişkisi" konulu yüksek lisans teziyle Yusuf Yakup Türkoğlu idi.

Bakış meselesinin sadece fotoğrafta değil, bütün görsel sanatlarda iletişimin temel aracı olduğu ka-

Bakış meselesinin sadece fotoğrafta değil, bütün görsel sanatlarda iletişimin temel aracı olduğu kabulü ile söze başlayan Yusuf Yakup Türkoğlu, sunumunu bu kabulün temellendirilmesi bağlamında sürdürdü.

bulü ile söze başlayan Türkoğlu, sunumunu bu kabulün temellendirilmesi bağlamında sürdürdü.

İlkel dönemden Rönesans'a ve on yedinci yüzyıla uzanan ve anakronik sıçramalarla devam ederek iki bin beşyüz yıllık tarihinde insanın nesneyle diyalog kurmasının bir kanalı olarak göz ve anlam ilişkisi üzerinde bol örnekli bir sunum gerçekleştirdi.

Sözlü sanatın, yazının kayıt altına alınmasına kadar materyal olarak bir karşılığının olmadığını dile getirerek Babil'den kalan heykel ve maskelerden Eski Yunan'a, Mısır'daki Nefertiti resimlerine, Honduras'taki tanrıça betimlemelerine ve Ortaçağ maskelerine kadar genişlettiği örneklerinde bu eserlerin tümünün tasvirlerinde merkezi unsur olarak 'göz'ün kullanımıyla ilgili bir giriş yaptı. Bu maskelerin ve heykellerin neredeyse üçte birini kaplayacak ölçekte kullanılan göz figürlerinin coğrafi anlamda birbirinden uzak pek çok çağdaş kültürde de benzer bir önemde kullanıldığını söyleyen Türkoğlu ruhun dışarıya bakan yönü olarak gözlerin hâlen iletişim dilinde ne şekilde kullanıldığını ilgili tezler ve örnekler üzerinden sunumunu sürdürdü.

Kayıtlı tarihte iki bin beş yüz yıldır gözün nasıl görüldüğü üzerine üretilen teorilerden "camera obscura"ya gelene kadar göze yapılan atıflara; "gören ve gözetken bir nokta" olarak tanı tasavvurlarının oluşumuna ve gelişimine uzanan okumalar yapan müzakereci on altıncı yüzyıldan itibaren fizik kurallarının bu ilişkiye nasıl bir boyut kattığını yönünde değerlendirmelerde bulundu.

Bir göz görüntüyü nasıl oluşturuyorsa kamera da öyle oluşturmaktadır diyerek fotoğrafın tarihine değinen Türkoğlu fotoğrafı ortaya çıkaran teknik

gelişmelere giriş yaptı. *Foton-grafi* (ışıkla yazı yazmak) anlamındaki kelimeyle tanımlanan bir teknik olarak fotoğrafın -ismi de dâhil- kullandığı terimlerin tamamını başka disiplinlerden ödünç aldığını söyleyen müzakereci, kameranın görme biçimini tektipleştirmesine yönelik eleştirilerini de sıraladı. "Ben gittim, gördüm. Görmeye değer olan budur" şeklinde formüle edilebilecek bir tutumun gelişmesine vesile olmasıyla bakış-anlam ilişkisine yeni bir boyut getiren fotoğrafın mekanik bir göz olarak kültür tarihindeki önemine değindi.

"Görmek" ve "bakmak" arasındaki ilişkinin etimolojisine dair tahlillerle sunumunda ikinci bir aşamaya geçen Türkoğlu, Doğu-Batı arasındaki görme biçimlerine yönelik farklılaşmaya minyatürün görme biçimiyle Batı resmindeki perspektif ölçekleri üzerinden açıklamalar getiren Türkoğlu anlam-gerçek ilişkisinin tek bir biçimde açıklanamayacağına dair görüşlerini sundu.

On dokuzuncu yüzyıla geldiğinde duyuların ayrıştığından ve görmenin dokunmayla tamamlanan bir duyu hâline geldiğinden, bunun da görmeyi felsefenin konusu hâline getirdiğinden söz eden müzakereci, bunu iletişimin tarihinde bir kırılma noktası olarak tanımladı. Fotoğrafın bu kırılma üzerindeki etkisi ve katkısından, bu etki ve katkının nasıllığından, üretilmiş nesnenin bir yorumu olarak fotoğrafın kültür tarihi içerisindeki yerinden sözetti. Organ olan gözle bağımsız göz arasına giren mekanik bir göz olarak fotoğraf makinesinin geliştirdiği üç bakış türünden bahsetti.

1. Ben diyen bakış: Figürün tamamen bize döndüğü ve iki kulağı da görebildiğimiz iktidar bakışı.

2. Sen diyen bakış: Kadrajın dışında bir noktaya bakan, gözüün hareketinin baştan, başın hareketinin gövdeden bağımsız olduğu bakış. Oryantal bakış.
3. O diyen bakış: Profilden bakış. Nesnenin sizinle herhangi bir iletişim kurmadığı, sizi muhatap almadığı bakış. Kralların portrelerinde ve İsa figürlerinde kullanılan bakış. Minyatürde kullanılan bakış da bu bakıştır.

Nesneyle göz arasındaki diyalogun tekilleşmesine sebebiyet veren bu tek taraflı iletişimin nasıl felsefenin konusu hâline geldiği hakkında felsefecilerden ve sanatçılardan yaptığı alıntılarla açıklamalarını destekleyen Türkoğlu, dinleyicilerden gelen soru ve katkılarla sunumunu sonlandırdı.

SAM Mimari Düşünceler

Kültür ve Mimari: Kültürel, Dinî ve Mimarî Etkileşim; Cumhuriyet'ten Günümüze Cami Mimarisinin Değişim ve Gelişim Süreci Sadettin Ökten

18 Kasım 2009

Değerlendirme: Kübra Turanlı

Mühendislik Fakültesi'nden Mimarlık Fakültesi'ne 60'lı yıllarda intisap eden, Osmanlı bakiyesi zevâtın tavrını yakinen bilen, cami pratiğini yaşamış bir ai-

levî gelenekten gelen ve camiyi kullanan biri olarak Prof. Dr. Sadettin Ökten, Sanat Araştırmalar Merkezi bünyesinde hazırlanan "Mimari Düşünceler" adlı programın ilk konuğuydu. "Kültür ve mimari" ekseninde cami mimarisi üzerine yaptığı sunumda bu konudaki bilgi birikimini ve önemli tespitlerini bizlerle paylaşan Ökten, ilk olarak cami mimarisinin klasik dönemdeki tasavvuruna ve klasik dönemden günümüze cami mimarisinin işlevselliğindeki değişkenliğe vurgu yaptı:

Bize ait bir dinî mimariden söz edildiğinde bu yalnızca cami mimarisinden ibaret değil elbette. "Dinî mimari" denildiğinde bir dünya ifade edilmekte aynı zamanda. Osmanlı geleneğine bakıldığında cami inşasının yanında bir kompleks tasavvurunun da mevcut olduğu görülmektedir. Camiyle beraber hazire, medrese ve içerisinde dârülkurra, dârülhadis, türbe ve son olarak tekke. Bütün bunlar, belli bir dünya görüşünün, bir rengin, eğitimin, belli bir fonksiyonun, bir kokunun insanlara sinmesi için inşa edilen mekânlar. Bir medeniyet algısının belli bir inancı ve duygusallığı insanlara vermek için ortaya koyduğu bu yapılar kompleksi, klasik dönemde planlı bir şekilde değil, hayatın akışına göre gerektiği yerde gerektiği kadarıyla inşa edilirdi. Çünkü planladığımız anda istikbali bir kalıba döküyorsunuz demektir ki mimarlığın da en zor tarafı bu belki. Yine aynı dönemde günümüzdekinin aksine camiler, namaz vakitleri haricinde kapısına kilit vurulan mekânlar değil, yirmi dört saat açık bulunan, ibadet haricinde müdavele-i efkâr, müsâferet, müşâvere yapılan, gerçek mânâda "yaşayan" mekânlar olduğu görülmektedir.

Sadettin Ökten'e göre dikkat çekici bir başka husus, İslâm şehirlerinde caminin yeri ve silueti itibarıyla şehre bir espri katmasıdır. Cami harimindeki bütün espriye tezyinatta değil, mimarî öğelerin tenasübünde yatar. Tezyinat yalnızca işin makyajıdır, daha fazlası değil.

“İslâm düşüncesi gayba imanı rasyonalize etmeyi öneriyor bizlere” diyerek sözlerine devam eden Ökten, İslâm geleneğinin mimariye yönelik fonksiyonel etkilerine ve buradan hareketle ibadet, cemaat ve mekân algısıyla ilgili önemli noktalara değindi:

Müşahhas dünyayla gaybı yakalamak mümkün değil, o sebepten bizde tecrid, soyutlama ve izole etme esastır. Mekânın ışıkla, sesle, cisimle ve şekille sizi buna hazırlaması lâzım. İslâm bir vahdet dini ve onun yanında bir cemaat dini de aynı zamanda. Cemaatle beraber yaşanan, icra edilen ruhsal deneyimin cemaatle beraber gerçekleştiği ruhsal ve bedensel bir seremoni. Mekân, bize bir cemaatin varlığını her zaman hatırlatacak; ancak yine aynı mekân, bize bu cemaatin içinde adeta büyük bir ırmağın içinde tek bir katre olduğumuzu da anımsatacak. Tek hedefe yönelme, yani bir mihraba yönelme, vahdeti hissetme, mekânın size sunduğu olanaklarla da doğrudan ilişkilidir. Kadim camilerden içeri girildiği zaman üç ayrı mekândan geçilir *dış avlu*, *iç avlu* ve *harim*. Her adımda dış dünyayla olan ilişkini kademeli olarak kopararak ibadet için gerekli dinginliğe ulaşılır. Selçuklu camilerine baktığında ulu camilerde direkler olduğu görülür. Mekânı ve cemaati bölümlere ayıran bu direkler o dönemde yapısal bir gerekliliktir. Ancak kubbe bu yapısal gerekliliği ortadan kaldırmıştır. Bugün Selimiye'ye girildiğinde mekân bir bütün olarak algılanır. İşte bu, mimarî bir mükemmeliyettir.

Ökten'e göre dikkat çekici bir başka husus, İslâm şehirlerinde caminin yeri ve silueti itibarıyla şehre bir espri katmasıdır. Cami harimindeki bütün es-

priye tezyinatla değil, mimarî öğelerin tenasübünde yatar. Tezyinat yalnızca işin makyajıdır, daha fazlası değil.

Son olarak mimarî bir ürünün ortaya çıkmasında gerekli gördüğü süreci belirten Ökten, *toplumsal mutabakat*, *kurucu iktidar* ve *kaynak ihtiyacının* önemine değindi. Ökten'e göre bir mimarî eser toplumun, mahşeri ihtiyacın, mahşeri estetiğin aynasıdır. Medeniyetin özgün zamanlarında ortaya çıkan mimarî eserler o medeniyet tasavvurunun toplumsal mutabakatından sonra mekâna yansıyan izdüşümleridir. Bugün de durum aynıyet kesbetmiştir. Günümüzde “varoş camileri” diye nitelenen camiler yapılıyorsa bunun muhakkak bir sosyal tabanı var. Toplumsal mutabakatın ortaya koyduğu mahşeri bir irade, bunun hayata yansımaları için bir kurucu iktidar ve bu iktidarın gerçekleşebilmesi için kaynak ihtiyacı. Bu üç unsur olmadan mimarî bir eser ortaya koymaya çalışmak sağlıklı sonuçlar doğurmamıştır.

Yapılan restorasyonlarda eserlerin özüne sadık kalınıp kalınmadığına yönelik gelen bir soru üzerine Sadettin Ökten, eserlerin özüne sadık kalınmadığını ve bunda en önemli nedenin o dönemin ruhuna yabancılaşmak olduğunu ifade etti. Eserin komponentlerini bilmenin gerekliliğine vurguda bulunarak günümüzde restorasyon uygulamalarında işin ruhî yönünden çok maliyetine önem verilmesinden kaynaklanan ârazilara dikkat çekti. Ayrıca restorasyon sonrasında yapının kullanılabilirliğinin de önemli olduğunu, ihyâ edilip bir kenarda unutulmuş yapıların kullanılmadığı takdirde hebâ olduğunu belirtti. Restorasyonlarda her ne kadar öze

sadık kalınmayışın olumsuzluklarına vurgu yapsa da restorasyon uygulamalarının gerekliliği üzerinde duran ve gelecek nesillere dair ümitvar söylemleriyle dikkat çeken Ökten, oldukça verimli geçen sunum süresince latif tavrıyla da dinleyenleri cezbetti.

Türkiye Mimarlığı: Türkiye’de Mimarlığı Kimlik Bağlamında Tartışmak Uğur Tanyeli

16 Aralık 2009

Değerlendirme: Fe y z a K ö s e

1870’den bugüne mimaride kimlik tartışmasını değerlendiren Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü hocalarından Prof. Dr. Uğur Tanyeli, mimarlığa ilişkin yeni bir tartışma alanı ortaya koydu. Geleneksel dünyadaki *aidiyet* kavramına ve modernite ile inşa olunan *kimlik* kavramına açıklık getirerek, Türkiye mimarlığında bu tartışmanın hangi zeminde ve nasıl ortaya çıktığını, mimarlığa form olarak ne zaman ve hangi biçimlerde yansıdığını görsel sunumlarla örneklendirerek değerlendiren Uğur Tanyeli, kendi pozisyonunu da Hintli Sosyal Bilimci Homi Bhabha’nın *kimlik* tanımını referans alarak tartışmaya açtı.

Mimarlıkta *kimlik* konusunun bütün toplumlara ve bütün çağlara yayılan bir yönü olduğu fikri hâkim

olsa da, Tanyeli’ye göre modernite ile ortaya çıkan kimlik tartışması bağlamında değerlendirilmelidir. Modern öncesi dönemde insanların buldukları yerde kendilerini ait hissettikleri toplumsal ve kültürel bütünler olduğunu ve bu yapıların *kimlik* olarak ifade edilmediğini belirten Tanyeli, bir mimarlık tarihçisi olarak -sosyal bilimci olmadığını da belirterek- “aidiyet yapıları” ve “kimlik yapıları” başlığı altında yaptığı iki farklı tanım ile konuyu açıkladı.

Aidiyet, kişinin geleneksel dünyada nereye ait olduğu konusunda kuşku duymadan, hangi toplumsal ve kültürel bütüne ait olduğunu tartışmaksızın bilme hâlidir. *Gemeinschaft* türü örgütlenme olan bu toplumsal cemaatçi yapıya dâhil olduğunuzu fark ettiğiniz andan itibaren aidiyet sorununun dışında kalırsınız. Bu yapı içinde nereye ait olduğunuzu karar verememe gibi bir durum söz konusu olmadığı gibi, sizin dışınızda tanımlanan bu durumda “ben kimim” sorusuna da imkân yoktur. Mesela Osmanlı dünyasında bir Boşnak, Rum ya da Arnavut çocuğu devşirilerek yirmi yıl sonra vezir-i a’zamlığa atanabilir ve bu, onun için travmatik bir durum oluşturmaz. Tanyeli, en azından kamusal alanda böyle bir sorunun olduğuna dair günümüze ulaşan bir belgeye rastlamadığını ifade etti.

Bu *gemeinschaft* türü örgütlenme biçimi çözülme-ye başladığında; yani “ben kimim” sorusu sorulmaya başladığı andan itibaren kimlik tartışması gündeme gelir. Kişinin -nesne gibi- nereye ait olduğunu ya da nereye ait olmadığını görme durumu kimlik yapılarının inşa olunmasıyla ortaya çıkıyor. Başka bir zeminde oluşan kimlik yapıları aidiyet yapılarının yerini alarak modernitenin “ben” tanımını

Uğur Tanyeli, geleneksel dünyadaki *aidiyet* kavramına ve modernite ile inşa olunan *kimlik* kavramına açıklık getirerek, Türkiye mimarlığında bu tartışmanın hangi zeminde ve nasıl ortaya çıktığını, mimarlığa form olarak ne zaman ve hangi biçimlerde yansıdığını görsel sunumlarla örneklendirerek değerlendirdi.

inşa eder. Çeşitli kültür alanlarında, eğitimde, mimarlıkta, edebiyatta, gündelik yaşamda ve inançlarımızın içinde her defasında bu tartışma üzerinden kimliği ve kimlikleri yeniden üretir hâle geliriz.

Osmanlı dünyasında kimlik tartışması ne zaman ortaya çıktıysa mimarlıkta da o zaman ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın mimarlık alanında tespit edildiği ilk metin Halil Ethem ve bir grup mimarın hazırladığı içinde Osmanlı mimarlığına ilişkin açıklamaların olduğu ve Osmanlıya ait bir grup yapının rölövelerinin çizili olduğu 1871 tarihli *Usûl-i Mimarî-i Osmanî* adlı kitaptır. Kitabın başında Osmanlı mimarlığı ile ilgili tartışma oluşturacak çeşitli argümanlar yer almaktadır. Kitapta Halil Ethem, III. Selim döneminden itibaren yabancı mimarları içimize soktuğumuzu ve onların estetik zevklerine göre binalar yaptığımızı, kendi mimarî alt yapımızı kaybettiğimize dair ifadeler kullanmıştır. Ayrıca Ermeni mimarların Osmanlı mimarlığına vakıf olmadıkları için Osmanlı mimarlığının bozulmasında rol oynadıklarını ifade eden açıklamalar mevcuttur. Kitapta Ermeni mimarların da yer alması bu düşünceyi çok çelişkili bir yere oturtur. Osmanlı'nın hemen her döneminde var olan yabancı mimarlar ya da Ermeni mimarların bu dönemden sonra bir sorun ve bozulma olarak görülmesi kitap içinde bir kimlik tartışması olarak karşımıza çıkar. Bu tartışma *ben* ve *öteki* yarılmasına işaret eden bir zemin de meydana getirir. Metinde bir grup mimar artık *öteki* olarak nitelendirmektedir. Bu *öteki* mimarlar ortaya koydukları mimariyle Osmanlı mimarlığını bozarken, diğer taraftan bu tartışma içinde Osmanlı kimliği ve Osmanlı mimarlığı da inşa etmişlerdir. Bu durumda “bozulan ne?” sorusuna

bozan üzerinden bir tarif yapıldığını ifade ediyor Tanyeli.

Usul-i Mimarî-i Osmanî uzun yıllar boyunca kullanılacak olan Türkiye'deki ulusalcı dilin bütün verilerini ve ulusalcı biçimlerin mimarî kökenini de içermektedir. Sonraki dönemlerde ulusalcı tartışma üzerinden mimarlık üretenler, ulusalcı üslupta mimarlık üretebilmek için gerekli olan önceki dönemlerde yapılmış tarihsel mimarî biçimin malzemesini, büyük ölçüde, bu kitaptaki çizimlerden almışlardır. Mimarlık özelinde ilk kimlik tartışması 1870'de Halil Ethem'in bu metni ile başlamış olsa da bu dönemdeki pek çok mimar Ermeni ya da Avrupalı yabancı mimarlar olduğundan bu dilin mimariye yansımaları aynı dönemde olmamıştır. Ancak Türkler mimarlık eğitimi alıp yapı üretmeye başladığında, inşa ettikleri yapıların mimarî biçiminde ulusalcı anlayışın formlarını görmeye başlarız.

Tanyeli sunumun devamında yapı görselleri üzerinden kronolojik bir değerlendirme sundu. Birinci Ulusal Mimarlık, İkinci Ulusal Mimarlık ve bu iki dönem arasında yapılan yapıları örnekler üzerinden açıkladı. Yapıların estetik biçim özellikleri, biçimleri üzerinden dolaylı olarak anlamları, mimarın, mimarının yaptığı yapı üzerinden söyledikleri, mimarlık tarihi sınıflandırmasında konumlanan yerleri özelinde değerlendirdi. Tanyeli, kimlik tartışmalarından hareketle yapılanların, ayrıca inşa edilmek ve topluma zorla kabul ettirilerek istenen kültürel bir iktidarın da yansımaları olduğuna dikkat çekti. Son olarak kimlik kaygısı taşımaksızın başka kavramsal kaygılarla yapılan mimarî örnekler üzerinden sunumunu tamamladı.

SAM Panel

Türk Sineması Nereye? Asuman Suner, Nezh Erdoğan, Zahit Atam

5 Aralık 2009

Değerlendirme: Burcu Kayışoğlu

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi -bünyesinde faaliyet gösteren *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*'nin 14. sayısının dosya konusuna paralel seçilen- "Türk Sineması Nereye?" başlıklı bir panel düzenledi. 30 Kasım 2009 tarihinde aramızdan ayrılan Ahmet Uluçay'a ithaf edilen panelde 2008-2009 vizyonu ağırlıkta olmak üzere Türk sinemasının geldiği nokta tartışıldı. İhsan Kabil'in oturum başkanlığındaki panelin katılımcıları seçtikleri kavramlar üzerinden bir anlam haritası çıkararak hâkim paradigmalar dâhilinde Yeni Türk Sineması'nın yolculuğunu masaya yatırdı. Asuman Suner "Yeni Popüler Filmlerde Nostalji, Milliyetçilik ve Oldurulamayan Modernlik", Nezh Erdoğan "Yeşilçam Sonrası Yeni Sinema", Zahit Atam ise "Son Dönem Türk Sinemasında Siyasal Söylem" başlığıyla sunumlarını gerçekleştirdi.

Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak filmiyle tanıdığımız Ahmet Uluçay'ın anısına kısa filmlerinden ve 2003 yılında Bilim ve Sanat Vakfı'nda yaptığı söyleşiden kısa kesitlerin sunulduğu sinevizyon görüntüsü ile program başladı.

Oldurulamayan modernlik kavramını Özkan Uğur'un "Olduramadım" adlı şarkısından ödünç alan Asuman Suner'e göre bu şarkının sözleri Türkiye'nin modernlik deneyimine, özellikle de yaşadığımız 2000'lerdeki modernlik deneyimine ilişkin algımızı çok iyi yakalamıştır.

Yeni popüler filmlerde nostalji, milliyetçilik ve oldurulamayan modernlik

Oldurulamayan modernlik kavramını G.O.R.A.'nın soundtrack albümünde yer alan bir şarkıdan, Özkan Uğur'un "Olduramadım" adlı şarkısından ödünç alan Asuman Suner'e göre bu şarkının sözleri Türkiye'nin modernlik deneyimine, özellikle de yaşadığımız 2000'lerdeki modernlik deneyimine ilişkin algımızı çok iyi yakalamıştır. Suner, bu kadar yol alınmasına karşın Türkiye'nin modernliğinin bir türlü oldurulamadığını ve bu oldurulamayanın parodisini yapmayı en iyi başaran filmin *Recep İvedik* olduğunu ifade etti.

Peki Recep İvedik ve benzeri filmlerde bu kadar komik olan nedir? İnsanlar bu filmlere niye bu kadar çok gülüyor? Çünkü bu filmlerin tümünde sunulanlar son derece aşına durumlar; Türk

Nezih Erdoğan'a göre yeni Türk Sineması Yeşilçam'a referansları olan ve Yeşilçam'ın havasını kullanan Yavuz Turgul'un *Eşkıya* filmi ile başlatılabilir. Bu sanki bir dönüm noktası olur. Çünkü sinema seyircisinin sinema salonlarına dönmeye başlamasıyla örtüşür.

olma hlleri, Türkiye toplumunun hlleri. Bu filmlerin herbiri farklı şekillerde o aşına durumları samaladıştırıyor, aşırılaştırıyor ve orada oldurulamayanı biraz daha açığa çıkarmış oluyor.

Suner'e göre bu, sarkacın sadece bir yanı... Diğer yanda ise farklı bir yere, biraz nostaljik biraz da milliyetçi bir noktaya savruluş var; yani her ne kadar oldurulamayan bir modernlik sözkonusu ise de "aslında biz iyiyiz, son kertede bizle ilgili olan öz, iyi bir öz" noktası... Bu erevede, Suner, son dönemin en çarpıcı filmi olarak gördüğü *Devrim Arabaları*'nı ele aldı. Komedi filmi olarak algıladığı filmin "Türkiye'de modernlik niye başarılı olamadı?" sorusunu sorduğunu, biraz mahcup bir telaffuzla verilen cevabın ise Türkiye'de teknolojinin gelişmesini istemeyen dış glerin manipülasyonu olduğunu belirtti. Komedi olmayan ama Suner'e göre o komedi halkasını tamamlayan bir başka film de *Kurtlar Vadisi-Irak*. Bu film de oldurulamayan modernliğin nedenlerini araştırırken tıpkı *Devrim Arabaları* gibi dışarıya işaret ediyor.

Sonuçta oldurulamayan modernlik, komedi filmleri bir yana politik filmlerde de "komedi" hâli olarak ortaya çıkmakta. Bu filmlerdeki modernliğin oldurulamamasının ancak bir komedi etkisi yarattığını belirten Asuman Suner, özellikle de komik etkinini yarattığı yerlerde oldurulamayan modernliğe dair çok ciddiye alınması gereken bir potansiyel taşındığını ifade etti.

Yeşilçam ve ardından bir nesil

İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde hâlen dekan olarak görevini sürdüren Prof. Nezih

Erdoğan, Türkiye'de ilk Sinema-TV okulu mezunları arasında. O dönemde Türkiye'de okuyan bir Sinema-TV ğrencisi olarak, işe Yeşilçam'ı reddetmekle başlamak istemiş. Bunun da bir sebebi varmış: O dönem pek çok kesimden insan, Yeşilçam'ı reddetmek, Yeşilçam'a sırtını dönmek, başka bir sinema yapmak iddiasındaymış. Tabii ki diğer yanda da Yeşilçam'ı hararetle savunanlar varmış.

İnsanların Yeşilçam ile olan derdinin çok yakın bir zamana kadar sürdüğünü belirten Erdoğan, yakın bir geçmişe kadar hem bu filmleri yeniden yapmak hem de onların çok daha kötü olduğunu düşünmek gibi problemleri bir ilişkinin var olduğunu, ama şimdi daha olgun ve daha barışık bir ilişki kurulmaya başlandığı tespitinde bulundu.

Erdoğan'a göre Yeni Türk Sineması, Yavuz Turgul'un *Eşkıya* filmi ile başlatılabilir. Bu sanki bir dönüm noktası olur. Çünkü sinema seyircisinin sinema salonlarına dönmeye başlamasıyla örtüşür. Her ne kadar Yeşilçam sonrası döneme ait olsa da, sonuçta Yeşilçam'a referansları olan ve Yeşilçam'ın havasını -buna *modalite* ya da *tip* de diyebiliriz-kullanan bir filmidir *Eşkıya*. Sonrasında Yeni Türk Sineması'nda birçok filmde de yine bu melodramatik yapının kullanıldığı ya da referans olduğu grlmektedir.

Yeni sinema örneklerinde gördüğümüz "biz aslında iyiyiz" vurgusu da aslında Yeşilçam'dan miras. Dolayısıyla Yeşilçam'ın hayaletlerinin bugünkü Türk sinemasında hâlâ hâkim olduğunu söylememiz mümkün. Buna eleştirel bir bakış geliştirmek gerektiğini düşünen Erdoğan, her halükârda gerginli-

Zahit Atam, Avrupa'nın en önemli sinemalarından birine sahip olmamıza karşılık Türkiye'de asıl yoksulluk çektiğimiz şeyin, yaratıcı edim değil, düşünen ve çözümleyen edim olduğunu vurguladı.

ğın ortadan kalkmasını, Yeşilçam ile ilişkilerin devam ediyor olmasını olumlu değerlendiriyor. Bunun da sebebi, bugün kendine güvenen, her şeye rağmen özgüveni artmış bir sinemanın var olması. Çünkü özgüveni artmış bilinçler ya da bünyeler başkalarıyla daha barışık ilişkiler kurabilir. Bu çerçevede Erdoğan, Türk sinemasının daha yumuşak, daha sakin, daha barışık bir karakter geliştirmekte olduğunu düşünüyor.

Sunumunun sonunda asıl meseleye değinmek adına üniversiteden gelen birisi olarak açıkçası hem iğneyi hem de çuvaldızı üniversiteye batırmak istediğini belirtti. "Türk sineması nereye?" sorusuna bitişik olarak "Türk sinema eleştirisi ya da teorisi nereye?" sorusunu ekleyerek yeni bir tartışma konusu ortaya koydu:

Yazarlarımız, akademik şahsiyetlerimiz, hocalarımız bize Türk sinemasında olup bitenleri anlamamıza yardımcı olacak gerçek eleştirel aygıtı verebiliyorlar mı? Bizi donanımlı kılacak yazılar yazıyorlar mı?

Oturulamayan film eleştirileri

Son konuşmacı, sinema yazarı, Zahit Atam ise Türkiye'de *eleştiri* teriminin henüz zihinlerde netleşmediğini ve çok başarılı bir filmi dahi çok uç ve alakasız noktalarla eleştirecek kadar acımasız bir izleyici ve eleştirmenin sözkonusu olduğunu ifade ederek sunumuna başladı.

"Yeni Türk Sineması"nın 1994 yılında Zeki Demirkubuz'un *C Blok'u*, Yeşim Ustaoglu'nun *İz'i* bir yıl sonra da Nuri Bilge Ceylan'ın *Koza* filmi ile başladı-

ğını düşünen Atam, tarihsel olarak bakıldığında Yeşilçam tarzı üretim modelinin aşağı yukarı 1988-89 yıllarında sona erdiğini öne sürdü. O tarihten sonra yeni bir üretim modeli gerçekleşir, sermaye kendisini sıfırdan, yeniden inşa eder. Ayrıca bugün Türk sineması hem estetik hem teknik hem siyasî söylem hem de dünya görüşü olarak ele aldığı toplumu yansıtmaya açısından da farklı bir söyleme girmiş durumdadır.

Yeni Türk Sineması'nın siyasal söylemi tek bir odak üzerine toplamadığını belirten Atam, Yeni Türk Sineması'nın yapısı gereği bir akım olmadığını, yani belli bir dünya görüşüyle, belli bir estetik varoluşla, belli bir toplum tasarımıyla hareket eden filmlerden oluşmadığını ifade etti ve şöyle devam etti:

Belli insanların kendi iç dünyalarını ya da toplumlarını nasıl gördükleri üzerine kurulu bir sinema ile karşı karşıyayız. Ortak bir kültürel iklim, kolektif olarak yaratılmış bir düşünme ve estetik bir duyumsama mekânı yok. Bu, yeni Türk sinemasının karakteristik özelliklerinden biri.

Zahit Atam, son olarak, sunumun başında da ifade ettiği gibi, Avrupa'nın en önemli sinemalarından birine sahip olmamıza karşılık Türkiye'de asıl yoksulluk çektiğimiz şeyin, yaratıcı edim değil, düşünen ve çözümleyen edim olduğunu vurguladı.

Son dönemde Türk Sinemasının geldiği yeri farklı açılardan ele alan "Türk Sineması Nereye?" panelinin sunum özetlerine *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*'nin 14. sayısından ulaşmak mümkün. (www.hayalperdesi.net)

Gazel Fuzûlî

Öyle sermestem ki idrâk etmezem dünya nedir
Ben kimem sâkî olan kimdir mey-i sahbâ nedir

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir

Vasldan çün âşıkı müstağni eyler bir visâl
Âşıkâ ma'suktan her dem bu istîğna nedir

Hikmet-i dünya vü mâfhâ bilen ârif değil
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfhâ nedir

Âh u feryadın Fuzûlî incidiptir âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedir

TAM Tez / Makale Sunumları

17. ve 18. Yüzyıl Osmanlısında Melâmîlik: İç Yapısı ve İlişkileri Ali Erken

15 Ağustos 2009

Değerlendirme: C. Ersin Adıgüzel

Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 17-18. yüzyıllarda Melâmîlik üzerine yaptığı yüksek lisans tezini dinleyicilere sunan Ali Erken, Melâmî-Bayrâmîlerin kendi tarihlerini anlattıkları üç kitabı analiz ederek -literatürde Melâmîler hakkında en çok vurgulanan meseleye, yani siyasî otorite ile aralarındaki sorunlara sarf-ı nazarla- Melâmîlerin kendilerini nasıl gördüklerini anlayabilmeyi hedeflemektedir. Erken'in tezinde analiz ettiği kitaplar, 1630'larda Sarı Abdullah Efendi tarafından yazılan *Semerâtü'l-Fuâd*; 1750'lerde Lâlîzâde'nin yazdığı *Sergüzeşt* ve Müstakimzâde'nin kaleme aldığı *Menâkıbnâme* adlı eserlerdir. Erken, sunumuna bu eserler ve müellifleri hakkında kısaca bilgi vererek başladı.

İlk eserin müellifi Sarı Abdullah Efendi XVII. asırda İstanbul'da yaşamış ve devlet kademesinde görev almıştır. Sarı Abdullah Efendi'nin kendi ifadelerine göre *Semerâtü'l-Fuâd*'ı yazma sebebi, Melâmî-Bayrâmîliği anlatmak, tarikat hakkındaki yanlış kanaatleri bertaraf etmek ve aslında diğer tarikatlardan bir farkının olmadığını göstermektir. Bu eserin yazılışından bir asır sonra yaşayan, Sarı Abdullah Efendi'nin ikinci kuşak torunu Lâlîzâde Abdülbâki

TAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZ/MAKALE SUNUMLARI

Göç ve Hafıza: Mardin Süryanileri	Ramazan Aras 5 Ekim 2009
Rusya Türkleri ve Rus Basınında II. Meşrutiyet	İhsan Demirbaş 12 Ekim 2009
Anadolu Kaplanları: Küresel Rekabete Yerel İtibak	Emine Beyza Satoğlu 2 Kasım 2009
16-17. Yüzyıl Osmanlı Zihniyet Kalıpları ve Mimari Düşüncesi	Halil İbrahim Düzenli 9 Kasım 2009
Kentsel Planlamada Yeni Temsil Biçimleri: İstanbul'un Ticari Mekanları	Gülşen Yılmaz 19 Aralık 2009

BİR KİTAP BİR YAZAR

III. Selim ve Osmanlı Donanmasının Modernizasyonu	Tuncay Zorlu 23 Kasım 2009
Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm	İsmail Kara 14 Aralık 2009

TARİH OKUMALARI

Hatıralarla Yakın Tarih (17): Ali Vehbi Aykota: <i>Acıpayam</i>	Ömer Faruk Ocakoğlu 26 Ekim 2009
Hatıralarla Yakın Tarih (18): M. Ziyaeddin Demircioğlu: <i>Kastamonu'da II. Meşrutiyet Nasıl İlan Olundu</i>	Serhat Aslaner 28 Aralık 2009

TAM SOHBET

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz (1): Bir Ömür Edirne Tarihi	Oral Onur 16 Kasım 2009
Vefatının 100. Yılı Münasebeti ile Mehmed Süreyya Bey ve Sicill-i Osmânî	Nuri Akbayar 21 Aralık 2009
İz Brakanlar	İhsan Fazloğlu 19 Aralık 2009

Ali Erken, Melâmî-Bayrâmîlerin kendi tarihlerini anlattıkları üç kitabı, *Semerâtü'l-Fuâd*, *Sergüzeşt* ve *Menâkıbnâme*'yi analiz ederek Melâmîlerin kendilerini nasıl gördüklerini açıklamaya çalıştı.

Efendi *Sergüzeşt* adlı eserini kaleme almış ve eserinde Melâmîliğin esaslarından, padişah ve devlet adamları tarafından doğru bir şekilde anlaşılamadığından bahsetmiştir. Lâlizâde'nin eserinden yaklaşık 20 yıl sonra Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi *Menâkıbnâme* adlı eserini yazmıştır.

Erken tezinde, Melâmîlerin hem dönemin en etkin tarikatlarından Nakşibendilik, Halvetîlik ve Mevlevîlik hem de Osmanlı siyasî otoritesi ile ilişkilerinin nasıl olduğunu ve *velîlik* kavramına yükledikleri anlamı tespit etmek amacıyla ismi geçen eserleri -bu sorulara cevap arayarak- analiz ediyor. Melâmîler, manevî özellikler bakımından, bir velîyi (Melâmîlerce *kutub*) günahsız, hata yapmayan, mutlak manevî otorite sahibi bir kimse olarak görmektedir. Bu noktada diğer tarikatlardan farklı bir çizgide bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Sosyal hayatta ise, ticaret, tarım ya da devlet kademesinde yer alan *kutubların* hayatın içinde yer aldıkları görülmektedir; zira Melâmîliğin hayatın içinde kalarak gerçekleşeceği düşünülmektedir.

Erken'in dikkat çektiği bir başka husus ise, Melâmîliğin keshbî olarak değil, vehbî olarak kazanıldığıdır; yani *melâmet* yoluna girecek kişi, devrin manevî büyükleri tarafından bu yola kazandırılır. Bu yüzden, geçmişte yanlış yollara sapmış kişiler Melâmî şeyhi olabilmektedir. Erken'in tezinde önemine işaret ettiği bir diğer nokta, *mürîd* ile *mürşid* arasındaki birebir ilişkidir. Halvetîlikte olduğu gibi *rüya* ile irşad yolu Melâmîlikte yoktur. Mürîd ile mürşid arasındaki birebir eğitim yolu, tarikatın Halvetîlik ve Nakşibendîlik kadar yaygınlık kazanamamasının sebeplerinden biridir. Erken'e göre, Melâmî

eserlerinde, zamanın *kutubunun* vefat etmesinin ardından bir sonraki *kutubun* ne şekilde seçileceği yönünde herhangi bir kriterin yer almaması da ilgi çekici bir noktadır. Konuyla ilgili eserlerde, *kutub* vefat ettikten sonra müridlerin kalplerine gelen ilhamla bir kişinin etrafında toplandıkları ifade edilmektedir. Ayrıca *kutubun*, Osmanlı siyasî hayatını etkilediği yönünde bir inanç vardır ve bazı olaylar ile *kutublara* gösterilen muameleler arasında doğrudan alaka kurulmaktadır.

İncelenen eserlerde Melâmîler, diğer tarikatlar ve devletle dostane ilişkiler içerisinde gözükmektedir. Erken, bu durumu, Melâmî olmalarından dolayı bazı sıkıntular yaşayan müridler için yol gösterici nitelikte yazılar kaleme almak isteğiyle ilintilendirmektedir. Bu durum, eserlerin hem giriş hem de sonuç kısımlarından anlaşılabilir.

Melâmîlikle ilgili literatürde en çok yer tutan Melâmîlerin devletle ilişkilerinin netâmeli oluşu meselesini, incelediği eserlerde görebilmenin pek mümkün olmadığını söyleyen Erken, Hamza Bâlî ve İsmail Ma'şûkî gibi idam edilen Melâmî şeyhlerinin idam ediliş sebeplerine bu eserlerde yüzeysel bir şekilde temas edildiğini, bunun da Melâmî-Bayrâmîlerin 16. asırdan sonra geçirdikleri dönüşümden kaynaklanabileceğini ifade etti. Daha önceden küçük yerleşim birimlerinde yaygın olan Melâmîlik, 17. asırda İstanbul, Edirne ve özellikle Balkanlar'da yayılmış ve devlet kademesinde yer alan Melâmîlerin sayısı artmıştır. Erken, daha önceden yaşanan bazı sorunların bu sebeple dile getirilmek istenmemiş olabileceğini belirtti.

Göç ve Hafıza: Mardin Süryanileri Ramazan Aras

5 Ekim 2009

Değerlendirme: Abdülkerim Asılsay

Sözlü tarih malzemeleri, son zamanlarda, akademik çalışmalara kaynaklık teşkil etmeye başladı. Bu bağlamda, Ramazan Aras'ın 2005 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamladığı "Migration and Memory: Assyrian Identity in Mardin Kerboran/Dargeçit" [Göç ve Hafıza: Mardin Kerboran/Dargeçit'te Süryani Kimliği] başlıklı yüksek lisans tezi çerçevesinde *göç*, *hafıza* ve *kimlik* meselesini konuştuk. Tez, hususen Mardin Dargeçit/Kerboran'da yaşamalarını sürdüren Süryanilerin göç hikayesini konu edinmektedir. Hikayeler bu bölgede doğup büyümüş Kerboranlı aile mensuplarıyla yapılan sözlü mülakatlara dayandırılmıştır. Antropolog George Marcus'un ortaya koyduğu "çok mekânlı etnografi yöntemi"nin kullanıldığı tez, Süryani göçünün siyasî, ekonomik ve toplumsal nedenlerini olayları bizzat yaşamış insanların sözlü anlatıları ve hayat hikayeleri ışığında analiz etmektedir.

Aras'tan edindiğimiz bilgiye göre araştırmaya konu olan hadiseler kendi yaşam öyküsü içinde de bir yere tekâbütlü etmektedir; zira yazar, Mardin Süryanileri üzerine yaptığı çalışmanın, aynı zamanda, bölgede yaşayan Kerboranlı Müslüman ailelerin hayat hikayelerinden söz etmek anlamına da geldiğini belirtti. Yazarın söylediklerinden araştırmanın hi-

kayesinin kendi çocukluk yıllarına dayandığını öğreniyoruz. Küçük yaşından itibaren gerek annesinden gerekse aile büyüklerinden Mardin Süryanileri hakkında sayısız hikaye dinleyen Aras'ın zihin dünyasında büyük bir yer işgal eden bu hikayeler kendisini bu çalışmaya sevk ediyor. Dinlediği hikayelerden mülhem, devrin sosyal ve siyasî hadiselerini, hem bölgeye mensup olmanın verdiği aidiyet duygusu hem de o yörenin insanlarına karşı geliştirdiği bir tür vefa duygusu içerisinde kaleme aldığını söyleyebiliriz.

Aras tezinde, "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ve özellikle 30'lu yıllarda yaşamlarını yeniden inşa etme sürecine giren Kerboranlı Hıristiyan ve Müslüman ailelerin 1970'lerin sonunda birbirlerinden nasıl ayrıldıklarının hikayesi"ni anlatmaktadır. Daha sonraki yıllarda Kerboranlı Süryani ailelerin özellikle 60'lı ve 80'li yıllarda Avrupa'ya göç etmeleriyle birlikte buradaki varlığı da sona ermiştir. Aras, Kerboran'da Müslüman-Hıristiyan ilişkileri bağlamında cereyan eden tarihsel olayların, bölgenin diğer pek çok köy, kasaba ve şehirlerinde de vuku bulan olaylarla büyük benzerlikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Kerboran özelinde anlatılan her hadisenin aynı zamanda Türkiye'nin Güneydoğusu'nda yaşanan pek çok meseleye de ışık tutacağı aşikârdır. Tezde hususen "Kerboran yerelliğinde yaşanan Müslüman-Hıristiyan ilişkileri, komşuluklar, siyasî ve toplumsal çatışmalar, geçmişte yaşanmış iyi ve kötü günlere dair anlatılar" kendileriyle sözlü tarih yapılan bireylerin hafızalarında yansıdığı şekliyle yer almıştır. Anlatıların dikkat çeken önemli bir tarafı hayat hikayelerinde altı

Aras tezinde, “Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ve özellikle 30’lu yıllarda yaşamlarını yeniden inşa etme sürecine giren Mardin-Kerboranlı Hıristiyan ve Müslüman ailelerin 1970’lerin sonunda birbirlerinden nasıl ayrıldıklarının hikayesi”ni anlatmaktadır.

çizilen Müslüman-Hıristiyan birlikteliği vurgusudur. Görüşme yapılan pek çok kişinin hafızasında yer etmiş dikkati çeken bir başka husus da, memleketlerine duydukları hasrettir. Yazar bu durumu Süryani anne Susa’nın dilinden şöyle aktarır:

Biz şimdi burada yaşıyoruz. Yaşamak için çok güzel bir yer ve iyi bir devlet. Fakat bizim kültürümüz ile onların kültürü hiç uyuşmuyor. Çocuklarımızı büyütürken çok büyük sorunlarla karşılaşmıyoruz. Çocuklarımıza kendi kültürümüzü öğretmek istiyoruz, fakat çok zorluk çekiyoruz. Biz Kerboranlı Hıristiyanlar burada çok daha iyi yaşam koşullarına sahibiz. Ancak hiçbir zaman insanın kendi vatani gibi olmuyor. Çok meşhur bir söz vardır. Derler ki: “Şam şirindir ancak insanın kendi vatani daha şirindir”

Susa’nın bu sözleri, aslında, Avrupa’ya ve dünyanın muhtelif yerlerine dağılmış Süryani toplumunun canlı tuttukları memleketlerine geri dönüş hayal ve özleminin bir ifadesidir. Görüşme yapılan insanların anlatılarında ağırlıklı olarak Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan olaylar (1915 olayları), Süryani toplumunun 1930’larda yeniden toparlanması ve gelişmesi, Nakşibendi Şeyhi Seyda’nın 1960’larda bölgedeki faaliyetleri, 60’larda başlayan Almanya’ya işçi göçü ve 1978 tarihinde Süryani liderin öldürülmesi hadiseleri öne çıkmaktadır.

Yazar bu görüşmelerden hareketle bazı sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır. Hıristiyanlar ile Müslümanların birarada yıllarca yaşadığı ve maddî kültürünü birlikte inşa ettikleri bu kasabanın hikayesi, hikayeleri dinlenen bu insanların kimliği, neden göç ettikleri ve hâli hazırda ne yaptıkları, geçmişe

dair neler hatırladıkları, Kerboran’da her iki toplum arasında vuku bulan sosyal, siyasî ve dinî ilişkilerin biçimi, Cumhuriyet rejiminin getirdiği köklü değişimlerin Kerboran ölçeğinde nasıl karşılandığı, Hıristiyan göçünü hazırlayan şartların neler olduğu ve her iki toplumun hafızasında *geçmiş* ve *ötekinin* nasıl kurgulandığı soruları peşine düşülen meseleler olarak karşımıza çıkar.

Rusya Türkleri ve Rus Basınında II. Meşrutiyet İhsan Demirbaş

12 Ekim 2009

Değerlendirme: Serkan Cihan

20. yüzyıl başları, Rusya (1905), İran (1906), Osmanlı Devleti (1908) ve Çin (1911) gibi çeşitli ülkelerde yaşanan ihtilaller sonucunda mutlak monarşiye dayalı yönetimlerin birer birer tarih sahnesinden çekilmesine şahit oldu. İhsan Demirbaş, Marmara Üniversitesi’nde tamamladığı yüksek lisans tezinde bu konuyu ele alıyor ve II. Meşrutiyet’in ilanın Rusya’da bulduğu yankıları inceliyor.

Konuyu, Rusya Türkleri ve Rus basınının II. Meşrutiyet’e ve dönemin çeşitli problemlerine bakış açısı bağlamında araştıran Demirbaş’ın kullandığı *Vakit*, *Yulduz* ve *Tercüman* gazeteleri Rusya Türkleri tarafından çıkarılan gazeteler: *Vakit*, Fatih Keri-

İhsan Demirbaş, Marmara Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tezinde II. Meşrutiyet'in Rusya'da bulunduğu yankıları Rusya Türklerinin *Vakit*, *Yulduz*, *Tercüman* ve Rusların *Russkoye Slovo*, *Moskovskiy Vedomosti* gazeteleri bağlamında inceliyor.

mî'nin başyazarlığında, Tatar ve Başkurtların çoğunlukta yaşadığı Orenburg'ta kurulan ve liberal, ceditçi görüşleri savunan bir gazete. *Yulduz*, Ahmet Hadi Maksudî'nin başyazarlığında Kazan'da çıkarılan ve liberal Ruslardan etkilenen, pantürkist, ceditçi bir gazete. Tatar bilincinin oluşmasını sağlayan Abdullah Tukay da gazetenin yazarlarından. 1880'li yıllarda Kırım-Bahçesaray'da, İsmail Gaspıralı tarafından çıkarılan *Tercüman*'nın politikası ise, bütün Türkleri biraraya getirmek; işte, dilde ve fikirde birlik. Pantürkist düşüncüyü yaymaya çalışan, bütün Türk aydınlarının takip ettiği çok etkili bir gazete.

Rus basınından ise *Russkoye Slovo* ve *Moskovskiy Vedomosti* kaynak olarak kullanılmıştır. 1917 yılında Bolşevik ihtilaliyle birlikte kapatılan *Russkoye Slovo* 1895'te yayına başlayan, liberal, özgürlükçü hareketlere destek veren, döneminin etkin bir gazetesi. İkincisi ise muhafazakâr, Çar'a hizmet eden bir gazete.

Tezde işlediği sorunsalın daha açıklayıcı olması açısından, gerek psikolojik gerekse model oluşturmak hasebiyle II. Meşrutiyet'in ilanına katkı sağladığını düşündüğü 1905 Rus İhtilali'ne değinerek konuşmasına başlayan Demirbaş'a göre, Rusya Türkleri II. Meşrutiyet'e, Osmanlı'ya ve Türk-İslâm Dünyasına yapacağı etki bakımından büyük önem veriyor. Bu dönemde Türkler arasında ceditçilik ve pantürkizm çok güçlü. Dünyadaki Türk ve Müslümanların bağımsızlığının tek reçetesi olarak görülüyor Osmanlı. Osmanlı'yı II. Meşrutiyet'in ilanına götüren süreç ise, Makedonya sorunuyla ilişkilendiriliyor. Makedonya'da Bulgarlar, Sırpalar ve Rum-

lar arasında baş gösteren isyanlar ve çete mücadeleleri Osmanlı'yı bu sürece sürüklemiştir. Rusya Türkleri basınında, II. Meşrutiyet'in ilanıyla Makedonya sorununun çözüldüğü; Sırpalara, Bulgarlara ve Rumlara istedikleri hakların verildiği; bundan sonra Avrupalıların Makedonya sorunuyla ilgili Osmanlı'ya baskı yapmamaları gerektiği belirtiliyor.

Türk ve İslâm Dünyası açısından da önemli gördükleri II. Meşrutiyet'in ilanı, Rusya Türkleri basınında memnuniyetle karşılanıyor. Ahmet Ağaoğlu, Meşrutiyetin ilanını "İslâm Âlemine Müjde" başlığıyla duyuruyor. Fatih Kerimî, *Vakit*'te "İslâm âleminin ileriye attığı büyük bir adım" olarak değerlendiriyor. İsmail Gaspıralı ise II. Meşrutiyet'in sadece Osmanlı'ya değil, bütün dünyaya tesir edeceğini; bundan sonra Avrupa'daki hürriyet hareketlerinin ve fikirlerinin Osmanlı üzerinden devam edeceğini; Meşrutiyetin İslâm âlemine en büyük katkısının da bu olacağını savunuyor.

Osmanlı ve Rus meşrutiyetlerini her yönüyle karşılaştıran Rusya Türkleri basınına göre Rusya'daki Meşrutiyet bir halk hareketidir ve gayri Rus unsurlarca gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'da ise Türkler, ihtilali bizzat kendileri yapmışlar ve hakları gayrimüslimlere kendi elleriyle vermişlerdir. Rus basını ise, II. Meşrutiyet konusunda karşıt görüşlere sahip. Liberal basın, Genç Türkleri desteklerken sağcı basın Çar'ın durumunu pekiştirmek için II. Abdülhamid'e genellikle destek veriyor. Çar taraftarları kendi çıkarlarına hizmet ettiği ölçüde Osmanlı'da mutlakiyetin devam etmesi yolunda atılan adımları destekliyorlar.

Rusya Türkleri basınında ise II. Abdülhamid, halka ve aydınlara baskı yapan, gerektiğinde aydınları öldürten müstebit birisi olarak anlatılıyor. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte bu algı da değişiyor. Abdülhamid yanlısı yayınlar başlıyor. Ancak tahttan indirildikten sonra yine Abdülhamid'i kötüleyen yayınlar başlıyor. Genç Türkler'e yaklaşımları ise çoğunlukla olumlu. Zira her iki taraf da Avrupaî fikirlerden, demokratikleşme ve hürriyet fikirlerinden çok etkilenmişler. Ancak Rusya Türkleri basınında, Genç Türklerin yaptığı bazı yanlış uygulamalar eleştiriliyor ve onlara tavsiyelerde bulunuluyor.

Rusya Türkleri basınında yer bulan diğer bir konu Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi. Bu olaylardan sonra hem Rus hem Rusya Türkleri basınında Doğu Sorunu yeniden gündeme geliyor. Rusya Türkleri basınında Rusya'nın Osmanlı politikası eleştiriliyor. Avrupalıların Osmanlı'yı Avrupa'dan atma işini Rusya'ya vermekle beraber mirasına konmayı kendilerinin üstlendiği vurgulanıyor. Rusya'nın bu tutumunu değiştirmesi, Osmanlı'yla iyi ilişkiler kurması isteniyor. Bir başka konu ise, 31 Mart hadisesidir. Bu olay, Rusya Türkleri basınında, yabancı unsurların parmağı olmakla beraber Türk siyasî ve toplumsal dinamiklerinin iç hesaplaşması şeklinde algılanıyor ve İslâm âleminin en acı günü diye nitelendiriliyor. Meşrutiyet'ten sonra verilen hakların korunması gerektiğine dikkat çekiliyor.

Anadolu Kaplanları: Küresel Rekabete Yerel İntibak

Emine Beyza Satoğlu

2 Kasım 2009

Değerlendirme: Kazım Baycâr

Anadolu Kaplanları olgusu Türkiye ekonomisinin son 20 yıllık geçmişinde, gerek akademik gerekse popüler alanda önemli tartışma konularından biridir. Anadolu'da kendi yağıyla kavrulan ve giderek gelişen sanayi kentlerinin yeni bir model oluşturup oluşturmadığı, oluşturuyorsa bu sanayileşmede ekonomik motivasyonların dışında dinî ve kültürel dinamiklerin ne derece etkin olduğu gibi konular sözkonusu tartışmaların odağını teşkil etmiştir. Emine Beyza Satoğlu'nun 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri Enstitüsü'nde hazırladığı Anadolu Kaplanları'nı konu alan yüksek lisans tezinde, ampirik veriler ışığında Anadolu'daki bu sanayileşme hamlesi değerlendirilmektedir.

Üç bölümden müteşekkil tezin birinci bölümünde 1980'li yıllar ve sonrasında dünyada ve Türkiye'de meydana gelen iktisadî gelişmeler ele alınmakta; bu koşulların Anadolu Kaplanları'nın ortaya çıkışını nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Türkiye tarihinde millî iktisat, devletçilik, ithal ikameci iktisadî politikalarından sonra 80'li yıllarda serbest piyasa ekonomisinin ilkeleri benimsenmiştir. Liberal ekonomiye olan bu eğilim sadece Türkiye'ye özgü değildir, dünyanın pek çok bölgesinde görülmektedir. Ekonomik küreselleşmenin kendisini hissettirdiği

Emine Beyza Satoğlu, “Ne oldu da ‘Anadolu Kaplanları’ diye adlandırılan şehirlerde gelişme devam etti” sorusunun iktisadî değil, sosyal ve kültürel nedenlerle açıklanabileceğini ifade etmektedir.

bu dönemde, Fordist üretim modelinden farklılaşan ürünleri ve sürekli inovasyonu gerektiren daha esnek bir üretim modeline geçiş bütün dünyada kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle 24 Ocak kararları sonrasında Türkiye ihracata dayalı bir büyüme modeli benimsemiştir. Bunun neticesinde teşvikler gündeme gelmiş ve serbest ticaret bölgeleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca yeni politikalar ile Türkiye’nin ihracat hacminde ve GSMH’deki oranda çok ciddi bir artış sözkonusu olmuştur. İhracattaki bu büyük artışta, Türkiye’de geleneksel sanayi kentlerinden daha çok Anadolu’da oluşan ve ithal ikameci dönemde devlet teşvikleriyle değil, kendi kendilerine büyümeyi gerçekleştirmeyi başaran yeni sanayi şehirlerinin etkisi olduğunu görmekteyiz.

Satoğlu tezinin ikinci bölümünde *Anadolu Kaplanları* adı verilen bu yeni sanayi şehirlerini ele almaktadır. Her şeyden önce Satoğlu, *Anadolu Kaplanları* ifadesinin herkesin üzerinde uzlaştığı, ortak bir tanımı bulunmadığından bu ifadeyi iktisadî sâiklerle tanımlayarak işe başlamıştır. Bu noktada ilkin analizini anlamlı kılması açısından Türkiye’de GSMH’sı bir milyar doların üzerinde olan 35 şehirden 6’sını (İstanbul, Ankara, Adana, İzmir, Bursa ve Kocaeli) ön bilgilere dayanarak “geleneksel sanayi kentleri” şeklinde tanımlamakta ve *birinci grup* olarak isimlendirmektedir. Geri kalan 29 şehirden istihdam oranları Türkiye genelinin %0,5’inden fazla olan 11 ili iki gruba ayırmaktadır. Bu iki gruptan ilkin coğrafi olarak geleneksel sanayi şehirlerine yakınlıkları dolayısıyla gelişen iller ile kendi kendine gelişen illeri sırasıyla *ikinci* ve *üçüncü grup* (*Anadolu Kaplanları*) olarak isimlendirmektedir.

Her üç grubu, sanayi verileri ışığında değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir genel sonuç çıkmaktadır: Birinci ve ikinci gruptaki illerin aksine *Anadolu Kaplanları* olarak adlandırılan illerin 80 sonrasında toplam ihracattaki paylarında, büyüme hızları ve istihdam paylarında bir yükselme trendi görülmektedir.

Anadolu Kaplanları’nın diğer illere görece sağladığı bu başarı, bu illerin ne tip bir iktisadî yapıya sahip olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Bu anlamda Anadolu Kaplanları’nda gözle görülen ilk özellik kobilerin yaygınlığıdır. Bunlar daha çok aile işletmelerinden oluşan, yaygın kayıt dışılığın bulunduğu, çok küçük ölçekli işletmelerdir. Bu işletmelerde inovasyonun kısıtlı olduğu ve daha çok “emek-yoğun” olarak tarif edebileceğimiz mobilya, metal, gıda ve tekstil sektörünün önplana çıktığını görmekteyiz. Ücretlerin düşüklüğü, düşük verimlilik ve düşük teknoloji kullanımı da bu sanayi tipinin özellikleri arasında yer almaktadır. Genel özelliklerini göz önünde tutarak yakın bir zamana kadar pek çok iktisatçı, Anadolu Kaplanları’nın başarısını atıl olan kapasiteyi istihdam artışı sağlayarak üretime çevirmelerine bağlamış ve uzun vadede bu başarının sürdürülebilir olamayacağını ileri sürmüştür. Ancak 2000’li yıllardan itibaren katma değer konusunda bir artış görülmemesine karşın, bu şehirlerde sanayinin gelişimine devam etmesi, yapılan bu tip yorumların sorgulanması gerektiğini gündeme getirmiştir. Satoğlu, tezinde, “Ne oldu da bu şehirlerde gelişme devam etti?” sorusunun iktisadî değil sosyal ve kültürel nedenlerle açıklanabileceğini ifade etmektedir.

Bu anlamda tezin üçüncü bölümü *Anadolu Kap-lanları* diye adlandırılan şehirlerden biri olan Kayseri üzerinden bir yerel analize ayrılmıştır. Kayseri'nin organize sanayisinde yapılan görüşmeler sonucunda kültürde varolan girişimci Kayserililik ile sosyal ilişkilerden doğan “kişilerin birbirini kollaması” olgusu rasyonel ekonomik parametrelerin cevaplamada zorluk çektiği bu gelişimin ipuçlarını vermektedir. Sözelimi Kayserili girişimcilerin önemli bir kısmı kendi finansmanlarını bankalar ve diğer finansal kurumlarla kredi ilişkileri üzerinden değil; informel ahabplık ilişkileri üzerinden borç almakla sağlamaktadır. Bu noktada dinî inanç birli-ğinin yarattığı sosyal ortam ile yerel yönetimlerin bu sosyal ilişkileri organize eden ve pekiştiren bir pozisyonda olması da dikkat çekmektedir.

16-17. Yüzyıl Osmanlı Zihniyet Kalıpları ve Mimari Düşüncesi

Halil İbrahim Düzenli

9 Kasım 2009

Değerlendirme: Feyza Köse

Halil İbrahim Düzenli'nin Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Kürsüsü'nde hazırladığı “Mimar Mehmet Ağa ve Dünyası Risale-i Mimariye Üzerinden 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Zihniyet Kalıplarını ve Mimarlığını Anlamlandırma Denemesi” başlıklı doktora tezinin ana fikri tarih, tarih yazımı,

İslâm felsefesi ve zihniyet dünyası gibi meseleler bağlamında Osmanlı dünyasında bir mimarın zihin dünyasını anlama çabasıdır.

Mimarlık tarihi yazım geleneğindeki yaklaşım biçimlerine eleştirel bir bakış içeren çalışma, 20. yüzyıl mimarlık dünyasında, özellikle akademilerde son döneme kadar yer verilmeyen, Osmanlı mimarı ve mimarlığını katı olgusal veriler ötesinde yeniden anlama çabasını önceliyor. Tezin hedefi, 16. ve 17. yüzyıl hayatı ile ilintili düşünme biçimlerini, kendi koşulları bağlamında yeniden değerlendirmek ve yeni bir tartışma zemini oluşturmaktır. Bu noktada tezinin, bir *zihniyet dünyası* ortaya koyma problemi çerçevesinde mimarlar nazarında yeterince anlaşılıp eleştiri bulmadığına değinen Düzenli'ye göre, bu durum, modern tarih araştırmacılarının güvenmedikleri anlatı kökenli ve edebî nitelikli kanıtları göz ardı etmelerinden ve salt arşiv belgelerine dayalı araştırma yapmalarından kaynaklanmaktadır. Zira, rasyonalist tutumlar Osmanlı mimarının çok zengin imgeler ve anlamlar dünyasını anlamada yetersiz kalmaktadır.

Düzenli, çalışmasının düşünsel arkaplanını üç makale üzerinden oluşturuyor. Birincisi, Günkut Akın'ın Edirne Selimiye Cami Hünkar Mahfili üzerine yazdığı makale. Akın'ın makalenin girişinde Osmanlı mimarlık tarihi yazımındaki pozitivist yaklaşıma getirdiği eleştiri manifestosu niteliğindeki ifadeleri, Düzenli'nin çalışmasındaki tetikleyici unsurdur. İkincisi, Uğur Tanyeli'nin mimarlık tarih yazımını konu edinen makalesi. Tanyeli'nin, Sinan'ı ve Osmanlı Mimarlığını “yaratıcı, deneyci, yenilikçi” gibi çağdaş kavramlarla açıklayan tarih ya-

Halil İbrahim Düzenli'nin mimarlık tarihindeki yaklaşım biçimlerine eleştirel bir bakış içeren çalışması, 20. yüzyıl mimarlık dünyasında, özellikle akademilerde son döneme kadar yer verilmeyen, Osmanlı mimarı ve mimarlığını katı olgusal veriler ötesinde yeniden anlama çabasını önceliyor.

zımı geleneği ile Osmanlı mimarlığının anlaşılama-yacağına, konunun anlaşılması için Osmanlı zihniyet dünyasının içerisine girilmesi gerektiğine atf yapan makalesi Düzenli'nin de güzergâhını belirliyor. Üçüncü referans noktası ise Ahmet Davutoğlu'nun genel tarih kuramları bağlamında Osmanlı tarih yazımındaki Avrupa merkezli tarih yazımı eleştirisi ve bunun mimarlık tarihi yazımında karşılık bulduğu yaklaşım biçimleridir.

Avrupa merkezli mimarlık tarih yazımını yaklaşımının temsilcilerinden Sir Banister Fletcher'ın bütün bir mimarlık tarihinin temsil edildiği ağaç şeması örneği, İslâm mimarisinin konumlandırıldığı yerin bütün bir sanat ve mimarlık tarihi yazımında İslâm mimarlığını ve içinde Osmanlı mimarlığının da sıkıştırıldığı genellemeci tutum problemini göstermektedir. Post-kolonyal bağlamda getirilen eleştiriler meseleye açıklık getirmektedir. Öte yandan Türkiye'deki mimarlık akademilerinin genel yaklaşımı da geleneksel mimarlığı anlamada yetersiz kalmaktadır. Türk mimarlık tarih yazımında önemli bir otoriteye sahip olan Doğan Kuban'ın Mimar Sinan hakkında yazdığı "sıradan teolojik yorumlar dışında maddî dünyanın ne bilimsel ne de felsefi boyutlarıyla fazla ilgilenmemiştir" türünden yorumları ve benzeri yaklaşım biçimleri tezin temel eleştiri noktasıdır.

Tezin temel amacı, "Dönemin 'mekân' algısı nedir?" sorusu üzerinden o dönemin yaşam felsefesini, teolojik yorumlarını, maddî dünyanın bilimsel ve felsefi yorumlarını, sanatsal ve estetik mesajını ve sanatçının mimarî eğilimini, *pragmatik, sıradan teolojik yorumlar, ilgilenilmeyen, yaratıcı, ta-*

sarım gibi sıfat ve hüküm içeren ifadeleri kullanmaksızın tespit etmektir. Düzenli, 17. yüzyıl Osmanlı'sında yaşamış Mimar Mehmed Ağa'nın hayat hikayesinin kaleme alındığı *Risâle-i Mimariyye* metni üzerinden temel sorularına cevap aramaktadır. Cafer Efendi tarafından 1023/1614 tarihinde yazılan *Risâle-i Mimariyye* Osmanlı'da yaşamış bir mimarın zihin ve düşünce dünyasına girmekte işlevsel bir metin olması açısından önemli bir belgedir. Metin, döneminde yazılmış metinler, kişiler, kullanılan kavramlar ve inşa edilen yapılar arasındaki ilişkiler ağı üzerinden karşılaştırmalar yapmak yöntemiyle incelenmiştir. Nihai kertede tez, 1550-1650 tarih aralığında Mimar Mehmed Ağa'nın hayatı ve düşünce dünyası üzerinden -Düzenli'nin ifadesiyle- "tek merkeze" göre şekillenmeyen bir Osmanlı mimarlık tarihi yazımının imkânlarını sorgulamaktadır".

Son yıllarda ciddi bir artış gösteren Osmanlı denizcilik tarihi alanındaki çalışmalar, özellikle klasik dönem, “kürekli ve yelkenli gemiler dönemi” üzerinde yoğunlaşırken, Yakınçağ Osmanlı denizciliği henüz bakir bir alandır. Bu noktada Tuncay Zorlu’nun kitabı önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

TAM Bir Kitap Bir Yazar

III. Selim ve Osmanlı Donanmasının Modernizasyonu Tuncay Zorlu

23 Kasım 2009

Değerlendirme: Levent Düzcü

Türkiye’de Osmanlı denizcilik tarihi alanında yapılan çalışmalarda son yıllarda ciddi bir artış görülmektedir. Özellikle klasik dönem çalışmaları daha fazla göze çarpmaktadır. “Kürekli ve yelkenli gemiler dönemi” de denilen bu döneme ilgi bir hayli yüksek iken, Yakınçağ Osmanlı denizciliği henüz bakir bir alandır. Bu noktada Tuncay Zorlu’nun *Innovation and Empire in Turkey: Sultan Selim III and the Modernisation of the Ottoman Navy* adlı kitabı önemli bir boşluğu doldurmaktadır. 2004 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde bitirdiği “Technological Developments in the Ottoman Navy During the Reign of Selim III” adlı doktora tezinin kitap şekline getirilmiş son hâli olan bu eseri çerçevesinde Zorlu’yu misafir ettik.

Zorlu’nun ilk temas ettiği husus, denizcilik terminolojisi alanındaki önemli boşluk oldu. Karşılaştığı terimler üzerinden bir terminoloji oluşturmaya çalışan, kitabının arkasına, bu alanda çalışacaklara kolaylık sağlamak için bir sözlük hazırlayan Zorlu, aslında, Osmanlı denizcilik tarihi alanında çok ciddi bir yaraya parmak bastı. Gerek Yeniçağ gerek Yakınçağ denizcilik tarihi çalışanlar için Osmanlı denizcilik terim ve kavramları gerçekten büyük zor-

luklar taşıyor. Bu alanda henüz doyurucu bir Osmanlı deniz terimleri sözlüğü mevcut değil. Bunun yanı sıra çalışmada, III. Selim dönemi denizciliği Osmanlı Arşivi ve İngiliz Record Office kaynakları temel alınarak incelendiğinden eserin test edilebilirliği ve güvenilirliği artırmıştır.

Zorlu’nun, sunumunda ilk olarak üzerinde durduğu nokta, Osmanlı coğrafyasının gemi inşa sanayinde kendi kendine yeterliliğidir. Buhar çağı öncesi yelken devrinde, gemiler için gerekli ana malzeme olan kerestenin temininde, genelde pek güçlük çekilmemiş; bakır da ülke içindeki madenlerden karşılanmıştır. İkinci önemli nokta, III. Selim döneminde Avrupa’da yaşanan *ilk makine-sanayi* evresinde Osmanlı’nın bu meseleye nasıl yaklaştığıdır. Zorlu, burada Osmanlı devlet adamlarının “Boulton-Watt” makinesini iyi bildikleri, evsafını belirterek sipariş ettikleri hâlde beklenen sonucun alınmadığına dikkat çekiyor. Zorlu’ya göre İngiliz tüccar ve sanayicilerinin, sanayileşmenin ilk dönemlerinde bu yeni teknolojiyi dünyaya ihraç etme konusunda fazla cömert olmadıkları, kendilerine ciddi bir üstünlük sağlayan makinenin, Osmanlı’ya ulaşmasında geri durdukları hesaba katıldığında, makine alım işinin neden sonuçsuz kaldığı daha iyi anlaşılacaktır.

Üzerinde durulan üçüncü önemli nokta da gemi inşa sanayinde yeni bir teknoloji olarak kullanılan *bakır kaplama* işiydi. Bu işleme ilk defa 1761’de İngilizler başlıyor, Osmanlılar ise 1792-93’de bu yöntemi kullanıyor. Bu nedenle, Osmanlılar gemi teknolojisinde Avrupa’dan geride, Rusya’dan ileridedir. III. Selim devri gemileri, bakır kaplamanın yanı sıra hacim olarak da epey büyük boyutlarda inşa edilmiştir ve yabancı uzmanlardan övgü almıştır.

Türklerin Anadolu'daki tarihlerinin İslâm'la ilişkisine değinen Kara'nın üzerinde durduğu bir diğer husus da Türkiye'de eğitim almış insanların din algıları ile eğitim kademelerinden geçmemiş halkın din algıları arasındaki farktır.

Bu dönemin gemi inşasında önemli bir diğer husus yabancı mühendislerdir. Tersane-i Âmire'de Fransız, İsveçli, İngiliz ve Hollandalı mühendisler çalışmıştır. Özellikle Fransız Le Brun ve İsveçli Rhode öne çıkan isimlerdi. Le Brun, hendesehânedede dersler vermiş, Rhode ise tersanede ilk kuru havuzu yapmıştır. Bu mühendislerin, Osmanlı denizciliğine yeni teknolojileri getirme, yerli mühendisleri yetiştirme gibi olumlu katkılarının yanında, Osmanlı'nın dışarıya bağımlılığı gibi olumsuz yönleri de olmuştur. Yabancı mühendisler kanalıyla yapılan bilgi transferi, Osmanlı gemi inşa mühendislerinin yetişmesinde ilk büyük adım sayılabilir.

Netice itibarıyla Osmanlı denizciliği, III. Selim döneminde dünyadaki teknolojik gelişmelere bağli olarak, gemi teknolojisinde bakır kaplama, kuru havuzun yapımı ve gemilerde merkezî mutfak gibi yenilikleri uygulamış, yabancı mühendislerden yararlanma yoluna gitmiş; böylece denizcilik alanında çağını yakalama konusunda ileri sayılabilecek adımlar atmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm

İsmail Kara

14 Aralık 2009

Değerlendirme: Şeyma Kömürçüoğlu

Prof. Dr. İsmail Kara, Türkiye'nin meselelerini *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm* isimli kitabı çerçevesinde değerlendirdi. Bu mese-

lelerin, İslâm ile irtibatı göz ardı edilerek sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutulmasının mümkün olmadığını belirten Kara'ya göre, İslâm'la ilgisi bulunmayan hiçbir mesele mevcut değildir. "Türkiye'nin meselesi olarak İslâm" şeklinde de tarif edebileceğimiz bu husus sözkonusu meselelerin ele alınmasında temel sâiktir. Ancak Türkiye'de, uzun zamandır, hayatî olmayan meselelerin tartışılması âdet hâline geldiği için asıl mesele tartışılmamaktır. Aksine bugün tartışılan meseleler asıl meselelerin üzerini örtmeye yöneliktir.

Öte taraftan, Türkiye'de İslâm meselesi 60'lardan sonra bir grubun meselesi olmaya doğru itilmiş ve maalesef bütün Türk politikacıları(na), Türk üniversiteleri(ne), bilim adamları(na) tarafından bu benimsenmiş/benimsenilmiştir. 60'ların sonlarına doğru MSP'nin de etkisiyle bir grubun meselesidir artık İslâm. Dolayısıyla, Türkiye'nin meselelerini konuşmak için ilk yapılması gereken şey İslâm meselesini bütün Türkiye'nin meselesi hâline getirmektir.

Konuşmasında Türkiye'de yıllardır yaşanan değişim ve gelinen noktaya da değinen Kara, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu*'nun ilk baskısının İstanbul Hukuk Fakültesi tarafından yapıldığına dikkat çekiyor. Ancak bugün geldiğimiz noktada bu kitabın Diyanet tarafından basılması dahi mümkün değildir. İzmirli İsmail Hakkı vefat ettiğinde *Cumhuriyet* gazetesinde konuyla ilgili kayda değer yazılar çıkmıştı, ancak "bugün olsa *Cumhuriyet*'te bu bir haber konusu olur muydu?" sorusuyla meselenin ne kadar değişim geçirdiğine dikkat çeken Kara'ya göre bu değişimi an-

latmazsak Türkiye’de gayrimüslimlerin de garanti-
si olan İslâm meselesini gevezelik yapmaktan öte-
ye götüremeyiz.

Türklerin Anadolu’daki tarihlerinin İslâm’la ilişkisi-
ne değinen Kara’nın üzerinde durduğu bir diğer
husus da Türkiye’de eğitim almış insanların din al-
gıları ile eğitim kademelerinden geçmemiş halkın
din algılarındaki farktır. Zira Türk halkının kafasın-
da din-devlet ayrımı yoktur. Bu ayrımı modern eği-
tim kademelerinden geçmiş insanlarda görürüz an-
cak. Diğer taraftan Türkiye’de pek çok meselede ol-
duğu gibi din meselesi de paradokslarla yürür. Bu-
nu bir avantaj olarak görebileceğimizi ifade eden
Kara’ya göre, Türkiye’de ihtilallerin tetiklemesiyle
İslâmî hareketler yükseldikçe Cumhuriyet ideoloji-
sinin din anlayışı/politikaları daha fazla yerleşiyor.
Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yapısı Cumhuriyet’in
din anlayışının yerleşmesine bir örnektir.

TAM Tarih Okumaları

Hatıralarla Yakın Tarih 17

Ali Vehbi Aykota, Acıpayam

26 Ekim 2009

Değerlendirme: Ümer Faruk Ocakoğlu

İnsanoğlu için geçmişin izlerini sürmek zor ama za-
rurî bir meşgaledir. Çünkü kendi geçmişini, yani ki-
şiliğini ya da toplumsallığını dokuyacağı neredeyse
tek kaynak orasıdır. Bu noktadan itibaren kişisellik

ve toplumsallık birbirine karışır ve bir taraftan top-
lumsal süreçler içerisinde kişisel hikayelerin izi gö-
rülmeğe, diğer taraftan kişisel hikayelerin içerisin-
den toplumsal süreçlerin sesi yankılanmaya başlar.
Bu çok sesliliğin en canlı işitildiği metinlerin başın-
da ise *hatıratlar* gelir. Özellikle de bu hatıratlar, ya-
şanan toplumsal süreçlerde tek tek insanların ha-
yatına düşen parçaların öneminin farkedilen, yani
kendi yazma ameliyesinin bir mikro tarih işlevi gö-
receği bilinciyle hareket eden birisinin kaleminden
çıkıyorsa. Ama ne yazık ki toplumumuzda hatıratlar
konusunda ortaya çıkan iki şanssızlık sözkonusu-
dur. İlki birçok farklı gerekçeyle izahı yapılsa da ha-
tırat yazma konusundaki eksiklik. İkincisi az sayı-
da da olsa yazılan hatıratlara yönelik olarak gösteri-
len ilgisizlik. İçerdiği öznel değerlendirmelere rağ-
men hatıratlar özellikle yazıldıkları dönemin ilgili
kaynaklarıyla doğrulanarak kullanıldığında oldukça
derin ve zengin çıkarımlara imkân veren kıymet-
li kaynaklardır. Ali Vehbi Aykota’nın II. Meşrutiyet
öncesinden başlayarak Birinci Dünya Savaşı’na ka-
dar geçen dönemde yaşadıklarından ve yaşadığı
yöreye ait bilgilerden oluşan *Acıpayam*,¹ bu bağ-
lamda değerlendirilebilecek hatıratlardan biridir.

Yüreğil² Muallimi Ali Vehbi (Aykota)’nın telifi olan
kitabın esas meselesi, yüzyıl başında klasik medre-
seye alternatif olarak kurulmaya çalışılan modern
mekteplerden birinin, yani Yüreğil Mektebi’nin ku-

1 Kitabın tam künyesi *Acıpayam: Garbikaraağaç Halkı-
nın Asırlık Tarihçesi ve Köylerimize Işığı Serpilen Maa-
rifin Temeli Yüreğil’de Nasıl Kuruldu?*

2 II. Meşrutiyet döneminde *Garbikaraağaç* olarak bili-
nen Acıpayam kazasına bağlı bir köy olan Yüreğil, bu-
gün Denizli’nin Serinhisar ilçesine bağlıdır.

Acıpayam bir şahıs üzerinden o dönemde yaşanan zihni dönüşüm ve değişimin izlerini sürebilme imkânı verirken, Yüreğil Mektebi üzerinden de mektep-medrese çatışmasının izlerini sürebilme imkânı sunmaktadır.

ruluş serüvenini ortaya koymaktır; zira Ali Vehbi, bu mektebin ilk muallimidir. Eserde öne çıkan diğer önemli husus ateşli bir İttihatçı olan Mustafa Reşid'dir. Dolayısıyla bizim için eser, bir şahıs üzerinden o dönemde yaşanan zihni dönüşüm ve değişimin izlerini sürebilme imkânı verirken bir kurum üzerinden de mektep-medrese çatışmasının izlerini sürebilme imkânı sunmaktadır. Ayrıca eserde "Acıpayam Ovası" diye geçen coğrafyanın tarihine, kültürel arkaplanına, yerleşim yerlerine ilişkin birçok ayrıntı aktarılmaktadır. Bu yönüyle de eser "Acıpayam Yöresi" üzerine yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilecek zengin bir içeriğe sahiptir.

Kitapta hayatına dair detaylı bilgi verilen Mustafa Reşid'i önemli kılan şey, Paris'te anaokulundan itibaren başladığı tahsiline lisede devam ederken Jön Türklere katılması ve Ahmet Rıza'dan dersler almasıdır. Mustafa Reşid, Paris dönüşünde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Paris'te çıkardığı *Tan Gazetesi*'nin İzmir muhabiri olmuş ve gazetede ismi yerinde üç yıldız yer alan ve II. Abdühamid'e ağır ithamlar içeren ateşli yazılar kaleme almaya başlamıştır. Lakin yazıların biri sehven ismiyle çıkınca İstanbul hakkında derhal soruşturma başlatmış ve Saray-ı Hümayun'dan çıkan idam fermanı İzmir valiliğine bildirilmiştir. İzmir Valisi Kâmil Paşa, Padişah'tan af dileyen bir yazışma sürecini başlatarak hükmü muvakkaten erteler ve bu "iyi yetişmiş" genci Acıpayam kazası Rüştüye Mektebi'nde³ münhal bul-

3 Acıpayam Rüştüye Mektebi 1314 yılında açılmıştır. Aykoto, bu mekteple ilgili olarak "halk arı bir Müslüman olmak için behemehal medrese tahsili yapmak gerektiğine inandığı için burada okuyanları akidesi bozuk diye istihfafla karşılar" yorumunu yapar.

Yüreğil Mektebi

nan ulum-i riyaziye muallimliğine -mütenekkiren- nefyedip gözaltında tutulmasına karar verir. Bu sürgün aynı zamanda yazımızın asıl konusu olan Yüreğil Mektebi'nin açılış sürecinin de başlangıcı anlamına gelmektedir. Ali Vehbi, Mustafa Reşid'in sürgüne kadarki hayat hikayesinde olduğu gibi Acıpayam'a ulaştıktan sonraki süreçle ilgili de ona yönelik hayranlığının izlerini taşıyan anlatımıyla bilgiler vermeye devam eder. Bu süreçte yaşananlara dair Ali Vehbi'nin anlatımında, Mustafa Reşid'in ilmi, bilgisi ve Avrupa'da edindiği düşünce yapısı olumludur ve medrese erbabının geçmişin tekrardan öteye gitmeyen bilgisi ile Mustafa Reşid'in hem dünyevi hem de dinî alana dair rasyonel yaklaşımı karşılaştırılır.

Mustafa Reşid'in zihninde Acıpayam'a gelirken riyaziye muallimliğinin ötesinde bu yörede mektepleşmeye yönelik bir projenin olduğu anlaşılmaktadır. Bunun ilk adımını Yüreğil'de hayata geçirir. Mektebin Yüreğil'de kurulmasının en büyük sebebi maarife meyyal ve usûl-i cedide ehemmiyet veren Yüreğilli Müftü Hasan Hilmi Efendi faktörüdür. Zira Mustafa Reşid'e göre *usûl-i cedid* üzere eğitim verecek bu kurumun eski medrese usûlüne alışmış halk tarafından benimsenmesi kolay olmayacaktır. Bu nedenle Hasan Hilmi Efendi'nin desteğini almak önemlidir. Gerek Yüreğil halkının mektebin inşasını gönüllü olarak gerçekleştirmeleri gerekse çocuklarını mektebe gönderme konusunda her geçen yıl artan ilgileri bu stratejinin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Kendi yetiştirdiği öğrenciler ve çevresine etkisi bakımından Yüreğil Mektebi daha geniş çalışmaları

hak edecek bir ilk örnektir. Ayrıca bu mektep hakkında birinci el kaynakların oldukça geniş bilgi sunması, araştırmacılar ve konunun meraklıları için önemli bir imkândır.

TAM Sohbet

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz 1 **Bir Ömür Boyu Edirne Tarihi** **Oral Onur**

16 Kasım 2009

Değerlendirme: N. Bilge Özel İmanov

Yerel tarih, tarih disiplini içerisinde “her şeyin tarihin konusu sayıldığı” dönemlerden itibaren kendine yer bulan alanlardan birisi. Ancak yalnızca akademik düzeyde çalışılan değil, daha ziyade “yerel” kişi ve grupların “gönül verdiği” bir saha. Türkiye Araştırmaları Merkezi’nin Aralık ayında başlattığı program dizisi “Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz”da, şehir tarihi ve biyografi alanında eserler veren yerel tarihçilerden araştırma ve eser üretme serüvenlerini dinleyeceğiz. Akademi dışında seyreden bir süreçte dair bu anlatılar, umarız akademi bünyesinde çalışanlara da fikir verecek, zihinlerde yeni pencereler açacaktır. Edirneli tarihçi Oral Onur, bu yeni programın ilk konuğu oldu.

Yıl 1929. Bulgaristan göçmeni, öğretmen bir anne babanın çocuğu olarak dünyaya geliyor Oral Onur. Rüştüye mezunu annesi ve Dârümuallimîn mezu-

nu babasının şahsında dönemin idealist öğretmen tipiyle tanışıyor. Bu mücadeleci idealist atmosfer, devrimler dönemi Türkiye’si için arzettiği önemin yanısıra kendisinin mücadeleci bir kişi olarak yetişmesinde de etkili oluyor. Yıl 1942. Onur, 13 yaşında, Orta 2 öğrencisi. Tarih hocası Osman Nuri Peremeci, tarihi hikayelerle öğreten, sevdiren birisi. Saha-sında bir ilk olan *Edirne Tarihi*’nin de yazarı. Bu kitap Onur’un tarihe olan merakını besliyor; kitabelere, eski yazıya ilgisinin gün yüzüne çıkmasını sağlıyor. 1948’de lise sonda iken İstanbul Sirkeci’den 125 liraya taksitle aldığı körüklü fotoğraf makinesi ile Edirne’deki eski evlerin, konakların, kitabelerin resimlerini çekmeye başlıyor. 1960’ların 2. yarısı. Avrupa’dan gelip Edirne’deki tarihî eserler hakkında araştırma yapan turistler, Edirne’de o yıllarda turizm sektöründe faaliyet gösteren Onur’un, “Adamlar binlerce kilometre uzaktan geliyor, ben Edirne’de yaşıyorum, Edirne’yi bilmiyorum” şeklindeki özeleştirisine yol açıyor ve bir ömrün Edirne’ye hasredilmesinde zaten mevcut olan zemini kuvvetlendiriyor.

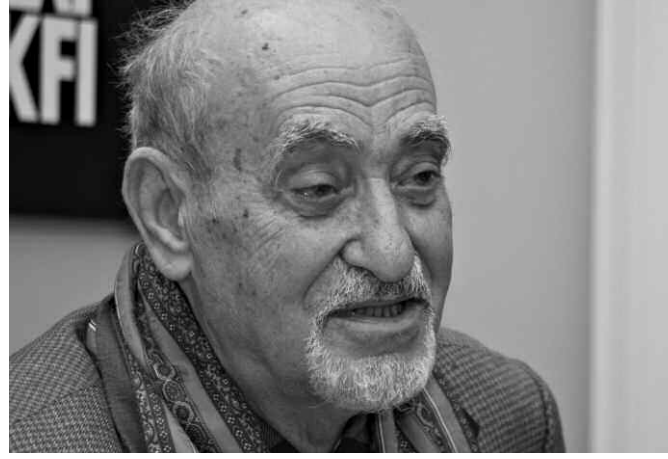
Edirne’ye dair 40 civarında eser veren Süheyl Ünver’in öğrenci ve asistanlarıyla Edirne’ye yaptığı ziyaretlerde ‘çömez’i olarak peşine takılıp bir şeyler öğrenmeye çalışan Onur, Edirne’nin 5-6 km çapında küçük bir şehir olmasına rağmen 1700 eser barındırdığını ondan öğrenir. Edirne tarihinde bir boşluk olduğu düşüncesi, Edirne’deki tarihî eserlerin birer birer yok olduğu/edildiği sürecin de hız kazanmasıyla iyice pekişir ve Onur, “şehirin tapuları” dediği bu eserlerin korunması ve kayda geçirilmesi uğrunda “bir ömür” sürecek mücadelesine kolları sıvar.

Süheyl Ünver'in öğrenci ve asistanlarıyla Edirne'ye yaptığı ziyaretlerde 'çömez'i olarak peşine takılıp bir şeyler öğrenmeye çalışan Oral Onur'un eserlerin korunması ve kayda geçirilmesi uğrunda "bir ömür" sürecektir mücadelesi, "şehrin tapuları" dediği Edirne'deki tarihî eserlerin birer birer yok olduğu/edildiği sürecin hız kazanmasıyla başlar.

Ve birbiri ardına gelen yirmiyeye yakın kitap... Edirne'nin, bir merdiven yardımıyla fotoğrafları çekilen kitabeleri, çeşit çeşit minareleri, Mimar Sinan'ın 40 km uzaktan su getirişinin tanıkları olan kanalları, künkleri, kemerleri, çeşmeleri, sebilleri, hanları, hamamları, kütüphaneleri, kadınları, Ermeni ve Yahudi gayrimüslim cemaatleri, Adalet Kasrı, Edirne istasyon binasını yaptıran nafiacı Hacı Adil Bey, Atatürk'ün yaşamında Edirne... Herbiri ayrı ayrı kitaplara konu oluyor.

Artık 'yaşamayan' birçok yapıyı fotoğraflar Oral Onur ve "mütehhitlerin üşüştüğü" Edirne'de tarihi yapılar birer birer yıkılırken Onur'un resimleri tarihî belge niteliği kazanır. "1975'te Edirne 'sit alanı' ilan edildiğinde zaten giden gitmişti" diyor. Bir de albüm çalışması var Onur'un, bu resimlerden hareketle hazırladığı, ancak henüz tamamlanmamış: "Sultanların Şehri, Şehirlerin Sultanı".

Oral Onur sadece kitap yazmıyor elbette. Ecdadın yaptıklarının hatırlanması gerektiği şiarından hareketle Edirne'de birçok anıtın dikilmesine öncülük ediyor: Sırsındığı Anıtı, Lozan Anıtı, Çanakkale Şehitliği'nin ihyası, Edirne'nin sembollerinden Kırkpınar Anıtı, Fatih Heykeli... Edirne Sarayı'nın kalıntılarının bulunduğu ve halkın şimdilerde piknik için gittiği yere saray hakkında bilgi içeren levhaların konulması, hazirelerdeki önemli isimleri Osmanlıca bilmeyenler de tanısin diye mermer açıklama tabelalarının yazılması, eserlerin vakfiyelerinin yapılarla iliştilmesi gibi halkın bilgilendirilmesine matuf hizmetlerde bulunuyor. Bu işler için kaynak teminiyle de bizzat uğraşiyor. Tarihî eserlerin kalıntı hâlinde dahi olsa korunması gerektiğini

belirten Onur, yıkımı planlanan istasyon binasını kurtarma uğrunda verdiği mücadeleyi anlattı. Bu tür yıkımlara elinden geldiğince engel olmaya çalışıyor ama birçok da yıkım hikayesi var: Babıâli'nin muadili Paşa Kapısı binasının dönemin valisince yıktırılışı; Balkan ve Çanakkale savaşlarında yaralıların getirildiği hastanenin kışla inşaatına taş temini için yıktırılışı gibi... Yerel dergi ve gazetelerde de yazılar yazan Onur, hepsi kayıtlı olmak üzere 2000 kaynak eserden müteşekkil bir de özel kütüphane oluşturmuş.

Yerel tarihle sözlü tarihin içiçe geçmişliğinin bir kanıtı olarak, satır aralarında dönemin siyasi ve kültürel hayatından, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllardan, DP döneminden, gayrimüslimlerin şehre kattığı renklerden de bahsetti. Edirne kültür turu da yapmış olduk Onur Oral'ı dinlerken. Edirne'deki Türkiye'nin en büyük kervansarayından çiğerin ve badem ezmesinin tarihine, Edirne'nin en eski köftecilerinden marzipana ve acıbadem kurabiyesine, Selimiye Camii'nin çevresinde yer alan Mimar Davut'un sebilinden, 120 odalı Balkapanı Hanı'na, sultan saraylarından Matbaa-i Âmir'e... Edirne'yi görün, yoksa cennete giremezsiniz diyor Onur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Bir başkent daima başkenttir. Susturulsa dahi konuşur" tespitinin Edirne için de geçerli olduğuna yürekten inanan Onur, bir ömür, sözle, yazıyla, kitaplarıyla konuşurmuş Edirne'yi ve hâlâ da konuşuruyor...

Kuala Lumpur Notları

Harun Küçükadaladağlı

Bir haftalık resmî bir toplantı için gittiğim Malezya'da, ülkeyi günlerce bir uçtan bir uca kat edecek, şehirden şehre gezecek; sokakları, çarşıları dolaşacak kadar vaktim olmadı. Dolayısıyla uzun uzadıya anlatılacak çok değişik yerler göremedim. Hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş, bürokrasi yüklü bir yolculuğun olaylarını kaleme almak, ülkeyi anlatmak çok kolay olmasa da kişisel tecrübelerimi; beni etkileyen, not ettiğim gözlemlerimi böyle bir değerlendirme yazısıyla paylaşmak istedim. Sanırım öncelikle Malezya ya niçin gittiğime kısaca değinmem gerekiyor. D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün İstanbul'daki daimi Sekreteryası'nda bir yılı aşkın süredir staj yapmaktaydım. D-8 dışişleri bakanlarının yıllık olağan toplantısı dönem başkanı Malezya'nın ev sahipliğinde 28 Ekim-2 Kasım tarihlerinde yapılacaktı. Toplantıya katılacak Sekreteryaya ekibine ben de dâhil edildim. 6 günlük programımızda ilk gün toplantılara hazırlık, ikinci ve üçüncü günlerde müsteşarlar düzeyindeki bürokratlardan oluşan D-8'in icra organı *Komision* toplantısı, beşinci günde ise dışişleri bakanlarından oluşan Konsey toplantısı yapılacaktı. Peki, heyecanlı mıydım? Ekip arkadaşlarımdan Endonezyalı Zulhendri'nin de sorduğu bu soru-

ya ilk yurt dışı deneyimimi yaşayacak olmama rağmen cevabım kesinlikle hayırdı. Nedenini açıklayamadığım bir sakinlik vardı üzerimde. Belki de öyle hissetmek istediğim için... Bu program şüphesiz ilk kez farklı bir coğrafya ve kültür görmenin yanında, uluslararası üst düzey toplantıların her aşamasına katılarak, diplomasiyi, devletlerarası ilişkileri yerinde görme tecrübesi de katacaktı. Gerçi stajım boyunca birçok toplantının hazırlık aşamalarında bulunmuş, Sekretarya'nın üst düzey bürokratik kadrosundan deneyim kazanmıştım. Şimdi bunlara bir de D-8 İcra Direktörü İranlı diplomat Kia Tabatabaee ile aynı uçakta seyahat etme şansı eklenmişti. Sayın Tabatabaee Soğuk Savaş döneminde Moskova Büyükelçiliği dâhil olmak üzere İran Dışişlerinde birçok önemli görevde bulunmuş, çok tecrübeli bir diplomat. Uçak havalandıktan sonra Sayın Tabatabaee ile sohbetimiz de başladı. Yolculuk ve yol arkadaşlığı gerçekten çok başka oluyor. Zira ofis ortamının resmî havasında sormadığım birçok soruyu hem sorma fırsatı buldum hem de hatıralarını anlatmasını istedim. Sorularımı sabırla, tek tek cevaplayan Sayın Tabatabaee ile yolculuk boyunca hatıralarını, tecrübelerini anlattığı koyu bir sohbet yaptık. Soğuk Savaş döneminin en önemli yıllarını içine alan 80'lere ait Moskova, Kuzey Kore ve Küba hatıraları bunlar arasında en ilginçleriydi.

Kuala Lumpur...

İstanbul'dan Kuala Lumpur'a direkt uçuş ile 10 saatte gidiyorsunuz. Otobüsle bizim Konya kadar. Nihayet sabahın ilk ışıklarıyla Kuala Lumpur'a ulaştık. Uçağın penceresinden dışarıya bakıyorum; yemyeşil ormanlar, kıvrım kıvrım nehirler ve küçük küçük göletler. Uçak alçaldıkça palmiye ağaçları dikkatimi çekiyor. Yeşillikler içinde bir havaalanına iniyoruz. Kuala Lumpur Uluslararası Havaalanı'ndan bahsetmeden geçemeyeceğim. Zira 4 yıldızlı prestij havaalanı statüsüne sahip olduğunu öğrendiğim KLIA (Kuala Lumpur International Airport), muhteşem mimarisi ve düzeniyle beni gerçekten çok etkiledi. 30 yıllık bürokrasi hayatı boyunca birçok ülkeye giden Sayın Tabatabaee de mimarisi, kapasitesi ve düzeniyle birçok havaalanının epey önünde olduğunu söyledi.

Havaalanında Malezya Dışişlerinden üç görevli içten bir alaka ve ilgiyle karşıladı bizi. Kısa bir selamlaşma ve muhabbet faslından sonra bizi dışarda bekleyen arabalara doğru yönlendirdiler. Trafik burada soldan aktığını öğrenmem, kısa bir şoktan sonra oldu. Zulhendri ile aynı arabaya bindik o sağ tarafa ben sol tarafa oturdum. O anda gayriihtiyari şöyle dedim: "Hendri! Arabanın direksiyonu yok!" Çok değil iki saniyelik bir şokun ardından direksiyonun benim önümde sağ tarafta olduğunu anladım. Şoföre "Bir an arabanın direksiyonu yok zannettim" dedim. O da gülerken "Proton daha o kadarını yapamadı" dedi. Hepimiz gülüştük, İngiliz sömürgeciliğinin Malezya'daki mirasıyla ilk karşılaşmam bu oldu...

Havaalanından şehre otobandan ulaşıyorsunuz, yarım saatlik yol boyunca aralıksız palmiye ağaçları size eşlik ediyor. Ülkenin büyük bir kısmı bu ağaçlarla kaplıymış ve işin ilginçliği bu coğ-

rafyaya ait olmayan bu ağaçlar, 1960'lerden itibaren yapılan ağaçlandırmayla yaygınlaşmış; daha da ilginç Malezya'nın palm yağı üretiminde dünyada lideri olması. Havaalanından şehir merkezine varıncaya kadar tek bir bina bile görünmüyor. Bir süre sonra Kuala Lumpur, Petronas Kuleleri ve KL Kulesiyle uzaktan tanıtıyor kendini. Şehrin hatta Malezya'nın simgesi Petronas Kuleleri aynı zamanda ülkenin de gurur kaynağı. Şehre gelen hemen herkesin kâh fotoğrafını çektiği kâh içini gezip Kuala Lumpur'u seyrettiği modern bir şaheser. Petronas Kuleleri'ni ve bizzim kalacağımız oteli de içine alan KLCC (Kuala Lumpur City Centre) şehrin yaşam ve ticaret alanı, şehrin hemen hemen bütün yolları buraya çıkıyor.

Yaklaşık 8 milyon nüfusuyla Kuala Lumpur (KL) 1857'de Klang ve Gombak nehirlerinin birleştiği yerde, verimli bir ova üzerine kurulmuş. "Çamurlu Kavşak" anlamına gelen Kuala Lumpur o zamanlar kalay madenlerinin bulunduğu küçük bir madenci köyüymüş. Şimdi ise engin yeşillikler içerisinde gökdelenleri, yaşam ve alışveriş merkezleriyle ışıltılı bir şehir... Dünyanın en yüksek binalarından Petronas İkiz Kuleleri'nin de içinde olduğu büyük ve ihtişamlı binalar, ortaya gerçekten modern ve bir o kadar da görkemli bir şehir çıkarmış. Kuala Lumpur gelişmiş bir şehir olmasının dışında yeşil doğa örtüsünden pek fazla bir şey kaybetmemiş. Birçok yerde parklar ve muazzam doğal güzelliklerle karşılaşabiliyorsunuz. Sokaklar ise çok güvenli, suç oranını çok düşük.

Selamat Datang! “Hoş Geldiniz” anlamına gelen bu söz, sadece şehrin hemen her yerindeki tablolarda karşınıza çıkmıyor; aynı zamanda insanların yüzlerine ve hareketlerine de yansıyor. Malezyalıların yürekten gelen sıcak dostluğu, misafirperverliği ve insana saygıları kendini her an gösteriyor. Burada insanların üzerinde rahatlık ve sükunet veren bir yavaşlık hakim. İstanbul’un yoğun stresli hayatını, bir yerden bir yere yetişmeye çabalayan, koşan insanları burada göremiyorsunuz. Herkes sakin, yavaş ve en önemlisi insana saygıyla yapıyor işlerini. Caddelerde korna sesini duymuyorsunuz ve kısmen yoğunluk olmasına rağmen kesinlikle bir trafik karmaşası yok.

Şehirde iş merkezleri, alışveriş merkezleri, oteller gibi çok büyük inşaat projelerinin devam ettiği görülüyor. Neredeyse 24 saat çalışılan bu inşaatların tüm şehri bir şantiye alanına dönüştürdüğünü söyleyebiliriz. Kuala Lumpur’da işgücü piyasasının en temel özelliği inşaat, otel ve alışveriş merkezleri gibi sektörlerde göçmen işçilerin yaygın olması. Özellikle Pakistan, Bangladeş ve Endonezya’dan gelen bu işçiler, Avrupa’daki Türklere çok farklı. *Gurbetçi* dedğimiz Avrupa’daki Türklere şu an üçüncü nesilleriyle orada yaşıyorlar ve gittikleri yerin bir parçası olmuşlar. Fakat Malezya’daki göçmen işçiler, hiçbir zaman çalıştıkları topraklara ailelerini de getirerek yerleşmeyi düşünmüyorlar. İçlerinde hep kendi topraklarına bir gün dönme arzuları var. D-8 Genel Sekreteri Dipo Alam’ın geliştirdiği en önemli projelerden olan, aslında ilk zamanlar benim çok fazla anlamadığım ve gereksiz gördüğüm “Göçmen İşçiler ve İşçi Dövizlerinin Transferinin Kontrolü” ile ilgili işbirliği çalışmaları buradaki göçmen işçileri gördükten sonra daha anlamlı hâle geldi. Öyle ki ailelerinden ve yurtlarından ayrı, zor şartlar altında çalışan milyonlarca göçmen işçi kazandıktan paranın önemli bir kısmını ailelerine gönderiyor ve milyarlarca dolarlık bir işçi dövizini akışı oluşturuyorlar. Küresel çaptaki büyük bankalar ise fahiş komisyon ücretleriyle bu insanların emekleri üzerinden haksız kazanç elde ederken zaman zaman gönderilen paralar yerine ulaşıyor.

Yine Kuala Lumpur...

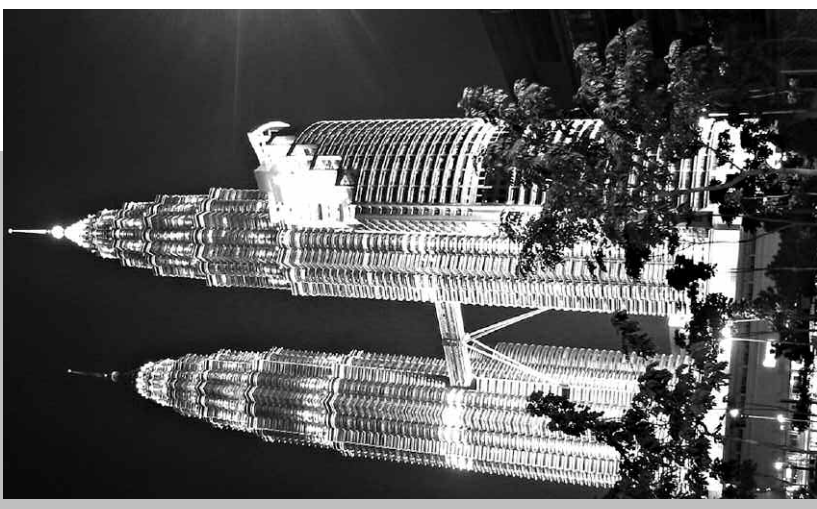
Türkiye için İstanbul neyse, Malezya için de Kuala Lumpur aynı öneme sahip. Kuala Lumpur’u da içine alan Selangor Eyaleti ülkenin en büyük ekonomisini oluşturuyor. Yalnız Kuala Lumpur başkent olması nedeniyle ekonominin yanında siyasetin de merkezi. Fakat şehrin kalabalıklaşmasından dolayı 1995 yılında devlete ait birçok bakanlık ve hükümet ofisinin Putrajaya’ya taşınması kararlaştırılmış. Yönetim merkezlerinin yanında, değişik mimarî üsulleri ile göz alıcı binaların bulunduğu, yeni kurulan Putrajaya, Kuala Lumpur’un 25 km güneyinde yer alıyor. Bu şehir Malezya’nın idarî başkenti, ancak Kuala Lumpur resmî ve fiilî başkent; devletin asıl idaresi Kuala Lumpur’dan yapılıyor.

Kuala Lumpur’da yıllık ortalama sıcaklık 21 ila 32 derece arasında değişiyor. Genel anlamda tropikal iklim hâkim, dolayısıyla sıcak ve aşırı nemli bir hava var, kapalı bir mekânda klima-

sız durmanız neredeyse imkânsız, dışarıda uzun süre zaten hiç duramıyorsunuz. Serin, kapalı bir mekândan dışarı çıkınca çok sıcak bir hava yüzünüze çarpmıyor, öyle ki gözlüklerimin camlarını her dışarı çıktığımda buharlaşıyordu. Şehir hemen her gün kısa süreli ama bardaktan boşanırcasına yağın yağmur ile adeta yıkıyor. Yağmur damlaları İstanbul'daki yağmur damlalarının üç dört katı büyüklüğünde sanki. Beş yıl önce İstanbul'daki ilk yağmuru gördüğümde de aynı şeyi hissetmiştim; Konya'nın yağmur damlalarının üç dört katı büyüklüğünde damlalar... Burada her türlü tropikal meyve bol miktarda bulunuyor. Özellikle mangonun tadı muhteşemdi. Yalnız bunlardan hariç öyle bir meyve var ki, Malezya'da meyvelerin kralı olarak görülüyor. Malaylar, *duryan* dedikleri ve çok sevdikleri bu meyvenin yetiştirme sezonunu dört gözle bekliyor. Duryanın dikenli sert kabuğunun içindeki yumurta sansına benzeyen yumuşak kısmı yeniyor. Krema kıvamında ve oldukça yoğun, buruk bir tadı var. Tadı baharat, muz ve soğanın karışımı gibi bir şey... Hele kokusu... Bozuk soğan ve tütün kokusundan dolayı havaalanı ve otellerde yasakmış. D-8 top-lantısı sonunda misafirlere duryan ikramı yapıldı. Bir dönem Malezya'da yaşayan Ahmet Davutoğlu da ikram edilen duryanı afiyetle yemeye başladı ve diğer ülke bakanlarına tavsiye ve ikram etti.

Konsey toplantısına dair aktaracağım en önemli not ise Ahmet Davutoğlu'nun sanki yılların bürokratu gibi toplantıya farklı bir hava ve vizyon katan hakimiyeti ve yönlendirmesi idi. Bunun yanında Davutoğlu'nun beş yıl ders verdiği ve birçok hatırasının olduğu Uluslararası İslâm Üniversitesi'ndeki konferansı/dersi de eklemem gereken bir diğer nokta. 15 yıl önceki birçok öğrencisiyle ve dostlarıyla yeniden buluşan Davutoğlu, eskileri de yad ettiği doyumsuz bir ders yaptı. Kendisinin de itiraf ettiği gibi hocalığı özlediği her hâlden belli idi. Sanırım yüzlerce öğrencisinin de kendisinden ders dinlemeyi özlediğini belirtmeye gerek yok.

Bu arada Malezyalı bir dostumdan ve orada tanıştığım bir Türk'ten de bahsetmem gerekiyor. İstanbul'a geldiği zaman tanıştığım ve her gelişimde mihmandarlık ettiğim Malezya milletvekillerinden Kamarruddin Jafer, Kuala Lumpur'da da bana aynı şekilde muamele etmek istedi. Fakat onun parlamentodaki yoğun mesaisi, benim yoğun toplantı programım uzun süreli görüşmeye izin vermiyordu. Birkaç saatlik görüşmelerimizin ilkinde beni bir Arap lokantasına, ikincisinde ise otelin yakınındaki prestijli bir alışveriş merkezinde bulunan Kuala Lumpur'un tek Türk restoranına götürdü: *Bosphorus Restau-*

rant, sahibi Cihangir Orman. Hemen sobhete başlıyoruz Cihangir Beyle. İlk olarak bir dönem Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi'nde de görev yapan Sabri Orman ile akrabalığının olup olmadığını soruyorum. "Hayır, soyadı benzerliği sadece. Yalnız Beşiktaş yöneticilerinden Fikret Orman'ın yeğeniyim" diyor. Nasıl gelmişti, ileriye dönük neler düşünüyordun, Malezya'ya nasıl bakıyordun, uyum sorunları var mıydı, Türkiye ile ilişkileri nasıldı gibi aklıma gelen soruları sordum. Çok aktif bir girişimci, aynı zamanda Endonezya'da bir fabrikası da var ve burada işleri ilerletmeyi düşünüyor. Yalnız tek beklentisi Türkiye'nin Malezya'daki girişimcilere biraz daha destek olması.

Malezya, gerçek Asya...

Bu deyim Malezya'nın ülke tanıtımı için kullandığı resmi slogan: *Malaysia, Truly Asia*. Çok çeşitli etnik yapı ve kültüre sahip Malezya'da bu eşsiz kültürler mozaığı dinler, diller, sosyal ve kültürel etkinlikler, gelenekler, giyim ve yiyeceklerde kendini gösteriyor. Sizi güler yüzle karşılayan, hareketli görüntüler sunan Malezyalılar, tüm renkli ve etnik farklılıklarına karşın *birlikte yaşama kültürünün* güzel bir örneğini sergiliyor. Müslüman, Hristiyan ve Budist nüfusun hoşgörüsü içinde yaşadığı bir ülke Malezya. Malaylar ve yerliler dışında Çin, Hindistan, Endonezya ve diğer ülkelerden gelen göçmenler nüfusun çok çeşitli etnik yapısını oluştururken, ülkenin tarihyle bu yapısı arasında sıkı bir bağ bulunuyor. Bu ilginç kültürel çeşitlilik farklı ülkelerden yaşanan göçler, Hollanda ve İngiliz sömürge yıllarından kaynaklanıyor.

Ülkenin nüfusu yaklaşık 28 milyon. Nüfusun %55'inden fazlası Malay, %30'e yakını Çinli, %6'sı Hindli, geri kalanı ise diğer etnik gruplardan oluşuyor. Nüfusun yaklaşık %65'i Müslüman, geri kalanı da çoğunlukla Hristiyan ya da Budist... Malayların hemen hepsi Müslüman ve Şafii fikrini takip ediyorlar. Geriye kalan Müslümanlar ise Hintliler ve Çinlilerden oluşuyor.

Malay kökenli Müslümanlar anayasa kaynaklı bazı ayrıcalıklara ve haklara sahipler. Hükümet, ekonomiyi elinde tutan Çinlilerin hâkimiyetini azaltmak ve Malayları hayatın her kademesinde güçlü kılmak için bazı ayrıcalıklı uygulamalara başvuruyor. Dolayısıyla ülkede devlet desteği ile zenginleşmiş bir sınıf oluşmuş. Fakat bu sınıfın girişimcilikte başarılı oldukları pek söylenemez. Zira Çinliler, iktisadî hayatta hâlen güçlüler. Çinlilerin ekonomideki etkinliğini öğrenince Mus-tafa Özel'in *muhacirler* ve *girişimcilik* üzerine anlattıkları aklıma geliyor.

Malezya'daki çok çeşitlilik, yemek kültürüne de yansımış. Her toplum ve geleneğin kendine özgün mutfağını bulmak mümkün; Malay, Çin, Hint... Güneydoğu Asya ülkelerinin hemen hepsinde olduğu gibi pirinç Malezya mutfağının ana malzemesi. Pirinçle yapılmış birçok değişik yemek bulabiliyoruz. Hemen her öğüne ait pirinçli bir yemek var. Kendisi de bir Endonezyalı olan Zulhendri'ye takılıyorum: "Bari sabah kahvaltıda pirinç yeme!" Cevabı hazır "Sen niye her öğün ekmeği yiyorsun?!" Bir de yemeklerde kullanılan değişik soslar var. Bu soslar, palm yağı ve baharat çeşitleriyle zenginleştirilerek yapılmış, bazılarının tadı gerçekten harika... Ayrıca de-

niz ürünlerinde de bizim alışık olmadığımız çok çeşitli ve farklı damak tadına hitap eden yemekler var. Özellikle benim gibi deniz ürünlerinde yeni tatlara açık olmayanların pek hoşlanmayacağı türden ahtapotlu, karidesli, istakozlu yemekler, çorbalar, salatalar...

Yönetim ve siyaset

Malezya eski bir İngiliz sömürgesi, bağımsızlığımı 1957 yılında ilan etmiş. 13 farklı eyalete bölünen ülke dünyada rotasyon yönetimiyle kralın belirlediği tek monarşi. Meşrutî monarşi ile yönetilen ülkede kral, 13 eyaletin 9'unda bulunan sultanların oluşturduğu Sultanlar Konseyi tarafından kendi aralarında rotasyon usulüyle 5 yılda bir seçilir. Aynen İngiltere'de olduğu gibi Kral yasaların altına sembolik imza atıyor, silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve dinin koruyucusu. Ancak ülkenin yönetiminde asıl söz sahibi seçimlerle belirlenen hükümet. 1973'ten bu yana, iktidarda Malezya Ulusal Cephe Partisi (BN) bulunuyor. Parti, ülkedeki grupları temsil eden irili ufaklı 14 partiden oluşuyor. Koalisyonun en önemli partisi Birleşik Malaylar Ulusal Organizasyonu (UNMO)... BN koalisyonun eski başkanı Mahathir Muhammed 1981'den başlayarak 22 sene boyunca başbakan olarak görev yapmış ve 2003 yılında kendi isteği ile emekli olmuş. Fakat

Mahathir Muhammed fiilî olarak hâlen ülke yönetiminde söz sahibi. Hükümet üzerindeki nüfuzunu koruyor ve çalışmalarını Petronas kulelerindeki ofisinden sürdürüyor. Ağustos ayındaki kabine değişikliğinin bizzat onun etkisiyle yapıldığı söyleniyor; sebep eski Başbakan Ahmad Badawi ile anlaşamaması... Malezya İslâm Partisi (PAS) ise muhalefet konumunda ve Kelantan eyaletinde yönetimi elinde bulunduruyor.

Malezya demokratik geleneklerin kökleştiği ve demokrasinin bütün kurumları ile işlerliğe sahip olduğu bir ülke olarak tanınmıyor. Muhalefet, siyaseti demokratik bir ortamda yapamadığından şikayetçi. Medya bağımsız gibi görünmesine rağmen büyük ölçüde hükümetin kontrolü altında ve hükümet aleyhinde yayın yapmak yasalara göre kesinlikle yasak. Buna rağmen Malezya geçen yılın asırda Güneydoğu Asya ülkelerinin en istikrarlı ve en müreffeh ülkesi hâline gelmiş. Ülke uluslararası siyasette, İslâm dünyasında ve kendi bölgesinde konumunu güçlendirmeye çalışıyor. Küresel meselelere etkin katılımı, işbirliğini, denge politikasını izliyor. Bölgesinde ASEAN örgütünde önemli bir konumda olan Malezya küresel düzeyde de İKT ve D-8'e büyük önem atfediyor. Şu an D-8 dönem başkanlığını da başarılı bir şekilde yürütüyor.

Malezya'ya dair birkaç not...

Ülke ekonomisinde elektronik ve otomotiv başta olmak üzere imalat sektörünün büyük bir ağırlığı var. Dolayısıyla otomotiv, dayanıklı tüketim malları, elektronik ürünlerindeki cazip fiyatlar hemen kendini gösteriyor. Her şey helal ölçülere göre hazırlanıyor, bir ürünün piyasaya sürülebilmesi için "HALAL" standardını taşıması gerekiyor.

Uyuşturucu kaçakçılığı yapmak ağır suç. Bu suçu işleyenler, ölüm cezasına çarptırılıyor.

6 aylık pasaportunuz varsa Malezya, Türkiye vatandaşlarından vize istemiyor.

Kadınların çalışma hayatında ve iktisadi faaliyetlerin her alanında yer alıyorlar. Öyle ki havaalanındaki pasaport kontrol memurundan otobandaki gişe görevlisine, Dışişlerinden üst düzey memuruna kadar...

Resmî dil olarak kullanılan Malaycada Arapça ve İngilizcenin etkisi çok belirgin... Türkçedeki ayını etki sebebiyle iki dilin kullandığı birçok ortak kelime var. İngilizce, nüfusun çok büyük bir kısmını tarafından biliniyor.

Son Not...

Kuala Lumpur, İstanbul gibi köklü bir medeniyet ve tarih birikimine sahip olmasa da samimi, inançlı, sıcak insanları ve kültürel zenginliğinin yanında modern ama aynı zamanda insanıyla, doğasıyla ve geleneği ile barışık bir şehir. Ama İstanbul'u gören tüm Malezyalıların dediği gibi *İstanbul'un yeri bir başka...*

Suyun sesini duymak...

Dere derin bir yerden akıyordu. Susamış bir adam da orada bulunan bir ceviz ağacına tırmanmış, ağacı silkeliyordu. Ceviz ağacından suya cevizler düş-tükçe, sudan ses geliyor ve suyun üstünde küçük dalgalar, kabarcıklar görü-nüyordu. Akıllı kişi bu hâli gördü de, “Ey yiğit!” dedi “Bırak şu işi, cevizler se-ni daha fazla susatır. Suyu bir ceviz düşüyor ama, su senden uzakta ve pek derindedir. Sen zorlukla aşağıya ininceye kadar, derenin suyu cevizleri daha da uzağa götürür.”

Ağaçtaki adam dedi ki “Benim ağacı silkmekten maksadım, ceviz toplamak değildir. Görünüşe bakma da maksadımı anlamaya çalış. Maksadım suyun sesinin gelmesi, onu işitmem ve su kabarcıklarını seyretmektir.”

Susuz kişinin daima havuzun etrafında dönüp dolaşmaktan başka dünyada ne işi olabilir? Hacının işi nasıl Kâbe’yi tavaf etmekse, susamış kişinin işi de ırmağın kenarında dolaşmak, suyun sesini duymaktır.

Bilginin İlkeliği:
Antropolojik Bir Çalışma Örneği Olarak
"Yanomamö-Savaşçı Doğanlar"
Abdussamed Aydeniz 82

Bilginin İlkeliği: Antropolojik Bir Çalışma Örneği Olarak “Yanomamö- Savaşa Doğanlar”*

Abdussamed Aydeniz

Bu çalışmanın işaret etmek istediği ve değinmeye çalıştığı husus, Napoleon A. Chagnon’ın, 1968 yılında *Yanomamö: The Fierce People*¹ adıyla yayımladığı kitabı, bu kitap hakkında 2000 yılında ortaya çıkan iddialar ve bunların Amerika’da antropoloji disipliniyle ilgili başlattığı tartışmalardır.

Bilindiği gibi Batı için, on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl, on beşinci yüzyıldan itibaren başlayan siyasal, ekonomik ve sosyal boyutlardan bilime kadar yaşanan bir dizi gelişim ve dönüşümün kurumsallaşmasını tamamlamaya çalıştığı yıllardır.

Avrupa’daki bu yeni toplumsal yapının yanında, üzerinde durulacak diğer bir husus ise, sosyal bilimlerdeki yeni disiplinlerin ortaya çıkışıdır. On dokuzuncu yüzyılda sosyal bilimlerde yaşanan

* Bu makale, Bilim ve Sanat Vakfı’nın 14 Mart 2009 tarihinde düzenlediği 20. Öğrenci Sempozyumu’nda tebliğ olarak sunulmuştur.

bölünmeler sonucunda tarih, iktisat, sosyoloji ve antropoloji gibi yeni disiplinler, 1850-1914 arası dönemden itibaren belli başlı üniversitelerde bugün bilinen şekliyle yerini almışlardır.² Bu disiplinlerin her biri, kabaca, siyasal kurumların işleyişi, devletlerin makro-ekonomik politikaları, devletlerarası ilişkileri düzenleyen kurallar ve Avrupalı olmayan sosyal sistemlerin betimlenmesi gibi değişik çalışma alanlarına sahip olmuşlardır.³ Bu metin boyunca özellikle üzerinde durulacak disiplin ise, “Avrupalı olmayan sosyal sistemleri betimleme” görevini üstlenen antropolojidir.

Modern dünya sistemi, Avrupa’nın, dünyanın geri kalan kısımlarında yaşayan toplumlarla karşılaşması sonucunda kurulmuştur. Avrupa’da ortaya çıkan teknik gelişmelere paralel olarak artan siyasal üstünlük, bu toplumlara keşfetmeyi, tanımayı ve ele geçirmeyi beraberinde getirmiştir.⁴ Avrupa deneyiminin kategorileriyle bakıldığında, karşılaştıkları halklar iki farklı tür olarak ele alınmıştır.⁵ Bunlardan bazıları görece küçük gruplar halinde yaşayan, yazılı kayıt tutma sistemleri olmayan, geniş bir coğrafyaya yayılan bir dinî inanç sistemleri olmayan ve Avrupa teknolojileriyle karşılaştırıldığında askerî bakımdan güçsüz halklar olarak tanımlanmıştır.⁶ Bu grup, Eric Wolf’un alaycı ifadesiyle “tarihsiz halklar” olarak nitelendirilmiştir.⁷ İşte bu halkların incelenmesi *antropoloji* adı verilen yeni bir disiplinin konusu olmuştur. Antropolojinin gelişimi ince-

lendiğinde, daha çok üniversite dışında yer alan kâşiflerin, seyyahların ve Avrupa güçlerinin sömürge idarelerinde görevli memurlarının çalışmalarıyla başladığı görölmektedir.⁸ İkinci gruba girenler ise, birinci gruptakilerden oldukça farklı olarak, yazılı kayıt tutma sistemleri olan, coğrafi olarak geniş bir alana yayılan dinî bir sisteme sahip ve siyasal yönden büyük bürokratik imparatorluklar şeklinde örgütlenmiş "yüksek uygarlık"lardır.⁹ Çin, Hindistan, İran ve Arap-İslam uygarlıkları bu kategoride sayılmıştır. İkinci kategorideki halklarla yapılan ön-temaslar daha sonra *Doğu Araştırmaları* adı altında toplanmıştır ki, bu da ileriki zamanlarda "oryantalizm çalışmaları" olarak adlandırılacaktır.

Oryantalizm, antropoloji disiplinine benzer şekilde, Batı-dışı toplumları incelemesine rağmen, çalışmaları itibariyle her iki disiplinin birbirinden farklı olduğu kabul edilmektedir. Fakat farklılıkları veya benzerliklerinin neler olduğu meselesi, önemli olmasına rağmen, konuyla doğrudan ilgili olmadığı için bu çalışmanın dışında bırakılacaktır. Yine aynı şekilde, antropolojik çalışmaların, "ekonomisi tarıma ve zanaata dayanan, teknik yönden geri kalmış halkların, daha ilerlemiş tekniğe sahip Avrupa devletleri tarafından boyunduruk altına alınmaları anlamında ortaya çıkan modern sömürgecilik"¹⁰ ile ilişkisi de ele alınması gereken önemli bir konu olmasına rağmen, çalışmanın sınırlarını aşacağı için değinilmeyecektir.

Antropoloji, ilgilendiği alan bakımından diğer disiplinlerden farklılaşmaktadır. Batı dünyasını inceleyen diğer sosyal bilimlerden ayrılan en önemli yönü ise, Batı-dışı toplumları incelemesidir.¹¹ Yukarıda da belirtildiği gibi, antropoloji alanında yapılan ilk çalışmaların, aynı zamanda Avrupa güçlerinin sömürge idarelerinde görevli memurlarının çalışmalarına dayanması, antropologların yaptığı çalışmaları oldukça tartışmalı hale getiren önemli bir etken olmuştur. Disiplini tartışmalı hale getiren ikinci bir nokta ise, söz konusu çalışmalarda kullanılan metot ve tekniklerdir. Bu bağlamda sorulan temel soru, araştıran özne ile (antropolog) araştırma nesnesi (üzerinde araştırma yapılan topluluk) arasındaki mesafenin nasıl korunacağıdır? Çünkü mesafe korunmazsa, araştırmacının sahip olduğu dışarıdan bakışı da kaybedeceği savunulmaktadır.¹² Bu ise, araştırmanın nesnelliliğini tehdit eden bir unsur olduğu için önemli bir boyuttur. Antropoloji ilgili diğer bir konu da, söz konusu disiplinin etik kurallarıdır. Bu alanda etik konusunda yayımlanmış birçok eser mevcuttur. Etik, antropoloji disiplininin epistemolojisi, çalışma alanındaki pratikleri, kurumsal ve toplumsal bağlamı gibi konuları kapsamaktadır. Fakat temelde yapılan tartışmalar, antropolog ile üzerine çalıştığı insanlar arasındaki ilişkiyi ele almanın yanında hem bu insanlara hem de diğer insanlara karşı sorumluluğu etrafında yapılmaktadır.¹³

Sosyal bilimlerdeki tüm disiplinlerle ilgili soruların ve duyulan kaygının temelinde, söz konusu disiplinlerin ürettiği bilginin, kabul edilen bilimsel bilginin kurallarına ne kadar uyup uymadığıdır? Pozitivist bilim anlayışına göre "bilim", sadece gözlemlenebilir ve nesnel olgulara dayanır ve bu olgular arasındaki nedensel ilişkileri açıklar. Aynı zamanda, nedensel ilişkilerin ortaya konulmasıyla, bilim adamı geleceğe dair öngörülerde bulunabilmelidir.¹⁴

Fakat üretilen "bilimsel" bilgiye ya da bilgiler bütününe, sadece bu bilginin ne kadar bilimsel olup olmadığı sorusunun sorulması yeterli değildir. Bunun yanı sıra, "bilimsel bilgi" diye üretilen ve bize sunulan bu bilginin ne kadar "insani" ve "ahlâkî" olduğu sorusunun da sorulması gerekir? Diğer bir ifadeyle, bize sunulan bu bilgilerin hangi şartlarda, hangi araçlarla ve hangi amaçlarla üretildiği sorgulanmalıdır. Bu metnin bir amacı da, antropolojik bir çalışma örneğinden yola çıkarak böyle bir soruyu sormaya çalışmaktır.

Antropolojik Bir Çalışma Örneği Olarak *Yanomamö: Savaşa Doğanlar*

Yukarıda yapılan genel girişin ardından, kitaba değinilmeden önce, yazar hakkında bilgi verilmesi, metinde ortaya çıkabilecek boşlukların doldurulması bakımından önemlidir. Napoleon A. Chagnon bir yıllık fizik eğitiminin ardından antropoloji bölü-

münde çalışmalarını sürdürmüş ve daha sonra Michigan Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde İnsan Genetiği Bölümü'nde çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde *Yanomamö: Savaşa Doğanlar* kitabının konusunu oluşturan Yanomamö yerlileri¹⁵ üzerine kapsamlı bir araştırma yapmıştır.

Napoleon Chagnon'un, Venezüella ve Brezilya arasındaki sınır üzerinde, geniş bir tropikal orman kabileleri olarak yaşayan Yanomamö halkı ile ilgili 1964 yılında başladığı çalışmaların bir ürünü olan *Yanomamö: Savaşa Doğanlar*'ın ilk baskısı 1968 yılında yapılır.¹⁶

Yanomamö bölgesine ilk defa 1964 yılında giden yazar, oraya gitmekteki amacını sistemli olarak Yanomamö halklarının soy haritaları, çoğalmaları, evlilik alışkanlıkları, akrabalıkları, dinî inançları, dilleri, yerleşim modelleri, güçleri ve siyasetleri üzerine belirli bilgi türlerini toplamak olarak tanımlamıştır.¹⁷ Kitap yayınlanmasının ardından, 1968 ve 1971 yıllarında, sinemacı meslektaşısı Timothy Asch de inceleme alanına giderek Chagnon'a katılmış ve bu dönemde, daha sonra Yanomamö üzerine 21 etnografik filmin üretilmesine olanak sağlayan bir belgesel çekmiştir.¹⁸ Bu filmler ilerleyen zamanlarda derslerde kullanılmak üzere okullara dağıtılmıştır.

Yanomamölerin kültürel yaşamları, dinî inançları, dilleri, kabileler arasındaki siyasetleri, yazarın geldiği "yüksek uygarlık"tan oldukça farklı oluşu, araş-

tırma nesnesi olarak onları, bir antropolog için cazip kılmıştır. Yazarın tanımlanan amaca paralel bilgileri okuyucuya sunarken, çok sık vurguladığı bir nokta dikkat çekmektedir. Kitabın birçok yerinde öfkenin Yanomamö kültürünü Őekillendirdiđinin, özellikle cinselliğe dayanan saldırganlığın ve vahşiliğin kültürlerinin bir parçası olduğunun altını çizmektedir.¹⁹ Dikkat çeken diğer bir nokta ise, kabileler arasında sürekli bir savaş halinin mevcut olmasına yapılan vurgudur. Kitabın btn ele alındığında, yazarla ilgili kabaca Şöyle bir tablo ortaya çıktığı söylenebilir: Bazen gözlemleyen, ilk elden bilgi toplayan, oradaki yaşama adapte olan ve daha sonra o toplumun korunması için çalışmalar yapan saf emellerle ve bilimsel metotlarla bilgi elde etmiş bir antropolog, bazı durumlarda ise, uygarlığın "yüksek" değerlerinden bir Şeyler öğreten ve geri kalmışlıklarından yakınan bir antropolog ortaya çıkmaktadır.

*Yanomamö: Savaşa Doğanlar'*ın 1968'deki baskısının ardından, 1977, 1983, 1992 yıllarında toplam dört defa daha yayınlanmıştır. Ocak 2004 yılında Türkçeye çevrilen bu kitap, dünyada bir milyondan fazla basılıp satılmıştır. Hem basım sayısına hem de satış rakamlarına bakıldığında, kitabın dünyada gördüğü büyük ilgi kolaylıkla görülebilir.

2000 yılına gelindiğinde ise, Patrick Tierney'in *Darkness in El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*²⁰ adıyla kaleme aldığı

kitapta yer alan iddialar zerine, *Yanomamö: Savaşa Doğanlar'*ın gördüğü büyük ilgi ile yazarın kitap sayesinde akademi dünyasında edindiği yer ve hat-ta genel olarak antropoloji disiplini tartışmaya açılmıştır. Amerikan akademi camiasının yanı sıra, dünyanın farklı yerlerindeki bilim adamları arasında, antropoloji disiplini ile antropologlar hakkında geniş bir tartışma gündeme gelmiş ve Amerikan Antropoloji Derneği (American Anthropological Association) bu tartışmaları ele almak için aynı yılın Kasım ayında açık forum Şeklinde bir toplantı düzenlemiştir. Patrick Tierney'in kitabının basımını ve açık forumu takip eden yıllarda, söz konusu tartışmalar bağlamında birçok kitap,²¹ makale²² ve röportaj yayınlanmıştır. Bu kitap ve makaleler, iddialar üzerinde durmakta ve aynı zamanda "antropoloji disiplini", "bilim adamı" ve "araştırma etiği"ni yeniden tartışmaktadırlar. Tierney'in yayınladığı kitap, "modern insan genetiğin babası"²³ olarak anılan James V. Neel ile *Yanomamö: Savaşa Doğanlar* kitabının yazarı Napoleon A. Chagnon hakkında ciddi iddialar içermektedir. Tierney'in iddiaları üzerine, iki önemli antropolog, Terence Turner ve Leslie Sponsel, Amerikan Antropoloji Derneği'ne bir e-mail göndererek, söz konusu iddiaların hem halk hem de antropologlar tarafından görülmesinin, kısa süre içinde uluslararası bir skandala neden olabileceği kaygısını dile getirmiş ve acilen bir Şeyler yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.²⁴

Tierney'in, Chagnon hakkındaki iddiaları şöyle sıralanabilir:²⁵

1. Chagnon, Sosyal Darwinizm ile ilgili temel savlarını doğrulamak için, Yanomamö erkeklerine -silah, metal eşyalar ve yiyecek gibi- materyaller vererek onlar arasında bir çatışmaya sebep olmuştur. Bu çatışmalar sonucu Timothy Asch ile birlikte etnografik filmler çekmiştir.
2. Yanomamö yerlilerine zarar vermek isteyenleri kendi tarafına çekerek etik olmayan yollarla bilgi toplamıştır.
3. James Neel ile birlikte yüzlerce Yanomamö yerlisinin ölümüne sebep olmuştur (savlarını kanıtlamak için bir çeşit kızamık virüsünü yaymış ve sonuçlarını görmek için gözlem yapmıştır).
4. Çalışması boyunca Yanomamö yerlilerine yardım etme konusunda çok isteksiz davranmıştır.
5. Ayrıca Chagnon'un Nürmberg Yasasında (Nürmberg Code) belirtilen, "araştırmaya katılan bütün katılımcılar araştırmanın içeriği ile ilgili bilgilendirilmelidir" kuralına uymadığı iddia edilmektedir.

Yukarıda sıralanan ciddi iddialar üzerine Amerika Antropoloji Derneği, Kasım 2002'de birçok akademisyenin katıldığı bir forum düzenlemiş ve bu iddiaları ele almıştır.²⁶ Bu iddiaları eksen alan bir kısım akademisyen Neel ve Chagnon'u eleştirmiş, bir kısmı da bu iddiaların asılsız olduğunu ve bir gazetesinin karalama haberi gibi ele alınması gerektiğini

dile getirmiştir. Bu iddiaların asılsız olduğunu dile getirenler, insanlığa genetik alanında "büyük hizmetler"de bulunan bir bilim adamı (Neel) ile yaptığı bu çalışmayla dünya çapında ün kazanarak antropoloji disiplinine "büyük katkılar"da bulunmuş bir antropologun (Chagnon) böyle bir şeyi yapamayacağı üzerinde durmuşlardır. Tartışmalardaki bu ayrışmalara karşın, Robert Borofsky'nin yönelttiği önemli bazı sorular dikkat çekmektedir. Örneğin, "1990'larda Chagnon'un metodolojisi ile ilgili ortaya çıkan iddialara rağmen, Amerika Antropoloji Derneği 2000'lere kadar neden bu konuda herhangi bir soruşturma yapmadı?" ya da "Tierney'in iddialarına cevap vermek yerine, bu kadar tartışma varken, Chagnon'un kitabı bazı okullarda hâlâ neden okutulmaktadır?" Bu iki önemli sorudan sonra Borofsky şu değerlendirmede bulunmaktadır: "Amerika Antropoloji Derneği tarafından düzenlenen açık forumda panelistler daha çok Neel ile ilgili çürütülmüş iddialar üzerinde durdular ve hiç Chagnon'a değinmediler. Aynı zamanda Amerika Antropoloji Derneği, konuyu antropoloji disiplinin bir etik sorunu olarak görmektense, daha çok kamusal ilişkilerde yaratacağı olumsuz etkilere ve sorunlara değindiler ve disiplinin imajını korumaya çalıştılar."²⁷ Sonuç olarak, bazı ihtilaflara rağmen, sözkonusu tartışmalar ve cevaplanmayı bekleyen soruların ardından, genel anlamda herkesin üzerinde uzlaştığı noktalar da olmuştur. Bunlar kısaca şöyle ifade edi-

lebilir: Antropoloji disiplini akademik masumiyetini artık yitirmiştir. Bundan sonra hiç kimse, eskiden iddia edildiği gibi, "bu tür topluluklarda iyi bir araştırma yapmanın en doğru yolu doğrudan katılımcı gözlemlerde bulunmaktır" şeklinde bir iddiada bulunamaz.

Dipnotlar

- 1 Napoleon A. Chagnon, *Yanomamö: The Fierce People*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968.
- 2 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*, trc. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis Yayınları 2005, s. 20.
- 3 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 21.
- 4 Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, trc. Aydın Emeç, İstanbul: Sosyalist Yayınlar 1994, s. 17.
- 5 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 27.
- 6 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 27.
- 7 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 28.
- 8 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 27.
- 9 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 28.
- 10 Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s. 17.
- 11 Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, s. 27.
- 12 Lawrence W. Neuman, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Boston: Person 2003, s. 371.
- 13 Pat Caplan (ed.), *The Ethics of Anthropology: Debates and Dilemmas*, London: Routledge 2003, s. 27.
- 14 Anthony Giddens, *Sociology*, London: Blackwell Publisher 2001, s. 8.
- 15 Veneziella ve Brezilya arasındaki sınır üzerinde yaşayan Yanomamö halkları, yaklaşık 20.000 kişilik nüfusu olan, geniş bir alanda 200 ile 250 köye dağılmış kabilelerden oluşmaktadır. Çoğunlukla bahçıvanlık yapan bu yerliler, antropologlar ve misyonerler gelene kadar dış dünyadan yalıtılmış olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir.
- 16 Napoleon A. Chagnon, *Yanomamö: Savaşa Doğanlar*, İstanbul 2004, s. 9.
- 17 Chagnon, *Yanomamö*, s. 66-67.
- 18 Chagnon, *Yanomamö*, s. 10. Etnografik filmlerin listesi için bkz. Chagnon, *Yanomamö*, s. 459-461.
- 19 Chagnon, *Yanomamö*, s. 47.
- 20 Patric Tierney, *Darkness in El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*, New York: W.W. Norton & Company 2000.
- 21 Yayımlanan kitaplardan birkaçı için bkz. Pat Caplan (ed.), *The Ethics of Anthropology*; Robert Borofsky, *Yanomami: The Fierce Controversy and What We Can Learn From It*, London: University of California Press, 2005; Francisco M. Salzano, A. Magdalena Hurtado (ed.), *Lost Paradises and the Ethics of Research and Publication*, New York: Oxford University Press, 2004.
- 22 bkz. Clifford Geertz, "Life Among Anthros", *The New York Review of Books*, vol. 48, no. 2, 2001; Kenan Malik, "Patric Tierney *Darknes in El Dorado*", http://www.kenanmalik.com/reviews/tierney_darkness.html
- 23 Borofsky, *Yanomami*, s. 29.
- 24 Francisco M. Salzano ve A. Magdalena Hurtado, "Introduction", Francisco M. Salzano, A. Magdalena Hurtado (ed.), *Lost Paradises and the Ethics of Research and Publication* içinde, s. 18.

25 Pat Caplan, "Introduction: Antropology and Ethics", Pat Caplan (ed.), *The Ethics of Antropology: Debates and Dilemmas* içinde, s. 19.

26 <http://www.aaanet.org/press/qa.htm>

27 Borofsky, *Yanomami*, s. 37.

Kaynakça

Borofsky, Robert, *Yanomami: The Fierce Controversy and What We Can Learn From It*, London: University of California Press, 2005.

Chagnon, Napoleon A., *Yanomamö: Savaşa Doğanlar*, İstanbul: Epilson Yayınları, 2004.

Geertz, Clifford, "Life Among Anthros", *The New York Review of Books*, vol.48, no.2, 2001, ss. 18-22.

Giddens, Anthony, *Sociology*, London: Blackwell Publisher, 2001.

Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*, trc. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Luraghi, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, trc. Aydın Emeç, İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1994.

Malik, Kenan, "Patric Tierney *Darknes in El Dorado*", <http://www.kenanmalik.com/reviews/tierney-darkness.html>

Neuman, Lawrence W., *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Boston: Person, 2003.

Caplan, Pat, "Introduction: Antropology and Ethics", Pat Caplan (ed.), *The Ethics of Antropology: Debates and Dilemmas* içinde, London: Routledge, 2003.

Salzano, Francisco M. ve Hurtado, A. Magdalena, "Introduction", Francisco M. Salzano, A. Magdalena Hurtado (ed.), *Lost Paradises and the Ethics of Research and Publication* içinde, New York: Oxford University Press, 2004.

Tierney, Patric, *Darkness in El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*, New York: W.W. Norton & Company, 2000.

<http://www.aaanet.org/press/qa.htm>